

Series II. — «ANALESTA OSBM» — Sectio I.
Серія II. — «ЗАПИСКИ ЧСВВ» — Секція I.

о. КЛИМ КОРЧАГІН, ЧСВВ

**КАРНЕ ПРАВО
УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ**

ІСТОРИЧНО-ЮРИДИЧНИЙ НАРИС

Вид. 2-ге

РИМ 1981

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

СЕКЦІЯ I: П РА Ц І

1. WOJNAR M., <i>De Regimine Basilianorum Ruthenorum</i> . Rome 1949, pp. XX+218	US \$ 7.00
2. SOLOWIJ M., <i>De Reformatione Liturgica H. Lisowski (1784-1809)</i> . Rome 1950, pp. XI+128 (available only when the complete collection is ordered)	» \$ 5.00
3. WOJNAR M., <i>De Capitulis Basilianorum</i> . Rome 1954, pp. XVI+204	» \$ 7.00
4. НАВАРКО І., <i>Св. Володимир В.-Володар і Христитель Русь-України (960-1015)</i> . Рим 1954, стор. XXXII+228.
(<i>Saint Vladimir the Great-Ruler and Baptist of Rus-Ukraine</i>)	» \$ 8.00
5. НАГАВЄСЬКИЙ І., <i>Кирило-Методіївське Християнство в Русь-Україні</i> . Рим 1954, стор. XVIII+178.
(<i>Cyril-Methodius Christianity in Rus-Ukraine</i>)	» \$ 5.00
6. СОНЕВИЦЬКИЙ Л., <i>Український Єпископат Перемиської і Холмської Єпархій XV-XVI ст.</i> Рим 1955, стор. 108.
(<i>Ukrainian Episcopate of the Peremyshl and Cholm Eparchies in the XV-XVI centuries</i>)	» \$ 4.00
7. РЕКАР BASIL, <i>De Ereptione Canonica Eparchiae Mucačoviensis (1771)</i> . Rome 1956, pp. 136	» \$ 4.00
8. HOLOWASKYJ R., OSBM, <i>Seminarium Vilnense SS. Trinitatis (1601-1621)</i> . Rome 1957, pp. XIV+158	» \$ 5.00
9. WOJNAR M., OSBM, <i>De Protoarchimandrita Basilianorum 1617-1804</i> . Rome 1958, pp. XXV+298	» \$ 8.00
10. BARAN A., <i>Metropolia Kioviensis et Eparchia Mucačoviensis</i> . Rome 1960, pp. XII+112	» \$ 4.00
11. BILANYCH I., <i>Synodus Zamostiana a. 1720</i> . Rome 1960, pp. XVI+128	» \$ 4.00
12. STASIW M., <i>Metropolia Haliciensis (eius historia et iuridica forma)</i> . Rome 1960, pp. XVIII+240	» \$ 7.00
13. НАВАРКО І., <i>Київські і Галицькі Митрополити</i> . Бібліографічні Нариси (1590-1960). Рим 1962, ст. XVIII+272.
(<i>Metropolitans of Kiev and Halyc</i>)	» \$ 8.00
14. JOUBEIR A., <i>La notion canonique de rite</i> . Rome 1961, pp. XII+104	» \$ 4.00
15. LOZOVEI P., <i>De Metropolitatum Kioviensium potestate (988-1596)</i> . Rome 1962, pp. XXII+140	» \$ 5.00
16. WIWČARUK S., <i>De Synodo provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata</i> . Rome 1963, pp. XII+170	» \$ 5.00
17. PATRYLO I., <i>Archiepiscopi - Metropolitani Kievo-Halicienses (attentis praescriptis M.P. «Cleri sanctitati»)</i> . Rome 1962, pp. XVI+142	» \$ 5.00
18. BARAN A., <i>Eparchia Maramorošiensis eiusque unio</i> . Rome 1962, pp. XII+108	» \$ 4.00
19. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н., <i>Історичні підвалини УАПЦ</i> . Рим 1964, стор. 120.
(<i>Historical background of the Ukrainian Autocephalic Orthodox Church</i>)	» \$ 4.00
20. СОЛОВІЙ М., <i>Божественна Літургія. Історія-Розвиток-Пояснення</i> . Рим 1964, стор. XIV+422 (тільки в оправі).
(<i>Divine Liturgy - History, Evolution and Commentary</i>)	» \$ 9.00

ПРАЦІ - OPERA

Том XLI Vol.

P. CLEMENS KORTCHAGUIN, OSBM

JUS POENALE ECCLESIAE UCRAINO-CATHOLICAE

Рим 1981 Romae

Series II. — «ANALESTA OSBM» — Sectio I.
Серія II. — «ЗАПИСКИ ЧСВВ» — Секція I.

о. КЛИМ КОРЧАГІН, ЧСВВ

КАРНЕ ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ІСТОРИЧНО-ЮРИДИЧНИЙ НАРИС

Вид. 2-ге

РИМ 1981

За дозволом Церковної Влади

З М І С Т

<i>Введення</i>	XI
<i>Бібліографія</i>	XIII

ЧАСТИНА ПЕРША:

ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО КАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

1	1
Розділ 1. Церковне законодавство на Русі-Україні на початках ..	1
Розділ 2. Карні постанови на українських загальних синодах	7
I) <i>Кобринський синод 1626 р.</i>	7
а) Скликання і відбуття синоду.....	7
б) Постанови.....	8
в) Потвердження постанов	10
II) <i>Замойський синод 1720 р.</i>	11
а) Підготовка, скликання і відбуття.....	11
б) Постанови	13
в) Потвердження постанов	13
III) <i>Львівський синод 1891 р.</i>	15
а) Скликання і відбуття синоду.....	15
б) Постанови	16
в) Потвердження постанов	16
Розділ 3. Карні постанови на українських єпархіальних синодах..	17
I) <i>Перемиські єпархіальні синоди</i>	17
а) Перемиський єпархіальний синод 1693 р.	17
б) Перемиський єпархіальний синод 1740 р.	17
в) Перемиський єпархіальний синод 1818 р.	18
г) Перемиський єпархіальний синод 1898 р.	18
ґ) Валявські єпархіальні постанови	19
II) <i>Рішення і зарядження Станиславівської єпархії</i>	20

III) <i>Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді</i>	20
IV) <i>Статуту Філадельфійської єпархії і архієпархії</i> ..	21
Розділ 4. <i>Постанови Апостольського Престолу</i>	22
Розділ 5. <i>Інструкція Австрійської Імперії про церковні суди</i>	27

ЧАСТИНА ДРУГА:

ПРО ПООДИНОКІ ПРОВИНИ	29
Розділ 1. <i>Поділ провин</i>	29
Розділ 2. <i>Провини спільні духовним і мирянам</i>	31
I) <i>Провини проти віри й релігії</i>	31
а) <i>Відступництво</i>	31
б) <i>Єресь</i>	32
в) <i>Схизма</i>	33
<i>Кари на відступників, єретиків і схизматиків</i> ..	33
г) <i>Занехання робити ісповідь віри</i>	34
ґ) <i>Пропускання додатку « і Сина » до Символу Віри</i>	35
д) <i>Осудження Пилипової розкольницької єреси</i> ..	36
е) <i>Заперечення першенства Папи Римського</i>	37
є) <i>Не споминання Папи в богослуженнях</i>	39
ж) <i>Підозрілі в єреси й схизмі</i>	39
з) <i>Читати і видавати єретичні книжки</i>	43
и) <i>Святотатство</i>	44
і) <i>Клятвопереступництво</i>	48
ї) <i>Забобони, ідолопоклонство, ворожбицтво</i>	49
II) <i>Святокупство (Симонія)</i>	50
III) <i>Провини проти життя і цілості тіла</i>	53
а) <i>Побиття клирика</i>	54
б) <i>Чоловіковбивство</i>	55
в) <i>Викидень</i>	56
г) <i>Повдинок</i>	56
ґ) <i>Самогубство</i>	57
IV) <i>Провини тілесні проти добрих звичаїв</i>	57
а) <i>Чужоложство</i>	58
б) <i>Перелюбодійство</i>	58
в) <i>Наложництво</i>	58
г) <i>Дво-многоженство</i>	59
ґ) <i>Цивільний і тасмний шлюб</i>	60
д) <i>Поривання, насилля і страх</i>	61

Розділ 3. Провини властиві мирянам	62
I) <i>Провини проти супружчої честі</i>	63
II) <i>Провини проти церковних законів</i>	63
III) <i>Провини непослуху церковній владі</i>	65
Розділ 4. Провини властиві клирикам	69
I) <i>Відступництво від клирицького або чернечого стану</i>	70
а) Залишення ряси чи габіту	71
б) Заключення подружжя після свячень або обітів	71
в) Провини ченців	73
г) Кари на провини ченців	76
II) <i>Провини проти приличности стану духовного</i>	76
а) Неуцтво	77
б) Негідна й неморальна поведінка священників.....	79
в) Захланність	82
III) <i>Провини проти послуху і церковної дисципліни</i>	84
IV) <i>Недбальство у виконванні душпастирських обов..</i>	88
а) Опущення парафіяльної резиденції	88
б) Волокитство	90
в) Занедбання душпастирських обов'язків	92
г) Занедбання обов'язків офіціала або декана ..	95
V) <i>Надужиття чинів і властей</i>	96
а) Надужиття архиерейських властей	97
б) Надужиття властей декана	99
в) Переступлення душпастирських властей	100
г) Перетягування на інший обряд	103
г) Надужиття Тайни Сповіді	103

ЧАСТИНА ТРЕТЯ:

ПРО ПОДИНОКІ КАРИ	106
Розділ 1. Окреслення і поділ кар	106
а) Окреслення кари	106
б) Поділ кар.....	107
в) Деякі загальні принципи в накладанні кар ..	110
г) Запобігаючі засоби	112
Розділ 2. Кари лікувальні	116
а) Відлучення	116
б) Заборона	123

в) Завішення	125
г) Інші лікувальні кари	129
Розділ 3. Кари відплатні	130
I) <i>Відплатні кари спільні клирикам і мирянам</i>	131
а) Відмова церковного похорону	131
б) Грошові кари	133
II) <i>Відплатні кари властиві клирикам</i>	133
а) Реколекції	133
б) Ув'язнення	134
в) Суспенза й інтердикт	134
г) Неправильність	135
ґ) Усунення з уряду	135
д) Зложення і деградація.....	135
<i>Кінцеві висновки</i>	141
<i>Поазбучний показчик речей</i>	145

ВВЕДЕННЯ

Другий Ватиканський Собор виявив особливіше й високе цінення окремих обрядів та наказав зберігати всі правні й літургічні здобутки духовости. Отак Собор урочисто заявляє, що «одності Церкви ніяк не перешкодив, ба навіть збільшує її честь та спричинюється немало до виповнення її місії деяка різновидність обичаїв та звичаїв, і тому Священний Собор, щоб усунути всякий сумнів, заявляє, що Східні Церкви, пам'ятаючи на конче́ну одність цілої Церкви, мають власть рядитися власними правопорядками, як такими, що відповідають краще вдачі своїх вірних та відповідніші для добра духовного» (Про Екуменізм, 16). Тим то «нехай знають та будуть упевнені всі Східні, що вони завжди могли-муть та будуть повинні зберігати свої правні літургічні обряди та свій правопорядок, та в них можна буде вносити зміни тільки з рації властивого й органічного поступу. Все це, отже, нехай з більшою вірністю зберігають самі Східні; вони бо повинні щораз більше зростати в знанні цих справ та набувати більшої досконалости в їх уживанні, а якщоб від них невмісно відступили, з-за незгодин часів чи осіб, нехай стараються повернутися до прадідних передань» (Про Східні Церкви, 6). Бо «Священний Собор не тільки належно оцінює та справедливо похваляє цю церковну й духовну спадщину, але також твердо вважає її за спадщину цілої Церкви Христової. Тому торжественно заявляє: Східні, так як і Західні Церкви мають право й обов'язок рядитися своїм окремим правопорядком як таким, що допору́чається шани достойною старинністю, в відповідніший звичаєм своїх вірних та виглядає відповідніший для забезпечення добра душі» (Про Східні Церкви, 5).

Отже вивчення історії і правної творчости української католицької Церкви — це дуже важливий і конче́ний причино́к до її самобутности, бо зростаючи в знанні історичної спадщини, набувається більшої досконалости в її використуванні. Пізнаючи минуле, певніше можна поступати в сучасних обставинах та з більшим довір'ям глядіти в майбутнє.

Карне Право становить конче́ну ланку й необхідний елемент в побудові правної системи кожної партикулярної Церкви, воно бо захороняє сталість церковного правопорядку, прав вірних і їхніх обов'язків. Норми

Карного Права, охороняючи церковну організацію і правопорядок, конечно відбивають у собі як панівні релігійні та морально-правні поняття даного часу, так і форму церковної структури та відносин і обставин Церкви. В нормах Карного Права найчіткіше відзеркалюється рівень релігійності народу з одної сторони, а душпастирська зрілість і ревність єрархічної влади з другої сторони.

На Русі-Україні збірників церковного законодавства не бракувало. Отак був Збірник князя Святослава, візантійські Номоканони, слов'янські Кормчі Книги. Однак ці збірники не були легко й всім доступні не то для вірних, але навіть більшості духовенства. В різних джерелах можна було знайти різні норми, які постановляли противні речі в тій самій справі. Дуже часто навіть самі знавці права розгублювалися, бо не було систематичного та усучасненого викладу про поодинокі інститути церковного права, хоч було безліч документів автентичних і неавтентичних, яким однак бракувало проглядности, словом, не було в українській Церкві повної і впорядкованої кодифікації взагалі, а карних законів зокрема. Карних законів в українській Церкві було багато. Вони конкретно встановляли кару за той чи інший переступ, але не встановляли загальних засад карного права. Суддєйська влада находилась в руках Єпископа, який судово чи адміністративно міг карати кожний переступ закону або звичаю. Тому було б ідеально, якби було можливо переглянути всі митрополичі та єпископські канцелярії, щоб приглянувшись поокремим вирокам єпархіяльних трибуналів, сформулювати загальний і систематичний кодекс Карного Права. Однак такі речі або не завжди записувались в протоколах, а коли й записувалось, то сьогодні ті архіви нам недоступні.

Отже ціль нашої праці — зібрати карні закони української католицької Церкви, щоб з них відтворити схему Карного Права, яке, хоч в дійсності ніколи не було скодифіковане, то в практиці було застосовуване. Тому головним джерелом нашої праці в рішення і постанови українських католицьких синодів — загальних митрополичих чи єпархіяльних. Митрополичих синодів було три: Кобринський, Замойський і Львівський. Єпархіяльні — Перемиські й Станиславівські. До них додаємо єпархіяльні Статути в США і Канаді, Папські й Конгрегаційні рішення. Звідти й поділ праці: В першій частині буде мова про джерела українського карного права; в другій систематичний поділ проступків, за які були передбачені кари; а в третій такий же поділ церковних кар.

БІБЛІОГРАФІЯ

А) ДЖЕРЕЛА

- БЕНЕШЕВИЧ В.Н., *Устав Великого Князя Володимира Святого*. Сборник Памятников по Истории Церковного Права. Петроград 1915.
- , *Устав Великого Князя Ярослава*. Там же.
- , *Грамота Великого Мстислава Владимировича и сына его Всеволода Юрьеву Монастирю 1130 г.* Там же.
- , *Уставния Грамоти Новгородского князя Всеволода Мстиславича*. Там же.
- , *Устав Новгородского князя Святослава 1137 г.* Там же.
- , *Древне-Славянская Кормчая XIV Титулов*. Там же.
- , *Канонический Сборник XIV Титулов со второй четверти VII в. до 883 г.* Петербург 1905.
- , *Владимирский Собор 1274 года*. Сборник Памятников по истории Церковного Права. Петроград 1914.
- WELUKYJ A.G., *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. Vol. I-II. «Analecta OSBM», Sectio III. Romae 1953-1954.
- , *Acta Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantia*. Vol. I-IV. «Analecta OSBM», Sectio III. Romae 1953-1955.
- , *Litterae S. Congregationis de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussiae spectantes*. Vol. I-VII. «Analecta OSBM», Sectio III. Romae 1954-1957.
- HARASIEWICZ M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*. Leopoli 1862.
- GASPARRI P.-SEREDI P., *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Vol. I-IX. Romae 1926-1939.
- DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum Eparchialium Orientalium Catholicorum*. Romae 1971.
- DE MARTINIS, *Jus Pontificium de Propaganda Fide*. Vol. I-II. Romae 1888-1897.
- Додаток до чиностей і рішень руського провінціального собора в галичині 1891 р. Львів 1897.
- KULCZYNSKI I., *Specimen Ecclesiae Ruthenae*. Parisiis 1859.
- ЛЯКОТА Гр., *Три Синоди Перемишльські й Єпархіальні Постанови Валявські в 17-19 ст.* Перемишль 1939.
- LITTERAE APOSTOLICAE «Motu Proprio»: «*Crebrae allatae*», 22. feb. 1949; «*Sollicitudinem Nostram*», 6. feb. 1950; «*Postquam Apostolicis*», 9. feb. 1952; «*Cleri sanctitati*», 2. jun. 1957.
- ЛУКАЧ С., *Рішення і Зарядження Преосв. Єпископського Ординаріату в Станиславові від 1904 до 1931 р.* Станиславів 1932.
- ПЕТРУШЕВИЧ А., *Сводная Галицко-Русская Летопись*, том I (1600-1700), том II, Ч. I (1700-1722), том II, Ч. II (1722-1800). Львів 1874-1889.
- ПРАВИЛА РУСЬКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ в Канаді. Вінніпег. Ман. 1915.

- PITRA J.B., *Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta*. Vol. I-II. Romae 1864-1868.
- SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE: *Codificazione Canonica Orientale*. FONTI: fasc. VIII. Tip. Pol. Vaticana 1932; fasc. IX. 1933; fasc. XI. 1932.
- SYNODUS PROVINCIALIS RUTHENORUM HABITA IN CIVITATE ZAMOSCIAE a. 1720. Romae 1883.
- СОБОР РУСЬКИЙ ЕПАРХІАЛЬНИЙ ПЕРЕМИСЬКИЙ 1898 р. Львів 1899.
- STATUTES OF THE ARCHBISHOPRY OF PHILADELPHIA enacted and promulgated by Metrop. Constantine Bohachevsky at the Archieparchial Convocation 7 and 8 October 1959. Philadelphia 1960.
- ТИМЧАСОВІ ЕПАРХІАЛЬНІ СТАТУТИ ФІЛЯДЕЛЬФІЙСЬКОГО АП. ЕКЗАРХАТУ ВІЗАНТІЙСЬКОГО ОБРЯДУ в ЗДА. Том I. Філядельфія 1953.
- THEINER A., *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum historiam illustrantia*. Tom. I-IV. Romae 1861-1864.
- ЧИННОСТІ Й РІШЕННЯ РУСЬКОГО ПРОВ. СОВОРА в ГАЛИЧИНІ 1891 р. Львів 1896.
- JOANNOU P.P., *Fonti*, fasc. IX. *Discipline generale antique* (II-IX s.). Tom. I, 1; *Les canons de Synodes Particuliers*. Tom. I, 2; *Les canons des Pères Grecs*. Tom. II. Grottaferrata 1962-1963.

Б) ЗАГАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

- AMMANN A.M., *Storia della Chiesa Russa*. Torino 1948.
- VAN HOVE A., *Prolegomena ad Codicem Iuris Canonici*. Meclinae-Romae 1945.
- ВЛАСОВСЬКИЙ І., *Нарис Історії Української Православної Церкви*. Том I-II. Нью Йорк 1963.
- HERMAN A.-PUJOL C., *Conspectus Historiae Iuris Ecclesiastici Byzantini*. Romae 1963.
- HERMAN A., *Conspectus Iuris Canonici Orientalis* (manuscriptum).
- ГОЛУБІНСЬКИЙ Е., *Історія Русской Церкви*. Том I. Москва 1901.
- ГРИГОРОВИЧ І., *Історическое исследование о соборах бывших в России со времени введения в оную христианской веры*. Петербург 1864.
- ГРУШЕВСЬКИЙ М., *Історія України-Руси*. Том I-X. Нью Йорк 1955-1956.
- ДОБРЯНСЬКИЙ А., *Історія єпископов трех соединених епархій перемиськой, самборської і сніцькой*. Львів 1893.
- КОСТРУВА Т., *Нариси з церковної Історії України X-XIII ст.* Торонто 1955.
- КОЯЛОВИЧ С., *Литовська церковна Унія*. Том I-II. С. Петербург 1859-61.
- КУПЧІНСЬКИЙ О.А.-РУЖИЦЬКИЙ Е.Й., *Каталог пергаментних документів Центрального Державного Історичного Архіву УРСР у Львові 1233-1799*. Київ 1972.
- KURTSCHEID V., *Historia Iuris Canonici*. Historia Institutorum. Romae 1951.
- COUSSA A., *Epitome praelectionum de Jure Ecclesiastico Orientali*, I. Grottaferrata 1948.
- ЛОТОЦЬКИЙ О., *Автокефалія*. Том I-II. Варшава 1932-1938.
- ЛУЖНИЦЬКИЙ Гр., *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Філядельфія 1954.
- МАКАРІЙ М., *Історія Русской Церкви*. Том I-IV. Петербург 1886-1889.
- МІЛАШ Н., *Правила Православной Церкви толкованими*. Том I-II. Петербург 1911-1912.
- НАГАВВСЬКИЙ І., *Католицька Церква в минулому і сучасному*. Філядельфія 1950.
- НЕВОЛИН К.А., *Полное собрание сочинений*. Том I-VI. Петербург 1857-59.
- PALIWODA M.-JASZOWSKI B., *Praelectiones ex Jure Canonico singulari cum attentione ad ritum Rutheno-Catholicorum nec non ad Jus Civile Imperii Austriaci*. Leopoli 1901.

- PAPP-SZILAGYI I., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*. Magno-Varadini 1880.
- PLÖSCHL W., *Storia del Diritto Canonico*, I. Massimo 1963.
- САВИЧ А., *Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі в XVI-XVII вв.* Київ 1929.
- СТРІЛЬБИЦЬКИЙ І., *Уніятські Церковні Собори сконца XVI в. до возсоединенія*. Одеса 1891.
- СУХАНОВ І., *Расужденіе или историческое исследование о соборах Російской Церкви*. Петербург 1803.
- ТОМАШІВСЬКИЙ С., *Вступ до Історії Церкви на Україні*. «Записки ЧСВВ», том IV, вип. 1-2. Жовква 1932.
- ФИЛАРЕТ (Гумилевський), *Исторія Русской Церкви*. Період первый (988-1237). Москва 1848.

В) СПЕЦІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

- ALTIERI M., *De censuris nempe excommunicatione, suspensione et interdicto cum explicatione bullae «Coenae Domini»*. Romae 1918.
- БАЧИНСЬКИЙ А., *Право Церковне*. Львів 1900.
- БИЧ Л., *Загальна наука права*. Подєбради 1932-1933.
- BILANYCH J., *Synodus Zamostiana a. 1720*. Romae 1960.
- BLAZEJOWSKYJ D., *De potestate Metropolitaram Kioviensium catholicorum in clerum regularem*. Romae 1943.
- BRÜGGER M., *Schuld und Strafe*. Paderborn 1933.
- WERNZ F.-VIDAL P., *Ius poenale ecclesiasticum*. Romae 1937.
- WUYTS A., *De ritibus orientalibus et de personis*. Romae 1964.
- HERMAN A., *De fontibus iuris ecclesiastici Russorum commentarius historico-canonicus*. S.C. Orientale. Codificazione Canonica Orientale. Fonti, Serie II, fasc. VI. Tip. Pol. Vaticana 1936.
- HOLOWESKYJ D., *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae*. Tip. Pol. Vaticana 1932.
- ГРИШКО В., *Історія українського права*. Енциклопедія Українознавства II, ст. 653-659. Мюнхен 1949.
- DANYLAK R., *De Collectione XIV Titulorum ejusque versione slavica*. Romae 1966.
- DEVOTI J., *Institutorum canonicarum libri IV*. Bassani 1897.
- ЖУКОВИЧ П., *Кобринський собор и Торунський сейм 1626 г.* Християнське чтеніє. Петербург 1910.
- ZAIKUN W., *Zarys dziejów ustroju Kościoła wschodnio-słowiańskiego*. Lwow 1939.
- ЗИМНІ А.А., *Памятники права Киевскаго Государства X-XII вв.* Москва 1952.
- ŽUŽEK I., *Kormčaja Kniga*. Romae 1964.
- ІЩАК А., *Лекції по східньому церковному праву*. Львів 1932.
- KAMINSKYJ E., *De potestate Metropolitaram Kioviensium-Halicensium (1596-1805)*. Romae 1969.
- CARPELLO F., *Tractatus canonico-moralis de censuris iuxta Codicem Iuris Canonici*. Romae-Taurini 1959.
- CHELODI I., *Ius Poenale*. Tridenti 1920.
- КОВЕР F., *Der Kirchenbann*. Tubingen 1863.
- , *Die Suspension*. Tubingen. 1862.
- , *Das Interdikt*. Arch. kath. Kirchenrecht, Bd. I., Bd. II. 1869.
- , *Die Deposition und Degradation*. Tubingen 1867.
- KOMOSINSKI Z., *Prowincjonalny Synod Rusko-Unicki w Zamościu 1720*. Lublin 1968.

- CORONATA M.C., *De delictis et poenis*. Taurini-Romae 1955.
- LEGA M., *De delictis et poenis*. Romae 1910.
- LIKOWSKI E., *Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w.* Warszawa 1906.
- , *Historia Unii Kościoła Ruskiego z Kościołem Rzymskim*. Poznan 1875.
- , *Rzut oka na wewnetrzny stan Cerkwi Ruskiej przed Unią Brzeską*. Poznan 1891.
- LOZOVEI P., *De Metropolitanum Kioviensium potestate (988-1596)*. Romae 1962.
- ЛОТОЦЬКИЙ О., *Українські джерела церковного права*. Варшава 1931.
- , *Церковний Устав князя Володимира Великого*. «Записки НТШ». Том CXXXVIII-CXL. Львів 1925.
- ЛЯЩЕНКО Р., *Лекції по історії українського права*, I-II. Прага 1923-1924.
- МАЛИШЕВСЬКИЙ Н., *Київські церковні собори*. «Труди Київської Духовної Академії». Том III, 1884.
- МАСЦЮХ В., *Церковне Право Сунруже*. Перемишль 1910.
- МУРСНА М., *Prawo Karne*, II. Warszawa 1960.
- MICHIESL G., *De delictis et poenis*. Lublin-Brasshat 1934.
- MILASCH N., *Das Kirchenrecht der Morgenländischen Kirche*. Mostar 1905
- НЕДЕЛЬСЬКИЙ С., *Уніяцький митрополит Лев Кушка и его значеніе в исторіи Унії*. Вильна 1894.
- ОКІНШЕВИЧ Л., *Лекції з історії українського права*. Мюнхен 1947.
- ПАВЛОВ А., *Первоначальний словянорусскій Номоканон*. Москва 1869.
- ПАДОХ Я., *Давнє українське судове право*. Мюнхен 1951.
- ПЕЛЕШ Ю., *Пастирське Богословіє*, I. Відень 1885.
- POSPISHIL V.J., *Code of Oriental Law: The Law on the Persons*. Ford City 1960.
- , *Code of Oriental Law: The Law on Marriage*. Chicago 1962.
- ROBERTI F., *De delictis et poenis*. Vol. I, pars I. Romae 1930; vol. I, pars II. Romae 1941.
- SERISKI P., *Poenae in iure byzantino ecclesiastico ab initiis ad s. XI (1054)*. Romae 1920.
- SOLE J., *De delictis et poenis*. Romae 1920.
- SZEGDA M., *Działalność prawno organizacyjna metropolity Józefa IV Welamina Rutskiego (1613-1637)*. Warszawa 1967.
- SIAROK S., *De Synodo Zamostiana ruthenorum a. 1720*. Romae 1937.
- СУВОРОВ Н., *О церковних наказаніях*. Петербург 1875.
- , *Слiди западно-католическаго церковнаго права в памятниках древне рускаго права*. Ярослав 1888.
- , *Курс Церковнаго Права*. Том I-II. Ярослав 1889-1890.
- , *Учебник Церковнаго Права*. Москва 1913.
- FIŁIPOWYCZ P., *Synod prowinc. Ruski w Zamościu 1720 r.* Vilno 1785.
- ХРУЩЕВИЧ Гр., *Исторія Замойського Собора 1720 г.* Вильна 1880.
- ЧУВАТИЙ М., *Огляд історії українського права*. Історія джерел та державного права. Мюнхен-Париж 1949.
- ЩАПОВ Я.Н., *Княжеские и Устави и Церков в древней Руси XI-XIV в.* Москва 1972.

Г) СТАТТИ

- BARAN A., *Obligatio Synodi Zamostiana in Ucraina Carpatica s. XVIII*. «Analecta OSBM», vol. II, fasc. 3-4, p. 525-530. Romae 1956.
- ГЛИНКА Л., *Кодифікація східнього церковного права*. Богословія, том XIV, кн. 1-4, ст. 75-89. Львів 1938.

- Ковшевич Р., *Погляд на українську канонічну літературу*. Богословія, том VI, кн. 4, ст. 56-70; 129-160; 199-227. Львів 1928.
- Кревецький І., *Українські джерела церковного права*. Нова Зоря, VI, 23. Львів 1931.
- Левицький В., *Церковне судівництво в церковних уставах XI-XII ст.* Богословія, том VIII, кн. 3-4, ст. 119-131; 219-237. Львів 1930.
- Рудович І., *Кобринський Синод 1626 р.* Богословія, том II, кн. 1-4, ст. 1-27; 196-212. Львів 1924.
- Тавінський П., *Церковний Устав Володимира Великого*. Нива 1938, ст. 443-450; 1939, ст. 4-9; 40-61; 83-93.

ЧАСТИНА ПЕРША

ДЖЕРЕЛА УКРАЇНСЬКОГО ЦЕРКОВНОГО КАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Розділ 1 – Церковне законодавство на Русі-Україні на початках

З прийняттям християнства, Русь-Україна входить у склад вселенської Церкви як органічна її частина. Тим самим вона приймає всі загальні церковні конституційні закони, як також, відповідно до можливостей адміністраційні та дисциплінарні норми. Конституційні й загальні закони церковного права обов'язують всі складові частини вселенської Церкви, бо основою тих норм стали загальні джерела церковного права: Св. Письмо, канонічні постанови вселенських соборів, декрети папів, і також постанови деяких помісних соборів, які однак були прийняті та визнані вселенською Церквою (1).

В період перших вісьмох вселенських соборів Христова Церква посідала одність щодо догм, засад моральности та становища супроти єретичних наук. Однак вже від перших століть існували різниці щодо церковного правопорядку, церковної дисципліни та літургічних обрядів, а окремі єретичні угруповання, як от аріяни, несторіяни, монофізити, монотелети й їм подібні, витворюють також свої окремі догматичні, моральні та дисциплінарні поняття (2).

Законодавство Церкви до десятого сторіччя в основних речах було спільне як Західній, так і Східній Церкві. Перші вселенські собори відбулися на Сході. Їхні церковні канони та постанови, списані в збірниках, вважалися основою церковного законодавства (3). На Заході

(1) *Codificazione Canonica Orientale*, fasc. VIII, p. 7. Romae 1932. COUSSA A., *Epitome praelectionum de Iure Ecclesiastico Orientali*. Romae 1948, vol. I, p. 8-9; CICOGNANI A., *Ius Canonicum*. Romae 1925, vol. I, p. 205.

(2) VAN HOVE A., *Prolegomena ad Codicem Iuris Canonici*. Mechliniae-Romae 1945, p. 62, n. 56.

(3) COUSSA A., *o.c.*, p. 8.

вони були перекладені з грецької мови на латинську Діонісієм Малім († 536) і Атанасієм Бібліотекарем (817-879) (4). В XII ст. Граціян збирає в славнозвісних Декреталіях усе дотогочасне церковне законодавство. У Візантійській Церкві таким кодексом були постанови Труллянського Синоду (691 р.), до яких додано закони візантійських імператорів і патріархів, з чого постали кодекси законів т.зв. Номоканони, а з яких найголовніші були Номоканон Івана Схолястика (5) і Номоканон Фотія (6). Таким чином щораз більше відрізняється західне від східного законодавства (7).

В час Тридентійського Собору не було східних католиків, за виїмком маронітів у Ливані, недавно з'єдинених халдейців і мала горстка греків та альбанців у південній Італії. Тому, що на Сході церковне законодавство в більшості ґрунтувалось на вісьмох перших вселенських соборах, то через те в Східній Церкві відчувався великий брак усучаснення церковної дисципліни. Тим то реформаційні постанови Тридентійського Собору скоро почато застосовувати не тільки в Західній Церкві, але також різні Східні Церкви почали приймати в цілості, а чи частинно, тридентійські постанови (8). Отак греки й альбанці в Італії, мароніти в Ливані, а українці в Україні, пристосовувались до тридентійських реформаційних постанов. Шануючи і не порушуючи прав східних обрядів, Конгрегація для Поширення Віри не могла не застосовувати тридентійських постанов також до східних католиків, які були залежні від цієї Конгрегації. Таким чином правопорядок східних католиків став комплексом і мішаниною західних і східних приписів. Для нових обставин було потрібно нових правних норм, бо дисциплінарні норми видані соборами перших століть не могли очевидно вистачати для розв'язування проблем нових часів. Навіть нез'єдинені дещо приймали з тридентійських реформ, як от напр. парафіяльний устрій Західньої Церкви прийнявся в Константинополі (9).

(4) REZAC I., *Institutiones Iuris Canonici Orientalis*. Romae 1958, p. 7-14.

(5) VAN HOVE A., *o.c.*, p. 145-149; COUSSA A., *o.c.*, p. 123-125.

(6) VAN HOVE A., *o.c.*, p. 162.

(7) COUSSA A., *o.c.*, p. 125; HERMAN A., *Conspectus Iuris Canonici Orientalis* (Manuscriptum), p. 16-17; SICOGNANI A., *De codificatione canonica orientali*, in: Apollinaris 1932, t. V, p. 86-95; COUSSA A., *De codificatione canonica orientali*, in: Acta Congressus Iuridici Internationalis a. 1934. Vol. IV, p. 494-531. Romae 1937.

(8) PAPP-SZILAGYJ, *Enchiridion Iuris Ecclesiae Orientalis*, 23.55.

(9) KOROLEVSKIJ C., *Introduzione agli studi storici delle fonti*, in: *Codificazione Canonica Orientale*. Fonti, fasc. VIII, 9-14; HOLOVECKIJ D., *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Ruthenae*, in: *Codificazione Canonica Orientale*. Fonti, fasc. VIII, p. 585-587.

Огож, у час хрищення Русі-України, загальне церковне законодавство було вже завершене в своїх основних формах та було зібране в різних кодексах, які опісля доповнювано та здосконалювано новими постановами.

В першому періоді свого існування, то є від хрищення в 988 р. до Берестейської Унії в 1596 р., церковне законодавство русько-української Церкви не різниться в основному від візантійського законодавства. Кажемо взагалі, бо в менших і окремих речах воно вже має свої відмінності, як напр. в наших кодексах-збірниках наводиться канони св. Отців Західньої Церкви, а не тільки Східньої, знову ж грецькі канони не застосовуються буквально, лише відповідно до обставин русько-української Церкви.

Законодавство кожної партикулярної Церкви, крім загальних норм вселенської Церкви, як було вище згадано, складається з декретів виданих її найвищою церковною владою тобто, Вселенських Архієреїв для цілої Церкви чи для її якоїсь частини — митрополії, єпархії чи установи, як Чина, згромадження, товариства, а відтак патріярхом, митрополитом чи їхніми синодами (10).

Властиві партикулярні закони русько-української Церкви повинні становити в стислім значенні постанови київських митрополичих синодів і декретів київських митрополитів. Відомо бо, що перший т.зв. домонгольський період руської Церкви був початковим у поширенні християнства на руських землях, а через те звичайно вирінали всякого рода сумнівні й проблеми, які потребували авторитетної розв'язки та аплікації загальних норм. Тим то на такий період треба б глядіти, як на період напруженої законодавчої діяльності. Чи в дійсності воно так було, невідомо, бо не заховались ніякі пам'ятки в цій справі; якщо ж було, то ці пам'ятки могли або пропасти, або дотепер ще їх не віднайдено. Отак напр. літописи згадують, що в тому періоді між князями було зроблено багато « хресних » (під присягою) договорів, однак понині немає про них ні одної писемної пам'ятки. Та найбільш правдоподібно є те, що таких документів зовсім не було, бо тодішні синоди були лише виборчими, а зрештою тоді був поширений звичай вирішувати всякі питання шляхом усної комунікації. Митрополит скликав єпископів на синод, і тут давав до відома усно свої зарядження, а єпископи в свою чергу скликали духовенство, якому комунікували свої рішення (11).

(10) Лотоцький О., *Українські джерела церковного права*. Варшава 1931, ст. 77; Голубинський Е., *История Русской Церкви*. Москва 1901, том I, ст. 432.

(11) Лотоцький О., *ц.тв.*, ст. 105; Голубинський Е., *ц.тв.*, ст. 435.

Синоди чи пак Собори можуть бути: єпархіяльні, митрополічні, патріархальні, вселенські. На перші збиралося все духовенство єпархії під проводом свого Єпископа Ординарія; на других засідали передусім Єпископи всіх єпархій під проводом свого Митрополита, з участю також чільніших представників духовенства з усіх єпархій; на патріаршій синоді приїзджали всі Митрополити, а також Єпископи під проводом Патріярха; у вселенських соборах брали участь всі Єпископи Католицької Церкви або бодай представники визначніших митрополій та єпархій.

Єпархіяльні синоди звичайно відбувались кожного року, найкраще в першу неділю великого посту. Вони відбувались для перегляду і впорядкування єпархіяльних справ. Тема нарад звичайно була: церковна карність, освіта духовенства, душпастирські справи. Такі синоди тривали один день. Це була нагода, щоб Єпископ міг дати своїм священикам наставлення, перестороги та вказівки для виконання душпастирських обов'язків. Цю архисрейську науку опісля оголошувано у формі обіжного послання. Подавані там інструкції, по своєму змісту, належали радше до сфери церковного права, ніж до моралі. Хоч єпархіяльні зарядження самі собою не мали законодатної сили, все ж таки з огляду на загальне церковне вживання поданої в них науки, ставали певним звичаєм, і таким чином набирали характеру припису, поскільки не було іншої провідної норми (12).

Митрополічні синоди, за вимогою канонічних приписів (13), також мали відбуватися щорічно, а бодай кожних три роки. На тих синодах розглядалися справи, які відносились до цілої церковної провінції та вирішувались ті судові справи, які приходили апеляційним шляхом від єпархіяльних трибуналів. Отак митрополічні синоди розглядали: всі справи митрополії (14), вибирали Єпископів (15), переміщували Єпис-

(12) Лотоцький О., *ц.тв.*, ст. 101-134.

(13) *Нікейський собор*, в кан. 5, приписує два рази в році — перед великим постом і під осінь; *Антіохійський собор*, в кан. 20, те саме приписує, але визначає — третю неділю по Великодні та початок жовтня, і має тривати цілий тиждень. Подібно приписує 38 кан. *Апостолів*. *Халдейський собор* з 451 р., в кан. 19 так само. Однак від VI століття синоди відбувались один раз у році, хоч і того не завжди можна було здійснити, не зважаючи на встановлені кари за незаховання цього припису. Отак *Анкірський собор*, в кан. 1, і *Ляодикійський собор*, в кан. 40, наказують суспендувати митрополита, який на протязі двох років не відбув би синоду. Пор.: *Трулль. соб.*, кан. 8; *Нікейсь. I. соб.*, кан. 6; *Констант. соб. IV.*, кан. 17; *Тридент. соб.*, зас. 24, гл. 2.

(14) *Константин. собор I*, кан. 2.

(15) *Ляодикійсь. собор*, кан. 12; *Антіох. собор*, кан. 19.

копів (16), рішали деякі догматичні сумніви (17), визначували границі єпархій (18), вирішували адміністративно-економічні спори (19), приймали й розглядали апеляції від єпархіяльних трибуналів (20), розсуджували спори між Єпископом і священниками (21).

На Русі-Україні досить часто відбувалися єпархіяльні та митрополіти синоди. Про це годі й сумніватися, бо ж перші українські митрополіти були греками і добре знали канонічні приписи в цій справі церковного східного права. Однак точніших вісток про відбуття таких синодів не маємо, хіба принагідні й скупі літописні згадки, які перейшли кількокаразові цензури, перше візантійські, опісля московські. Коли ж ці синоди відбувалися, то вони були радше виборчого характеру, а найчастіше для поладнання адміністраційних справ, або в справах унійних. Можна припустити, що відносини між Митрополитом і Єпископами основувались більше на простоті й дуі братерства, аніж начальства й службової підлеглости. Отож, без зайвих формальностей Єпископи зверталися до Митрополита особисто кожного разу, як і коли було потрібно (22).

Після Берестейської Унії єпархіяльні синоди далі відбувалися за звичаєм (23), але митрополіти дуже рідко, або збирались єпископи на раду в справі відносин між православними й католиками. Митрополит Рутський, бажаючи закріпити з'єдинення української Церкви з Римом та оновити її внутрі, щороку скликав синоди в своїй єпархії, і настоював, щоб подібно робили його суфрагани. На жаль актів тих синодів не заховано і не передано для історії.

Митрополит Сембратович, скликаючи Львівський обласний синод Галицької Митрополії, скаржитья між іншими, що від останнього обласного синоду минуло понад 170 років:

« А й наша руська Церква відбувала багато Соборів провінціяльних, з котрих знаменитші були слідуючі: *Володимирський*, званий також *Київський*, скликаний митр. Кирилом 1274 р.; *Кобринський*, що відбувся

(16) *Антіох. собор*, кан. 17, 18.

(17) *Канони Апостолів*, кан. 37.

(18) *Картаг. собор*, кан. 120.

(19) *Антіох. собор*, кан. 25.

(20) *Халкедон. собор*, кан. 19.

(21) *М.Р.* « *Cleri Sanctitati* », кан. 344: « Synodus patriarchalis, archiepiscopalis et provincialis celebrentur quoties Patriarcha vel Archiepiscopus, consentiente Synodo permanenti, aut Metropolitа, consentientibus Episcopis comprovincialibus, id necessarium iudicaverit et vicesimo saltem quoque anno ».

(22) Лотоцький О., *ц.тв.*, ст. 105.

(23) *Замойський синод*, тит. VI; *Львівський синод*, тит. XIV.

по заключенні Унії руських Єпископів з св. Ап. Престолом Римським під проводом митр. Веляміна Рутського 1626р., потверджений папою Урбаном VIII; а послідний заповіджений у Львові, але з причини джуми, відбувся в місті *Замостю* за митр. Лева Кишки, під проводом Нунція Апостольського, Архиеп. Єроніма Гремальді 1720 р., потверджений Й. Св. Папою Венедиктом XIII в 1724 р. Тридентійський Собор приписує (24), щоб у кожній провінції відбувалися синоди щонайменше кожного третього року. Кобринський, по крайній мірі кожного четвертого року. Не зважаючи на це, в нашій руській Церкві минуло вже від послідного Замойського Синоду 171 літ, в котрім то часі ані одного Собору провінціального не відбулося » (25).

Треба також мати на увазі великі простори нашої церковної території, політичні лихоліття, а може й брак дбайливости. Отак вже митр. Йоан (1077-1089) в своєму « Правилі » докоряє своїм єпископам, що вони не являються на митрополічій синоди: « Иже не послушают епископи своего митрополита совокуплятися призываемии от него сбор творити, иже злі творящая, поучити їх отеческим наказанієм » (26).

Припис про щорічні єпархіальні синоди також не завжди був додержуваний, і то з різних причин, церковних і політичних, або з браку енергійности й дбайливости єпископа. Митрополити в своїх єпархіях відбували синоди єпархіальні, подібно, як інші єпископи в тих самих цілях (27).

Синоди, єпархіальні чи митрополічій, тепер потребують потвердження. Хоч від самих початків історії Церкви відбувалися собори чи то вселенські, чи то патріярші, чи то митрополічій, чи то єпархіальні, то однак лише перші, тобто вселенські, потребували папського потвердження (28), а інші-патріярші, митрополічій та єпархіальні до XVI ст. не мусіли бути потвержені Ап. Престолом, хіба на них були винесені рішення в справах віри й моралі, або коли на домагання учасників, Римські Архисреї інтервенювали особисто або через своїх делегатів. Щойно від Тридентійського Собору жодний провінційний собор, чи то в справах

(24) *Тридент. собор*, зас. 24, гл. 2. Про реформ.

(25) Сембратович С. митроп.: *Послання 15/27.7.1891 р.*, гл. *Собор Львовський 1891 р.* Львів 1896, ст. 12.

(26) Бенешевич В.Н., *Сборник Памятников по истории Церковнаго Права.* Петроград 1915, ст. 120.

(27) Лотоцький О., *ц.тв.*, ст. 102-105.

(28) *Sozomenus*: « Legem enim esse pontificiam, ut pro irritis habeantur quae praeter sententiam Episcopi Romani fuerint gesta ». *Historia Ecclesiastica.* MPG, t. 67, col. 1058, 105, с. X, l. III.

віри, чи то в справах дисциплінарних, не міг мати зобов'язуючої сили, якщо його постанови не були провірені й potwierджені Апостольським Престолом. Але й тоді ще не було окремого закону в цій справі. Такий закон був виданий 22. січня 1589 р. Вселенським Архидієцем Сикстом V (29), і Конгрегацією для Поширення Віри (30), і цей закон наказував, щоб постанови кожного провінційного, митрополичого собору, де б він не відбувся, мають бути переслані до Конгрегації Собору для провірення і potwierдження. Кодекс Канонічного Права цю норму задержав (31), подібно як частинний Кодекс Східнього Права (32).

Розділ 2 – Карні постанови на українських загальних синодах

1) Кобринський синод 1626 року

а) Скликання і відбуття

Папа Урбан VIII, дня 12. березня 1625 р. зарядив, щоб митр. Йосиф В. Рутський скликав кожного четвертого року обласний собор, і щоб такий собор тривав щонайменш тиждень. Ці синоди мав скликати сам Митрополит, визначаючи час і місце відбуття. Присутність єпископів на синоді була обов'язкова, тому Митрополит міг карати тих, які без оправданої причини на синод не являлись (33).

Дві справи плянував митр. Рутський поладнати на синоді: замирити католиків з православними і дати почин реформі світського духовенства. Реформа Василіян уже довершувалась. Коли ж перша ціль скликаного синоду відпала, тобто замирення з православними, бо Апостольська Сто-

(29) *Sixtus V.*, Const. «*Immensa aeterni Dei*», 19.I.1587. Cf. *Collect. Lac.*, t. I, c. I.

(30) *Congr. Propaganda Fide*, Mansi, t. 46, col. 1006B. *Breve Gregorii XIV*, 3.VI.1835. Cf. *Collect. Lac.*, t. II, col. 555.

(31) *Codex Iuris Canonici*, can. 291, 1: «*Absoluto concilio plenario aut provinciali, praeses acta et decreta omnia ad Sanctam Sedem transmittat, nec eadem antea promulgentur, quam a Sacra Congregatione Concilii expensa et recognita fuerint*».

(32) *M.P. «Cleri Sanctitati»*, can. 350: «*Absoluto Synodo, praeses acta et decreta omnia ad Sedem Apostolicam transmittat, nec eadem antea promulgentur, quam ab eadem recognita fuerint; interim vero omnes qui in Synodo partem habuerunt, secretum de actis et negotiis pertractatis servare debent; ipsimet autem Synodi Patres designent et modum promulgationis decretorum et tempus quo decreta promulgata obligare incipiant*».

(33) Петрушевич А., *Дополнения ко Сводной Галицкой Рус. Літописи с 1600 по 1700 год*. Львів 1891, ст. 125-126.

лица противилась спільному синодові католиків з православними, а підбурені козаками православні самі відмовились узяти участь у синоді, тоді Рутський взявся до здійснення другої головної мети синоду — обнова духовенства.

Дня 6. вересня 1626 р. митр. Рутський відкрив у монастирі св. Спаса в Кобрині перший собор української Католицької Церкви по її з'єднанні з Апостольським Престолом. Крім Митрополита в синоді взяло участь ще п'ятьох єпископів, а саме: володимирський, луцький, полоцький, смоленський і пинський та ще помічник Митрополита, Рафаїл Корсак, який був висвячений на цьому ж синоді для Галича. На синоді були ще архимандрити, ігумени більших монастирів та видніші представники духовенства — протопресвітери і крилошани — всіх разом 100 осіб.

б) Постанови

Не маючи змоги поладнати найважливішу справу — замирення католиків з православними — синод звернув усю свою увагу на реформу духовенства, яка була необхідна. Для того найперше рішено заснувати семінарію в Минську. Всі присутні зобов'язалися зложити більші пожертви на удержання тої семінарії. Василіяни мали дати вчителів-виховників. Семінарія мала вміщати гімназію, де б було подавано всі предмети в п'ятьох клясах аж до реторики по латині, а богослов'ю по руськи. Гімназія мала взоруватись у своїй структурі на тодішніх єзуїтських, а богослов'я мала бути викладана за програмою колегії св. Атанасія в Римі.

Відтак синод звернув увагу на старше духовенство, доручаючи Єпископам, щоб на найближчих єпархіяльних синодах наказали своїм священикам «аби синов своїх з молоду цвичили так у науках, яко и в обичаях, станові священичому належачих». Сам Рутський відбув такий єпархіяльний синод духовенства київської єпархії, один ще в тому ж самому році, а другий в 1628 р.

Та найбільшим пороком серед духовенства була симонія. Управління і польська суспільність уважали духовні уряди, від найвищих до найнижчих, лише простим джерелом доходів. Єпископ оплачувався королеві та «панятам і княжатам» і двірським вельможам, які рекомендували й піддержували його кандидатуру на єпископський сан. Настоятелі монастирів і парохі давали значні грошеві суми патронам за «подавання» монастиря або парафії та ще й зобов'язувалися до всяких послуг, робіт і чинитьб для них. Багато парафій пани продавали на «вічні часи» за високу ціну, не дивлячись на гідність осіб, що шукали парафії і не журячись моральними інтересами своїх підданих, аби лише був більший матеріальний зиск. Тому лакомі пани воліли мати в своїх мастностях по-

пів схизматиків, аніж правовірних (34). Бувало таке, що монах утікач з монастиря, діставав парафію від пана, а деякі багатші світські священники купували патронат над монастирем. Тому не дивно, що здобуті таким дорогим коштом церковні уряди треба було відбивати в свій спосіб і в свою чергу. Отак єпископи брали оплату від нижчого духовенства, а духовенство від вірних.

Отці Кобринського синоду визнали, що симонія, це рак, який з'їдає Церкву та спинює поширення унії, тому й винесли рішучі ухвали проти симонії та неладу в обсаді парафій. Єпископам приказав синод, щоб нічого не брали від ставлеників при рукоположенні та щоб не рукополагали двох кандидатів для одної парафії. Священникам синод заборонив платити всяким покровителям за парафії, монахам заборонив виходити самовільно з монастиря та забирати парафії світським священникам, а світським священникам заборонив старатися про патронат над монастирями. Синод станув на становищі, що при обсаді єпископств, парафій і урядів та настоятелів у монастирях треба держатися вірно постанов католицького канонічного права, як це практикувалося при обсаді латинських церковних достоїнств і парафій (35).

Починаючи від XV ст., Єпископи часто жалувалися на « беззаконен брак, блуд і розводи без розбору » та на маловаження церковних законів у справі подружжя. Тому Кобринський синод проголосив деякі закони, взоруючись у тому на Тридентійському Соборі (36), а саме: заборонив таємні шлюби, наказуючи, щоб вінчання відбулося перед власним парохом або іншим священником, якого парох або єпископ уповноважить. Крім того шлюб має заключатися в присутності двох свідків. В противному випадку шлюб буде неважним, а священники, які не додержуватимуться цих постанов, будуть покарані Єпископом (37).

Кобринський синод ще постановив, щоб Єпископи і Протоархимандрит щороку прислали до Митрополита писемне звітлення про церковні справи, а Митрополит у свою чергу робитиме таке звітлення для Ап. Престолу про стан цілої митрополії.

Окремою ухвалою постановив синод, щоб Митрополит скликав кожного четвертого року обласний синод, на яким зібрані « обмишляли б о добрі людських душ і о потребах церковних ».

(34) Грушевський М., *Історія України-Руси*, том V, ст. 283.

(35) Рудович І., *Кобринський синод 1626 р.* Богословія. Львів 1924, том II, кн. 1-4, ст. 209; KULCZYNSKI J., *Specimen Ecclesiae Ruthenicae*. Appendix. Romae 1733, р. 98.

(36) *Тридент. соб.*, зас. 24, гл. I, Про подружжя.

(37) URBANUS VIII, Const. « Licet universorum », 21.IV.1632.

Синод затвердив митрополичий засуд на жидичинського архимандрита Никодима Шибинського.

в) Потвердження постанов

Акти Кобринського синоду зараз же списано і перекладено його постанови на латинську мову та вислано до Ап. Престолу для затвердження. Самі акти зложено в архіві монастиря Пресв. Трійці у Вильні. Одинока копія, яка збереглася, це та, яку зроблено в 1630 р., і яка находилась в бібліотеці НТШ у Львові під ч. 287. Рукопис з автентичним текстом ухвал по латині, як і просьби українських Єпископів до Ап. Престолу находиться в Конгрегації для Поширення Віри в Римі (38).

Папа Урбан VIII передав постанови Кобринського синоду двом комісіям кардиналів для перегляду та евентуальних поправок. Тому щойно 6. грудня 1629 р. папа Урбан VIII апробував ці постанови та висловив Митрополитові Рутському похвалу за ревну працю, побожність і прив'язання до Ап. Престолу, наказуючи оголосити ці постанови та їх додержуватися (39).

Між українським оригіналом і його латинським апробованим перекладом є деякі поважніші різниці. В перекладі пропущено початковий уступ про запрошення православних на синод, бо Ап. Престіл не дав своєї згоди на це, а на місце пропущеного тексту вставлено рішення про оснування семинарії в Минську. Зовсім пропущено в перекладі другу точку про додержання королем обітниць відплатити кривди заподіяні з'єдиненим латинниками, бо про це Ап. Престіл окремо звертався до самого короля. Подібно викреслено ухвалу, щоб окрема делегація єпископів представила Ап. Престолові надмірні тягари, що їх уряд наложив на духовенство. Викреслено її з тих самих причин, що й попередню ухвалу. Також пропущено ухвалу, щоб священники обучували своїх синів та спрямовували їх до духовного стану, бо це могло б компромітувати католицьку Церкву. Викреслено постанову про реформу тайни подружжя, бо синод в цьому випадку привласнював собі те, що належало до загального права. Тому рішено застосувати декрети Тридентійського Собору, як Папське Право на піставі Бреве папи Урбана VIII з 14. грудня 1629 р. Також пропущено в латинському перекладі постанову, яка наказувала єпископам карати священників, якщо вони в підпитому стані або вночі давали б шлюб, а пропущено, бо про цю справу рішено в попередній постанові. Пропущено, як непотрібне, рішення, щоб Митрополит зберігав

(38) *Archiv. Propag. Fide, Scritt. rif. Congr. Gen.*, vol. 337, fol. 410.

(39) KULCZYNSKI I., *Specimen Ecclesiae Ruthenae*. Parisiis 1859, p. 215-220.

свій архів та щоб його предложив на наступному синоді. При кінці уневажнено вирок Митрополита проти архимандрита Н. Шибинського, бо синод не був компетентний у цій справі (40).

II) Замойський синод 1720 року

а) Підготовка, скликання і відбуття

Митрополит Лев Кишка, дня 15. лютого 1715 р., написав до Конгрегації для Поширення Віри, щоб вона йому вистаралася в Папи дозволу на скликання і відбуття синоду.

Минуло вже 125 років від завершення з'єдинення в Берестю, і українська Церква тепер об'єднувала всі землі Київської Митрополії, які находились під Польщею. Перемиська єпархія приступила до з'єдинення 1692 р., Львівська 1700 р., Луцька 1702 р., Ставропігійне Братство 1708 р. Отож період важкої проби й консолідації проминув, і треба було зробити підсумки та укласти пляни на майбутнє. Під час боротьби за унійні справи, закралось багато дечого, що не було згідне з обрядом, занепала освіта клиру, зловживання при священнях, послаблення церковної карности і душпастирської ревности та упадок монашої карности. Тим то необхідність реорганізації внутрі самої Церкви дуже принаглювала. Треба було устійнити правну структуру церковних законів, бо вони не відповідали тогочасним вимогам і обставинам християнського життя, тим більше, що в католицькій Церкві право безупинно здосконалювалося, і тому тяжко було погодити з перестарілим і застоїним правом Східніх Церков (41).

Та були ще й інші причини до скликання синоду. З Московії дуже скоро поширювалася на українські землі т.зв. Пилипова ересь, якій треба було поставити таму.

Конгрегація для Поширення Віри, дня 27. травня 1715 р., письмом до митр. Лева Кишки, одобрила його плян та найменувала архиеп. Броніма Грімальді, Ап. Нунція в Польщі, предсідником синоду, застерігаючи однак, щоб декрети були завішені в своїй силі, доки не одержать потвердження від Ап. Престолу (42).

(40) SZEGDA M., *Działalność prawno organizacyjna metropolity Józefa IV Władcina Rutkiego (1613-1637)*. Warszawa 1967, p. 182-183.

(41) Лужницький Гр., *Українська Церква між Сходом і Заходом*. Філядельфія 1954, ст. 408.

(42) *Synodus Provincialis Ruthenorum habita in civitate Zamosciae a. 1720*. Ed. Typ. Polyglota. S.C. de Propaganda Fide. Romae 1883, p. 31.

Синод однак відбувся кілька років пізніше, і не у Львові, як спершу було заповіджено, лише в Замостю. Причиною відкладення був мабуть політичний неспокій у Польщі, а можливо також напруга між Митрополитом і Єпископами та духовенством (43). В міжчасі Ап. Нунцій докладно інформувався про стан у митрополії та просив самого ж Митрополита й Єпископів, щоб вони подали справи, які повинні піти на синод. Теж саме Нунцій просив інформацій від латинських Єпископів, які мали своїх вірних у цій митрополії (44).

Дня 21. травня 1720 р. Митрополит розіслав письмо, яким скликав до Львова синод на день 26. серпня 1720 р. Однак із-за морової пошесті у Львові, рішено відбути синод у Замостю, холмському забужжю (45).

Учасниками синоду в Замостю були: митр. Лев Кишка, він же й Єпископ Володимирський і Берестейський, Вітебський, Мстиславський і Могилівський; Флоріан Гребницький, Архієп. Полоцький; Лаврентій Друтський-Соколинський, Архієп. Смоленський; Йосиф Виговський, Екзарх всієї Русі і Єпископ Луцький і Острозький; Атанасій Шептицький, Єпископ Львівський, Галицький і Каменець-Подільський; Йосиф Левицький, Єпископ Холмський і Белзький; Єронім Устрицький, Єпископ Перемиський, Самбірський і Сяноцький; Теофіль Гудебський, Єпископ номінат Турово-Пинський. Крім Владик, був Василіянський Протоархимандрит Конгр. св. Трійці, Антоній Завадський, 8 Архимандритів і 129 священників, як представники деканатів та майже всі Василіянські ігумени, і два шляхтичі, як представники львівських ставропігійних братств, тобто Степан Ласковський та Іван Чесніковський. Всіх разом 140 осіб (46).

Відкриття синоду в Замостю відбулося за приписом Римського Ритуалу (47). Перше засідання було чистою формальністю відкриття і визнання віри. Опісля відбувалися засідання комісій. Деякі важливіші справи обговорювано окремо, в яких брав участь Ап. Нунцій з Єпископами і Митрополитом. Дразливіші справи відразу відложено (48). Також друге урочисте засідання було лише формальністю — відправлено богослуження і прочитано папський декрет — Буллю «*Caena Domini*» і Конст. Григорія XI з 28. травня 1591 р., як також Конст. Климентія XI «*Unigenitus*». В письмі до Нунція Грімальді, Папа висловлює свою радість,

(43) BILANYCH J., *Synodus Zamostiana a. 1720, eius celebratio, approbatio et momentum*. Romae 1960, p. 35.

(44) BILANYCH J., *o.c.*, p. 36-37.

(45) СХОДУНІЕСКИ К., *Historiya miasta Lwowa*. Lwow 1935, p. 270.

(46) BILANYCH J., *o.c.*, p. 39; SPRZ, p. 7-13.

(47) SPRZ, p. 40-43.

(48) BILANYCH J., *o.c.*, p. 40.

що з'єдинена українська Церква зможе поладнати багато залеглих справ, які зупиняли її розвиток. При тому Папа дає інструкції Ап. Нунцієві як він має повестися з Єпископами, які не схотіли б прибути на синод — по синоді їх строго покарати, як і тих, які перед закінченням синоду його б опустили (49).

Назначуючи Архиеп. Єроніма Грімальді предсідником синоду в Замостю Конгрегація для Поширення Віри наказала йому придержуватися способу переведення синоду за взором, за яким був переведений Тридентійський Собор і Медіоланський. Отож і справді порівнюючи синод Медіоланський, що відбувся за Карла Боромея, із Замойським, так і відразу видно, що навіть поділ і порядок справ однакові (50).

Третє засідання Замойського синоду було властиво діловим, бо під час нього зачитано всі постанови синоду та їх прийнято.

б) Постанови

Постанови Замойського синоду властиво становлять основу церковного законодавства в українській католицькій Церкві. Воно, оте законодавство, ще далеко не повне, бо синод не наміряв давати вичерпну кодифікацію в усіх церковних справах, а зокрема не думав укладати карного кодексу, обмежуючись лише до визначення тих кар, які були пов'язані з трактованою на синоді матерією, головню засуджуючи деякі надужиття, то все ж таки порівняльно до інших синодів, Замойський синод ще найбільше подав церковних законів, які властиво відрізняють українську Церкву від усіх інших Східних Церков, а також від Західньої до тої міри, що затверджуючи його постанови Конгрегація для Поширення Віри застерігається, що затвердженням постанов Замойського синоду в нічому не змінюється з конституцій Римських Архиепископів і декретів вселенських соборів, виданих для візантійських обрядів (51).

Постанови Замойського синоду зібрані в дев'ятнадцятьох титулах, з яких два перші догматичного змісту, третій ділиться на вісім параграфів, де говориться про святі тайни, а всі решта відносяться до духовенства та їхньої душпастирської праці. Не будемо на цьому місці вичисляти всіх карних постанов Замойського синоду, бо це зробимо в другій і третій частині нашої праці, де буде мова про поодинокі провини та кари.

в) Потвердження постанов

Постанови Замойського синоду, зараз наступного дня по його закритті, тобто дня 17. вересня 1720 р., було відіслано до Конгрегації

(49) Sprz, p. 40-41.

(50) BILANUSCH J., *o.c.*, p. 43.

(51) BILANUSCH J., *o.c.*, p. 118.

для Поширення Віри для перевірки і потвердження, бо ж ця Конгрегація, назначаючи Ап. Нунція в Польщі, Архiep. Єроніма Грімальді предсідником Замоїського синоду, письмом з дня 13. липня 1715 р., відразу застерегла, щоб рішення синоду були завішені в своїй силі, доки не будуть потвержені цією ж Конгрегацією (52).

В Римі, постанови Замоїського синоду передано консульторам Конгрегації, щоб вони подали свої завваги (53). Так минув цілий рік, але думки консульторів були розбіжні, хоч не в суцнних речах. Митрополит Лев Кишка з усіма українськими єпископами звернувся до Риму, зашитуючи про причину зволікання з потвердженням. Брак єпархіяльних судових такс, які мали бути залучені до постанов синоду, але про які на синоді не дійдено до узгіднення, це була одна з причин припізнення потвердження. Тому передано постанови синоду для перегляду ще іншим консульторам (54). Таким чином, дня 15. травня 1722 р., на спеціальному зібранні Конгрегації для Поширення Віри було рішення доручити Папі, що він, якщо схоче, може, окремим Папським Брєве потвердити рішення Замоїського синоду (55), і це подано до відомо української єрархії. Але тоді виринула ще одна трудність — хто властиво має право потверджувати постанови обласних соборів: Конгрегація т.зв. Тридентійського Собору, чи Конгрегація для Поширення Віри? Отож передано постанови Замоїського синоду для перегляду ще Конгрегації Тридентійського Собору (56), яка щойно 5. грудня 1722 р. винесла своє рішення, що можа потвердити застерігаючи однак що Папське потвердження постанов Замоїського синоду нічим не відкликає і не змінює конституцій вселенських Архисереїв і загальних соборів у справі грецького обряду, який залишається неторкальним у своїй формі (57).

Однак постанови Замоїського синоду ще не могли бути потвержені Вселенським Архисереєм, бо ще не прислано згаданого списку єпархіяльних такс, і всі заходи Ап. Престолу в цій справі були даремні. Отож цю прогалину треба було заповнити іншим способом (58).

Дня 19. липня 1724 р., Конституцією «*Apostolatus Officium*», папа

(52) *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*: «*Suspensa tamen exsecutione, donec a S. Congregatione Resolutiones sive Decreta Synodalia confirmentur*». Cf. *Decretum ex 13 julii 1715*.

(53) BILANYCH J., *o.c.*, p. 102.

(54) BILANYCH J., *o.c.*, p. 106-107.

(55) BILANYCH J., *o.c.*, p. 106-107.

(56) BILANYCH J., *o.c.*, p. 108.

(57) BILANYCH J., *o.c.*, p. 108.

(58) BILANYCH J., *o.c.*, p. 108.

Венедикт XIII урочисто затвердив постанови Замоїського синоду особливим способом — *in forma specificata* (59).

III) Львівський синод 1891 року

а) Скликання і відбуття синоду

Думка про скликання синоду Галицької митрополії зародилася ще в 60-роках XIX століття в зв'язку з т.зв. «обрядовим рухом», щоб довести до однообразності в богослуженнях. Пізніше, в 1888 р., з нагоди побуту галицьких владик у Римі на святкуваннях священничого ювілею папи Лева XIII, Вселенський Архидієц порадив владикам, щоб вони відбули синод для впорядкування своїх церковних справ. Тому митр. Сильвестер Сембратович почав негайно робити потрібні заходи в тому напрямку, тим більше, що деякі події, як уступлення митр. Йосифа Сембратовича і двох крилошан львівської капітули, вимагали прискіпшення скликання синоду.

Митр. Сильвестер Сембратович найперше попросив дозволу Ап. Престолу на скликання і відбуття синоду. Отак в листі з дня 5. грудня 1888 р., Митрополит визнає, що «відколи руський народ прийняв святе з'єднання з св. Ап. Престолом, котре в 1596 р. щасливо завершилося, відбув на протязі 125 років лише один собор, і то обласний, в році 1720 в місті Замостю. А що від того часу ніякого іншого собору не відбуло, то були тому на перешкоді багато обставин, передусім же політичні, поділ території, через який то поділ руські дієцезії стали одні від одних відділені; одні були в Росії, інші в Австрії, а ще інші дві дієцезії руські, що находились в Угорщині, задля віддалі місцевостей, не мають ніякого єрархічного зв'язку з Митрополією Галицькою, але підлягають Примасові Угорщини, задля чого від непам'ятних майже часів, не мають ніякого зв'язку з галицькими русинами, головню ж від коли держава стала поділена неначе на дві частини, то є на австрійську й угорську. Третя дієцезія, Крижовацька св. Хреста, в Хорватії положена, котра вживає в священодійствах того самого обряду й мови літургічної, що й русини, також не злучена з Галицькою митрополією, але підчинена Архидієцкопові Хорватії і Славонії латинського обряду так, що коли Ваша Святість щасливо перебрали правління цілої Церкви, то лише дві католицькі дієцезії перебували між собою в зв'язку, однак вони не були спроможні відбути обласного синоду» (60).

(59) BENEDICTUS XIII. *Breve diei* 19 julii 1724.

(60) *Письмо Руської Митрополічної Провінції Галицької до Св. Апостольського*

Вже ці короткі слова, якими митр. Сембратович представляє Святішому Отцеві стан своєї митрополії, показують яка була компетенція і засяг постанов Львівського синоду— він мав обов'язуючу силу тільки на три єпархії: Львівську, Перемиську і Станиславівську.

Для переведення синоду назначено о. Августина Чяску, іменованого титулярного архієпископа Ляриси і префекта ватиканських архівів. На секретаря покликано о. Ісидора Дольницького. Синод відбувся у Львові від 24. вересня до 8. жовтня 1891 р. Наради відбувалися українською мовою. Апостольський Делегат головував тільки на пленарних засіданнях, під час яких латинською мовою проголошено рішення синоду. Крім Ап. Делегата і Митрополита, участь у синоді брали: Юліян Пелеш — Єпископ Перемиський і Юліян Куїловський — Єпископ Станиславівський, та 156 священників з усіх трьох єпархій, як також відпоручники деканатів, доктори й професори богословії, представники катедральних капітул і монашества та інші священники, покликані з особистого вибору Єпископів, а зі світських представників був сеніор львівської Ставропігії.

б) Постанови

Хоч рішення Львівського синоду охоплюють досить багато справ догматичного, правничого, морального й дисциплінарного характеру, то однак про всі ці справи говорить в спосіб радше викладовий і диспозитивний, і тому дуже мало знаходимо між тими постановами стисло карних законів. Коли ж якісь є, то й вони були засвоєні із загальних постанов Ап. Престолу або повторені за Замойським синодом. Карні постанови Львівського синоду відносяться до: приставання в духовних справах з єретиками і схизматиками; цензури книжок; секти вільномулярів та інших заборонених товариств; надужиття тайни Покаяння і непошанівку Євхаристії; відправ за померлих і похорону невірних, єретиків, схизматиків, виклятих і публічних грішників.

в) Потвердження постанов

Потвердження рішень Львівського синоду було дане Конгрегацією для Поширення Віри дня 1. березня 1895 р. за підписом папи Лева XIII з дня 30. квітня 1895 р. (61).

Престолу, котрим смиренно просить і очідає позволення скликати і відбутися собор, за підписом митр. Сильвестра Сембратовича з дня 5. грудня 1888.

(61) Декрет див.: *Чинності і Рішення Руського Провінціального Собору*. Львів 1896, ст. 265.

Розділ 3 – Карні постанови на українських єпархіяльних синодах

1) *Перемиські єпархіяльні синоди*

Перемиська єпархія приступила до з'єдинення з Римом 23. червня 1691 р. під проводом тодішнього Єпископа Інокентія Винницького, який особисто вже раніше зробив визнання віри — раз у 1679 р., а в 1681 р. другий раз.

Хоч постанови Перемиських синодів мали суто місцевий характер, то однак вони можуть послужити для наświetлення карних законів, які могли бути видані та застосовані також в інших єпархіях, а може й були, тільки до нас не дійшли.

а) Перемиський єпархіяльний синод 1693 року

Щоб утвердити з'єдинення в цілій Перемиській єпархії, Єпископ Інокентій Винницький скликав на день 23-го квітня 1693 р. єпархіяльний синод до Перемишля, на який прибули всі декани, василіянський протоігумен, всі ігумени монастирів та деякі парохі (62).

Синод мав реформаційний характер, а його постанови були опубліковані п.з. «Устав церковного управління» та були вислані до Риму для потвердження.

б) Перемиський єпархіяльний синод 1740 року

Митрополичий синод у Замостю в 1720 р. своїми постановами мав дуже великий вплив на внутрішнє церковне життя. Після апробати тих постанов Ап. Престолом, на Єпископах киево-галицької митрополії тяжіло завдання переводити ці постанови в життя в своїх єпархіях. Розумів це добре єп. Єронім Устрицький, який сам брав активну участь в Замойському синоді, тому й рішився скликати єпархіяльний синод у своїй Перемиській єпархії. Для того він одержав окреме письмо від Ап. Нунція з Варшави (63).

Хоч постанови Замойського синоду, після їхнього потвердження Ап. Престолом і після їхнього проголошення самочинно обов'язували також Перемиську єпархію, то однак не без користи було зібрати коротко все найважливіше й найконечніше, що відносилось до управи єпархії, богослужень, уділювання св. тайн і карности духовенства та проголо-

(62) Лакота Гр., *Три Синоди Перемиські й Валяєвські Єпархіяльні Постанови в 17-19 ст.* Перемишль 1939, ст. 24.

(63) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 27-28.

сити ще як рішення єпархіяльного синоду, в якому взяло б участь єпархіяльне духовенство, яке тим прийняло б до відома ті постанови.

Друга причина відбуття цього синоду — це тодішні незavidні обставини й відносини, серед яких находилось греко-католицьке духовенство, зазнаючи всяких кривд з боку польських поміщиків і королівських старостів. Необхідно було зайняти спільне становище в тій справі. Крім того, треба було спинити самовільне змінювання обряду, яке тоді дуже було поширилось. Бажав ще єп. Устрицький дати своїй єпархії добре зорганізовану управу, піднести освіту серед духовенства, дисципліну і повагу, а через те й пошану до нашого клиру збоку інших, щоб таким чином українське духовенство стало нарівні з латинським і могло користати з усіх йому належних прав (64).

в) Перемиський єпархіяльний синод 1818 року

Перемиський Єпископ Михайло Левицький, пізніший галицький Митрополит (від 1818 р. до 1858 р.), письмом з дня 21. січня 1816 р., заповів єпархіяльний синод у Перемишлі. До участі в синоді були запрошені: катедральні крилошани, єпархіяльні іспитувачі, декани та інші єпархіяльні урядники. У своєму посланні писав єп. Левицький: «Всі, що являться на єпархіяльному синоді, мають старанно роздумати про все те, що було б згідне з ціллю синоду і заслуговувало б на пропозиції і наради на синоді та випрацювати на письмі внески на синод, що їх будуть вважати потрібним; зокрема ж декани мають належно розслідити стан церков, які підлягають їх наглядові, все обговорити вчасно з душпастирями відносних деканатів, і те, що в поокремих деканатах причиняється або перешкоджує, або може причинитися, або перешкодити до почитання Бога і спасіння вірних, і те, що треба б скріпити, зарядити, справити, або зовсім викоринити, мають списати докладно, ясно й основно та мати в руках для пропозиції на синоді» (65).

Ці слова свідчать з якою старанністю приготовано синод, який відбувся в Перемишлі дня 10. травня 1818 р. Однак цей синод не видав стисло карних постанов, тільки видав багато позитивних, наказових розпоряджень, незаховання яких, очевидно, могло бути каране адміністративним чи судовим шляхом після попередження і погрози карою.

г) Перемиський єпархіяльний синод 1898 року

Перемиський Єпископ Константин Чехович, задумуючи скликати єпархіяльний синод, вислав 10. серпня 1898 р. письмо до Конгрегації

(64) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 27-30.

(65) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 81-82.

для Поширення Віри, яку тоді очолював кард. Ледуховський, просячи дозволу Ап. Престолу на відбуття синоду. З датою 18. серпня 1898 р. архiep. Августин Чяска, в заступництві кардинала префекта, відписав Чеховичеві, даючи дозвіл від Вселенського Архiepрея на скликання і відбуття синоду.

Маючи такий дозвіл, Чехович, письмом з 22. серпня 1898 р., зарядив передсинодальне підготовче засідання на день 22. вересня 1898 р., а зараз наступного дня, 23. вересня 1898 р., Чехович видав пастирського листа, в якому скликав єпархіяльний синод до Перемишля на день 1, 2 і 3. листопада 1898 р. На синод були покликані: члени капітули, прелати, крилошани катедральні й почесні, радники, референти єпископської консисторії, професори й доктори богословії, професори релігії в середніх школах, ректори семинарій, декани, деканальні представники, ігумени й прокуратор василіянок.

Про ціль синоду кажеється в посланні єп. Чеховича: « Оповідяться мудрі рішення Львівського обласного собору і ввійдуть в життя в цілій єпархії; виберуться синодальні іспитувачі, які згідно з совістю будуть видавати суд про здібність або нездібність тих, які стараються про приходства; будуть вибрані судді, які будуть, з доручення Ап. Престолу, на місці розсліджувати справи у випадку апеляції; будуть видані деякі постанови, потрібні й корисні для управління церков нашої єпархії; будуть предложені просьби духовенства; можна буде пізнати й обмінятися думками отців духовних з найдальших сторін нашої просторої єпархії; нав'язуться тісніші, щиріші зв'язки між духовенством і їх Архiepастирем » (66).

г) Валявські єпархіяльні постанови

Єпархіяльні постанови або Конституції Валявські, це церковні ухвали й зарядження, видані на загальних зборах представників єпархіяльного духовенства, перш усього деканів, під проводом Єпископа Ординарія, які відбувалися у Валяві (67), де була літня резиденція перемиських владик. Такі загальні збори відбулися за Єпископів: Онуфрія Шумлянського (1746-1762), Атанасія Шептицького (1762-1779), Максиміліяна Рила (1780-1783-1794). Ці Постанови нормували життя і душпастирську працю перемиського духовенства та релігійне життя вірних, і тому вони, хоч місцевого характеру, можуть кинути жмут світла на

(66) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 18; *Собор Руський Єпархіяльний Перемиський в 1898 р. : Чинності і рішення*. Львів 1898, ст. 18.

(67) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 59.

українське католицьке законодавство, бо вони звичайно були виявом українського звичаєвого права.

II) *Рішення і зарядження Станиславівської єпархії*

Станиславівська єпархія була створена 1885 р., а її першим Єпископом став учений богослов Юліян Пелеш, який поруч львівського митр. Сильвестра Сембратовича і станиславівського Єпископа Юліяна Куїловського, брав участь у Львівському обласному синоді в 1891 р.

Як по всіх інших єпархіях, так і в Станиславові відбувалися єпархіяльні синоди, але їхні рішення і зарядження не збереглися. Тому в 1932 р. о. Симеон Лукач, духовник станиславівської семінарії, зібрав усі важливіші постанови, які назвав: « Рішення і зарядження Преосв. Єпископського Ординаріату в Станиславові від 1904 до 1931 р. », мотивуючи цей випуск отак: « Тому, що в багатьох парафіях в часі світової війни були понижені Вістники з давніших літ, в котрих знаходиться багато актуальних заряджень, навіть деякі із загрозою церковних кар (цензур), подається в цій збірці зміст тих всіх заряджень з дієцезального синоду, пастирських листів і Вістника від 1904 р., цебто від обняття єпископського престолу Преосв. Кир Григорієм (Хомишином). Вправді й попередні Ординарії видавали різні зарядження, однак їх по 1904 р. вже то змодифіковано, вже то повторено так, що той рік можна слушно вважати започаткуванням дієцезального законодавства » (68).

В цьому збірнику о. С. Лукача знаходимо 219 параграфів, в яких зібрані рішення і зарядження Станиславівського Ординаріату на протязі 30-ох літ. Серед тих рішень і заряджень знаходимо досить багато карних постанов, хоч багато більше в чисто наказових і диспозитивних, незаховання яких, очевидно, могло бути каране адміністративним шляхом.

III) *Правила русько-католицької Церкви в Канаді*

Ці Правила зладжено, щоб « завести одностаїне поступовання в управлінні парафій і в душпастирським діловодстві на цілій канадській території » на основі: 1) Декрету « Вірним Русинам » виданого Ап. Столицею дня 18. серпня 1913 р., яким нормувалося церковні відносини русько-католицької Церкви в Канаді; 2) Нарад і дискусій з єрархією латинського обряду в Канаді та використовуючи їхні зарядження, а головне акти й декрети першого пленарного собору, що відбувся в Квебеку

(68) Лукач С., *Рішення і Зарядження Єпископського Ординаріату в Станиславові від 1904 до 1931 р.* Станиславів 1932.

в 1903 р.; 3) Декрету « Ad grāves et diuturnas »; 4) Конкордії, виданої Ап. Престолом 6. жовтня 1863 р., якою нормувалось відносини русько-католицької Церкви в Галичині до латинської Церкви; 5) Рішень першого русько-католицького синоду західньої Канади, який відбувся в Йорктоні, Саскатун, в днях 27-29 листопада 1914 р.

Ці Правила, дня 23. січня 1915 р., Никита Будка, як Єпископ Канадійських русинів оголосив як обов'язуючі всіх і кожного душпастиря (69).

IV) Статуту Філадельфійської Єпархії і Архиспархії

Апостольський Престіл, декретом, з дня 28. травня 1913 р., заснував в Сполучених Штатах Америки єпархію для всіх католиків візантійського обряду, які походили з Галичини, Буковини, Підкарпаття, Хорватії. Рішенням папи Пія Х цю єпархію передано проповіді єп. Сотера Ортинського, ЧСВВ.

Виконуючи незалежну від латинської єрархії єпископську владу над згаданими вірними, єпархіяльне правління видавало різні розпорядки, закони, рішення, тощо, якими нормовано ту частину церковного права, котру загальне канонічне право залишало партикулярному законодавству до поалагодження. Ці зарядження, закони, рішення єпархіяльного законодавства бували заміювані, поправлювані чи касовані новішими законотатними актами, законним звичаєм і зміненними обставинами, передусім коли засновано окремий апостольський екзархат для католиків візантійського обряду з Галичини й Буковини. Беручи те все до уваги, Ап. Екзарх для українців католиків у США, Преосв. Констянтин Богачевський, wraz із своїм помічником Преосв. Амвросієм Сенишином ЧСВВ, за порозумінням з єпархіяльними радниками, деканами та представниками світського і чернечого духовенства, опублікував дня 15. лютого 1953 р. « Тимчасові Єпархіяльні Статуту », які становили єпархіяльний закон обов'язуючий на цілій території тодішнього Ап. Екзархату в США (70).

В днях 7-8. жовтня 1959 р., у Філадельфії, під проводом архисєп. Констянтина Богачевського відбувся архиспархіяльний синод, на якому затверджено і проголошено « Статуту Філадельфійської Архиспархії ». Ці Статуту мають завдання, згідно з кан. 422 « Cleri Sanctitati » і 356 кан. Кодексу Канонічного Права, виповнити ту прогалину загального

(69) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*. Вінніпег 1915.

(70) *Тимчасові Єпархіяльні Статуту Філадельфійського Ап. Екзархату Візантійського обряду в ЗДА*, том I. Філадельфія 1953.

законодавства, яка відноситься до партикулярних справ в кожній єпархії (71).

Розділ 4 – Постанови Апостольського Престолу

Мова тут про папські й конгрегаційні постанови, які були б джерелом українського карного законодавства.

Хоч українська Церква, по схизмі Михайла Керулярія, ще довгий час оставала в злуді з Ап. Престолом, то однак від запровадження християнства на Русі-Україні, за час схизми, і аж до Берестейської Унії в 1596 р., не маємо папських чи конгрегаційних писем, в яких находились би карні постанови, що мали б відношення до української Церкви. Також і після Унії, хоч різних писем, листів і декретів до князів, митрополитів і єпископів є досить багато, то й вони не приносять карних законів, хіба погрози карами чи й деякі кари на поокремі випадки.

Коли ж не маємо карних постанов Ап. Престолу, які відносились би спеціально до українсько-католицької Церкви, то яке має бути відношення українського законодавства до загального карного законодавства Ап. Престолу, конкретно до латинського Кодексу Канонічного Права?

Це питання особливо стало актуальним з днем 19. травня 1918 р., в якому ввійшов у силу в Західній Церкві Кодекс Канонічного Права (72).

Деякі східні католики, напр. вірмени, не тільки прийняли законодавство латинської Церкви в його цілості, як воно було, але вони вже наперед приймали, як свої, всі нові постанови латинської Церкви, які в майбутньому могли вийти (73). Інші знову східні католики, не маючи

(71) *Statutes of the Archeparchy of Philadelphia* enacted and promulgated by Metrop. Constantine Bohacevsky at the Archieparchial Convocation 7 and 8 October 1959. Philadelphia 1960.

(72) PAPP-SZILAGYI, *Enchiridion juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, § 23 et 55; VIRING, *Lehrbuch des cathol. orientalischen und protestantischen Kirchenrechts*. Freiburg 1893, p. 359; HERMAN A., *De ritu in jure canonico*, in: *Orientalia Christiana* 1934/32, p. 96-158; PETRANI, *De variis ritibus catholicis*, in: *Apollinaris* 1038, p. 502-514; CARPELLO J., *De censuris*. Romae 1925, n. 22; CREUSEN J., *Censures appliquées aux Orientaux* (Decret du 22 juillet 1934. AAS. 1934/550), in: *Nouvelle Revue Theologique* 1935, pp. 77-78, n. 1; Глинка Л., *Чи орієнтальні обов'язані карами определеними в Кодексі Канонічного Права?* Гл. Богословія. Львів 1935, том XIII, кн. 1-4, ст. 53-56.

(73) AMADUNI G., *Disciplina Armena. Testi vari de Diritto Canonico Armeno* (IV-XVII s.). Codificazione Canonica Orientale. Fonti, fasc. VII, p. 19.

Вірмени відбули в Римі в 1911 р. свій національний церковний синод. Його

якслід впорядкованого свого партикулярного права, а бачучи в латинській Церкві повний і впорядкований Кодекс Церковного Права, як не теоретично, то бодай практично, придержувалися норм латинського кодексу. Інші вкінці, або взагалі вважали латинські кодекси, зокрема Кодекс Канонічного Права з 1918 р., необов'язуючим, або обов'язуючим хіба частинно, згідно з постановою 1-го канону Кодексу Канонічного Права, який каже, що східні є обов'язані тими нормами, коли в них:

- 1) Містяться догми віри;
- 2) Пояснюються Боже позитивне й природне право;
- 3) Виразно говориться про східніх (74).

Цей останній погляд був загально прийнятий вже багато раніше перед 1918 р., от хоч би від 1631 р. та від часів папи Венедикта XIV (75).

Такий погляд правильний, якщо йдеться взагальному про норми Кодексу Канонічного Права. Коли ж йдеться про визначені карі в цьому ж Кодексі, тоді виринають сумніви й труднощі, які походять з подвійного джерела, бо з одної сторони є в Кодексі деякі канони, які оприділяють карі за проступки проти віри, а віра це матерія спільна так Західній, як Східній Церкві; а з другої сторони рішення Конгрегації св. Уряду, опубліковане Конгрегацією для Поширення Віри дня 6. серпня 1885 р., на предложений сумнів щодо обов'язковости цензури для східніх, поміще-

постанови потвердив Ап. Престіл декретом з дня 14.IX.1913 р. Вірменський синод приймає в своєму 928 артикулі карне право латинської Церкви, з тим застереженням, що всі зміни, які латинське право в майбутньому зазнало б, будуть визнані правосильними Вірменською Церквою.

(74) *Codex Iuris Canonici*: «Licet in Codice Iuris Canonici Ecclesiae quoque Orientalis disciplina saepe referatur, ipse tamen unam respicit Latinam Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quae ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt», can. 1.

(75) KOROLEVSKI C.: «Nel sec. XVII verrà accettata a Roma l'opinione che gli Orientali non sono sottomessi alle leggi promulgate dai Romani Pontefici — e quindi dai Concili ecumenici posteriori al VII — che in determinati casi, quando cioè si tratti di fede e di diritto divino, di dichiarazioni di un tale diritto, e quando siano espressamente nominati». *Introduzione agli studi delle fonti*. Codificazione Canonica Orientale, vol. VIII, p. 10.

Це переконання основувалось на відповіді Конгр. для Поширення Віри з дня 4. червня 1631 р. на запит: чи східні підпадають цензурам, які папа Урбан VIII проголосив буллею з дня 1. квітня 1627 р. п.з. «Pastoralis R. P. vigilantia» і яку прочитувано в римських церквах у Великий Четвер. Конгрегаційне пояснення власне зазначає, що східні підпадають тим цензурам, якщо мова про догми віри, або виразно говориться про східніх або включає також і східніх.

них у Конституції папи Пія IX « Апостольського Престолу », з дня 12. жовтня 1869 р., Конгрегація св. Уряду відповіла:

1. Per Constitutionem « Apostolicae Sedis » nihil esse innovatum circa censuras earumque reservationes pro fidelibus rituum orientalium.

2. Eosdem fideles subiici omnibus censuris ab Apostolica Sede latis in materia dogmatum et in Constitutionibus, in quibus implicite de iis disponitur, nempe ubi materia ipsa demonstrat eos comprehendi, quatenus non de lege mere ecclesiastica agitur, sed ius naturale et divinum declaratur.

Vuole poi suddetta Suprema Congregazione che per mezzo dei Rm̄i Delegati Apostolici siano notificate queste disposizioni a tutti i Patriarchi, Arcivescovi e Vescovi di rito orientale nella rispettiva loro Delegazione, e che si ricordi loro: illos fideles subiici nominatim nedum censuris, sed etiam Apostolicis reservationibus latis in Constitutione Benedicti XIV « Sacramentum Paenitentiae » et in Constitutionibus contra sectae massonicae aliisque similibus addictos » (76).

Такі вияснення конгрегаційні давали деяким каноністам привід виставляти тезу, що східні зобов'язані тими пензурами загального латинського права, якими карається проступки проти віри, як напр. апостазія від віри, ересь, схизма, підозріння про ересь, тощо (77). Однак така теза досить хитка, бо що іншого є норми, які подають правди віри, а що іншого є норми, які визначають кари за порушення правди віри; що іншого є правди природного права, а що іншого є норми, які визначають кари за порушення природного права. Карні норми є чисто дисциплінарними нормами, і їх зобов'язуюча сила має своє джерело в людськiм позитивнiм законi. Тим то згiдно з принципом, проголошеним у 1-му канонi Кодексу Канонiчного Права, його карнi норми не обов'язують схiднiх. При того роду нормах годi казати, що вони з самоi природи речi обов'язують схiднiх, бо кари за порушення природного права, як дисциплiнарнi норми, належать до партикулярного законодавства (78). Натомiсть кари за проступки проти віри, помiщенi в Кодекси Кан. Права можуть обов'язувати схiднiх на основi окремого рiшення Конгрегацiї св. Уряду, якiй в справах віри підлягає також Схiдня Церква. Огoж схiднi, карам визначеним в Кодекси Кан. Права, засадничо не підлягають на основi самого Кодексу, навiть за проступки проти віри, якщо

(76) *S. Congregatio de Propaganda Fide*, die 6. Aug. 1885, cf. *Codicis Iuris Canonici Fontes*, a Seredi J. compilatos, vol. VII, n. 4910.

(77) CAPPELLO J., *o.c.*, n. 22; VAN HOVE, *o.c.*, n. 3.

(78) CREUSEN J., *o.c.*, p. 77 et 121.

Ап. Престіл караючих норм у Кодексі не розтягнув окремим декретом на Східню Церкву. За тим виразно промовляє декрет Конгрегації св. Уряду з дня 21. липня 1934 р.: «Cum ex expresso SS^{mi} D.N. Pii divina Providentia PP. XI mandato ad Supremam hanc Sacram Congregationem Sancti Officii delata fuerit quaestio an sanctiones contentae in can. 2320, 2343, § 1, 2367, 2369 Codicis Iuris Canonici, quibus quaedam delicta excommunicatione latae sententiae specialissimo modo Sanctae Sedi reservata plectuntur, extendantur ad universam Ecclesiam, E^mi ac R^mi DD. Cardinales rebus fidei morumque tutandis praepositi, omnibus mature perpensis, praehabitoque S. Congregationis Orientalis et S. Poenitentiariae Apostolicae voto, in plenario conventu habito Feria IV, die 12 Julii 1934, decreverunt huiusmodi sanctiones, attenta omnino extraordinaria ipsorum delictorum gravitate, extendi ad universam Ecclesiam Latinam et Orientalem cuiuscumque ritus, atque delictorum cognitionem quoad forum internum S. Poenitentiariae, quoad forum externum Sancto Officio reservari» (79).

Цим Декретом поширено обов'язуючу силу караючих норм Кодексу Канонічного Права, определених в згаданих канонах, на цілу Церкву, так Західню, як і Східню, отже, в тому й на українську Церкву. Ці норми стосуються проступків: 1) Зневаження освячених Дарів; 2) Чинне зневаження особи Папи; 3) Розршення спільника в нечистому грісі; 4) Нарушення печати св. Сповіді.

Назва документу — Декрет, спосіб постанови — з вираженої волі Папи, після докладного розгляду і застанови та консультації різних заінтересованих Конгрегацій; спонуки — зваживши особливішу тяжкість злочинів — ось те все вказує, що йдеться тут не про звичайне пояснення проведеного сумніву, бо того роду пояснення носять назву: Dubia, Responsum, Resolutio, Declaratio і т.п., та не вимагають складного поступовання, що його вжито при вирішуванні поставленої справи. А це значить, що караючі норми в Кодексі Канонічного Права не обов'язують східні самі собою, якщо не будуть поширені окремим декретом, а й тоді мають обов'язуючу силу з самого декрету, а не з Кодексу (80).

Отож, щодо караючих норм східні мають придержуватись слідуючих засад:

1) Східні є обов'язані караючими нормами свого партикулярного права, оскільки їх мають.

2) Східні є обов'язані караючими нормами установленими Ап. Престолом в справах догми, і в таких, де легко пізнати, що мається до діла

(79) *Congr. S. Officii*, 21.VII.1934, cf. AAS 43/1951, p. 217-218.

(80) Глинка Л., *ц.тв.*, ст. 55.

не з чисто церковним законом, але з поясненням природного та Божого закону, якщо ці норми знаходяться в передкодексовім праві. Якщо караючі норми загального передкодексового права, які згідно з рішенням Ап. Престолу дня 6. серпня 1885 р. обов'язують східніх, є поміщені без змін у Кодексі Кан. Права, а саме: канони 2314, 2138, 2332 і 2335 то вони обов'язують східніх, але не силою Кодексу Кан. Права, тільки на основі рішення Ап. Престолу з 6. серпня 1885 р.

3) Східні є обов'язані караючими нормами канонів 2310, 2343, § 1, 2367 і 2369 Кодексу Кан. Права на основі рішення Конгрегації св. Уряду з дня 21. липня 1934 р.

4) Обов'язує також східніх цензура, яка спадає на єпископа, що висвячує іншого єпископа не номінованого Ап. Престолом, а це силою декрету Конгрегації св. Уряду з дня 9. квітня 1951 р.

5) Східні обов'язані також усіма карами, які знаходяться в чотирьох документах виданих для східніх, а саме: М.Р. «*Crebrae allatae*» 22 februarii 1949; М.Р. «*Sollicitudinem Nostram*» 6 ianuarii 1950; М.Р. «*Postquam Apostolicis Litteris*» 9 februarii 1952; М.Р. «*Cleri Sanctitati*» 11 iunii 1957.

6) Обов'язані східні ще й усіма карними нормами давнього права, якщо не стали перестарілими і невідповідаючими обставинам.

7) Українці католики обов'язані всіма тими карними нормами латинської Церкви, що їх вони прийняли на своїх синодах, зокрема на Замойському, бо тоді ці норми стали включені до українського партикулярного законодавства (81).

Багато однак із карних норм, прийнятих на Замойському синоді від латинської Церкви, були опісля в латинській Церкві змінені пізнішими декретами Ап. Престолу, як напр. Конституцією «Апостольського Престолу» з 12. жовтня 1869 р.; ось тоді вирішує питання: чи українці католики обов'язані карними нормами Замойського синоду, чи карними нормами Конституції «Апостольського Престолу»?

Нам виглядає, що постанови Замойського синоду, одержавши підтвердження Ап. Престолу «*in forma specifica*» тим самим набрали сили папського закону для цілої української католицької Церкви, а декрет Конгрегації св. Уряду виразно зазначає, що «*per Constitutionem "Apostolicae Sedis" nihil esse innovatum circa censuras earumque reservationes pro fidelibus rituum orientalium*» (82).

(81) Глинка Л., *ц.тв.*, ст. 56.

(82) BILANYCH J., *o.c.*: «*Ucraini, cum omnes censuras in Synodo Zamostiana*

В такому, отже, зміслі Письма Ап. Престолу, чи будуть вони видані за підписом самого Вселенського Архидрея чи Римської Конгрегації, яка є компетентна в справах української Церкви, вважаються джерелом українського карного законодавства, і до цього джерела будемо відкликатись у другій і третій частині нашої праці.

Розділ 5 – Інструкція Австрійської Імперії про церковні суди

В Австрії, від найдавніших часів, Церква виконувала свою закондату й судейську владу згідно з церковним правом, то значить з повною свободою і без втручання в її справи цивільної влади. Однак вже в половині XVIII ст. починається зворот до лібералізму в цілій імперії, бо цивільна влада щораз більше хоче втручатися до церковних справ. Аж Конкордат з 1855 р. на якийсь час унормував взаємовідносини між Церквою і Державою. Та не на довго, бо вже в 1867 р., дня 21. грудня, видано Конституцію, якою односторонно цивільна влада зривала угоду, хоч Конкордат був важний до 1870 року, та проголошувала повну свободу релігійного визнання, ставлячи католицьке віровизнання нарівні з іншими сектами. Як причину зірвання Конкордату наводилось: 1) домагання більшости послів у парламента; 2) щоб віддати державі права, які ніби були загарбані церковною владою; 3) щоб не допустити до надужиття церковної влади в цивільних справах, яка ніби надмірно розрослась з проголошенням догми про непомильність Папи (83).

Папа Пій IX, в промові з дня 22. червня 1868 р., осудив імператорські односторонні рішення зірвати Конкордат, а письмом-енциклікою з дня 7. III 1874 звернувся всіх Єпископів Австрії щоб вони стали в обороні прав Церкви, що вони й зробили спільним пастирським посланням з дня 20. березня 1874 року (84)

Артикулом X Конкордату між Пієм IX і цісарем Франц Йосифом I з 1855 р. було встановлено, що справи супружжя має полагоджувати церковний суддя, згідно з св. канонами Церкви, а передусім з рішенням Тридентійського Собору, а тільки чисто цивільні наслідки подружжя треба було відсилати до цивільного судді (85).

На підставі цього артикулу створено повноправну комісію, яку

recepissent, per illam receptionem iam factae sunt leges eorum propriae. Quod et post Codicem, qui ius Orientalium intactum relinquit, valet», cf. p. 65.

(83) PALIWODA M., *Praelectiones ex Iure Canonico, singulari cum attentione ad ritum Rutheno-Catholicum nec non ad Ius Civile Imperii Austriaci*. Leopoli 1901, p. 54.

(84) PALIWODA M., *o.c.*, p. 56.

(85) Масцюх В., *Церковне Право Супружжя*. Перемишль 1910, ст. 63.

очолив віденський архієпископ кард. Йосиф Отмар Равшер, завданням якої було скодифікувати ціле церковне супруже право, що й зроблено в короткому часі та випрошено потвердження Ап. Престолу. Те нове право оголошено цісарським патентом з дня 8. жовтня 1856, ч. 185, як перший додаток до патенту, а «*Instructio pro iudiciis ecclesiasticis Imperii Austriaci*» як другий додаток, з тим що те право входить в силу дня 1. січня 1857 р. (86).

Ця «Інструкція» мала формальну правосильність тільки для Австрійської Імперії як партикулярне право. Тому в практиці, коли заходила суперечність між правом загальним і «Інструкцією», в межах Австрійської Імперії, треба було придержуватись «Інструкції», а поза межами Австрії, «Інструкція» мала значення тільки як «*usus forensis*» (87).

Цю «Інструкцію», примінену до обставин і потреб української католицької Церкви в Галицькій Митрополії, прийняв Львівський обласний синод в 1891 р.: «Щодо способу переводження судів, то синод цей, крім того, що постановлено в загальнім праві, приказує, щоб у всіх дієцезіях цієї церковної провінції заховано, як основу, ту «Інструкцію», яка була предложена до одобрення всього Австрійського Єпископату. Тую «Інструкцію» до наших потреб примінену постановив синод уживати при переводженню судів в церковній Галицькій Провінції» (88).

(86) PALIWODA M., *o.c.*, p. 526.

(87) Масцюх В., *ц.тв.*, ст. 64.

(88) *Чинності і Рішення Руського Провінційного Собора в Галичині, 1891 р.*, тит. XIII, Про суди церковні, гл. 2, ст. 252.

ЧАСТИНА ДРУГА

ПРО ПООДИНОКІ ПРОВИНИ

Розділ 1 – Поділ провин

З браку повної і систематичної кодифікації українського церковного законодавства, не маємо також окремого окреслення карного права взагалі, як теж окремого окреслення злочину й проступку, а цей факт свідчить, що ці поняття приймалися в українській Церкві такими, як вони були в загальному праві (1).

Тим самим не знаходимо систематичного поділу провин, які підпадають карним законам. Його можемо лише відтворити на основі джерел, в яких говориться чи то взагалі, чи то поокремо про злочини й провини, на які накладаються кари.

Відсилаючись до головніших джерел українського законодавства, про які була мова в першій частині, будемо старатись створити схему поділу тих вчинків, які вважаються злочинами, провинами і переступами церковних законів, і на які ці ж закони передбачають кари.

Отак Замойський синод, говорячи про обов'язок деканів наглядати над церковною дисципліною в парафіях їхнього деканату, вчисляє важливіші провини, на які треба звертати увагу (2). Перемиський синод з 1693 р. вчисляє цензури застережені Єпископові (3). Перемиський

(1) Бачинський А., *Право Церковне*. Львів 1900, ст. 5-12.

(2) « Мають слідити чи народ заховує святочні дні й чи часто учає на богослуження; чи заховує приписаний піст; чи нема святотатників, богохульників, виключених, схизматиків та підозрілих в чарівництві й забобонах ». Замойський синод 1720 р., тит. VI.

(3) « Застережені випадки ось які: єресь, апостазія, не тільки від віри, але й від чинів, добровільне вбивство, злісне побиття священика або батьків, змагання вбити в подружжю одно одного, чари, ворожбитство, фальшиве вживання св. Письма, самовільна затрата живого плоду, спинення потомства, насильне схоплення жінки, подружжя крові або по обіті чистоти, тілесна злука зі спорідненими або проти природи, кривоприсяга або брехливе зізнання на суді, хула на Бога й Святих, спалення

синод з 1740 р. вичисляє різні провини, що їх мають висліджувати єпархіяльні офіціяли, щоб наложити справедливу, а водночас лікувальну кару (4). Той же синод також подає список застережених цензур, що його повинен мати кожний священик сповідник (5), як теж пригадує деканам, щоб вони викорінювали тяжчі переступи церковного правопорядку (6). Вкінці досить повний і систематичний поділ провин подає « Інструкція Австрійської Імперії про Церковні Суди » (7).

Отож, в залежності від осіб, які провиняються, провини поділяються на *спільні*, які можуть бути поповнені духовними й мирянами, і на *властиві* лише духовним, або лише мирянам.

I – *Спільні* провини можна поділити за матерією так:

1) *Проти віри й релігії*: відступництво (апостазія), ересь, схизма, підозріння в ересі або схизмі, відмовлятися робити визнання віри, пропускати « і Сина » в Символі Віри, не згадувати Папу під час богослуження, спілкуватись в церковних справах з еретиками й схизматиками, вписуватись до таємних і заборонених Ап. Претолом сект, читати й поширювати еретичні письма. Крім того противиться релігії святотатство, кривоприсяга, забобони, чари й ворожбитство. Окремий рід провини проти релігії становить симонія.

2) *Провини проти життя і цілості тіла*: взаємне побиття, зокрема насильницьке наложення рук на духовних. Відтак поєдинок, умисне вбивство й свідоме самогубство.

3) *Провини тілесні проти добрих звичаїв*: кровозмішання, перелюбодійство, наложництво, содомський гріх, многоженство, цивільний і таємний шлюб, пірвання жінки, насилля і застрашування, різні роди розпусти.

II – *Провини властиві мирянам*: провини проти гідності й чести супружжя, занедбання релігійних обов'язків і непослух церковній владі.

III – *Провини властиві духовним особам*: відступництво від стану духовного, порушення чернечої клявзури, заключення подружжя після свячень або по обітах, знеславлення духовного стану неучтвом, негід-

дому або привласнення чужих речей і дібр ». *Єпар. синод Перемиський 1693 р.*, § 28; див.: Лякота Гр., *Три Синоди Перемиські в 17-19 ст.* Перемишль 1939, ст. 19.

(4) Лякота Гр., *ц.тв.*, ст. 38-40.

(5) Лякота Гр., *ц.тв.*, ст. 49.

(6) Лякота Гр., *ц.тв.*, ст. 43.

(7) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. I, § 17 і тит. V, § 12.

ною поведінкою, пиятикою, захланністю, непослух настоятелям, недбалість або занедбання виконувати обов'язки, волокидство, надужиття чинів і властей, зокрема св. тайни Сповіді.

Розділ 2 – Провини спільні духовним і мирянам

1) Провини проти віри й релігії

Провин проти віри й релігії може бути багато, тому вчисляти їх усіх було б невдячним завданням. В Карному Праві береться під увагу лише деякі, а саме ті, що їх частіше поповняється, або які своєю злобою могли б нанести більше шкоди душам, тим то на такі провини накладається церковні кари, щоб ними відстрашити від переступів закону, а чи успішніше поправити тих, що провиняються.

Провини, про які частіше говориться в Карному Праві, це: відступництво, ересь, схизма, спілкування з відступниками, з еретиками й схизматиками, читання і поширювання еретичних і схизматичських книжок, святотатство, кривоприсяга або клятвопереступництво, чарівництво, ворожбитство, забобони.

а) Відступництво

Відступництвом від віри називається цілковите відвернення і полишення християнської віри, прийнятої через хрещення. Відступник, отже, це той, що переходить від християнської віри до чужої нехристиянської (1), як напр. до юдаїзму або магомеданізму, або позістає взагалі без якогось релігійного визнання, тобто стає безбожником. Вдавнину найчастішими проявами відступництва було: заходити до поганських божниць (2), жертвувати дари в тих божницях (3), святкувати поганські свята (4), брати участь у поганських бенкетах (5).

Відступництво вважалось одним із найтяжчих гріхів, особливо ж тоді, коли відступник ставав глухим на всякі перестороги, а навіть кари (6). Ще тяжчим гріхом було тоді, коли хтось, відступивши від віри, ще й інших до відступництва приводив (7).

(1) *Канони Ап.*, кан. 2.

(2) *Василій В.*, кан. 81.

(3) *Канони Ап.*, кан. 71.

(4) *Людик. соб.*, кан. 39.

(5) *Картаг. соб.*, кан. 60, кан. 84.

(6) *Никейськ. соб. I*, кан. 5; *Никейськ. соб. II*, кан. 2; *Вас. В.*, кан. 44.

(7) *Анекир. соб.*, кан. 9.

Провина зменшувалась тоді, коли до відступництва приводили: примус, загроза втратити життя, тортури, а то й втрата свідомости або тілесна неміч (8). Ще меншою провинною було лише вдавати відступництва (9).

б) Єресь

Єресь, це свідомий і добровільний блуд, що його вперто держиться охрещена людина проти об'явленої і Церквою оповіщеної догми (10). Може бути чисто внутрішня або зовнішня, в залежності від того, чи її виявляється чи ні зовнішніми позначками. Церковному судові, однак, in foro externo підлягає тільки зовнішня єресь. Єретики матеріальні є ті, що, хоч не заперечують якоїсь правди віри, все ж таки беруть участь з єретиками в їхніх богослуженнях (11). Формальними єретиками є ті, що заперечують якусь Церквою оповіщену правду віри, і ті, котрих Церква осудила та викляла як єретиків (12). Ще тяжчою провинною буде, коли хтось поширяє публічно єретичні науки (13). Тому всі формальні єретики є зрадниками католицької віри (14). Вони стягають на себе вічне прокляття (15), їхні тайни не подають ласки, бо їм не мають (16), священницькі чини стають святотатськими (17), складання чернечих обітів стає неважним (18), їхні благословення стягають прокляття (19), мучеництво стає безвартісним (20), їхні діла не милі Богові (21), а єпископи втрачають свою владу (22). Однак єпископів перед засудом на соборі не можна вважати єретиками (23), тому єпископів не можна навіть підозрівати в єресі (24).

(8) *Никейськ. соб. I*, кан. 11; *Вас. В.*, кан. 81 і кан. 82.

(9) *Анжир. соб.*, кан. 7.

(10) *Василій В.*, кан. 1.

(11) *Канони Ап.*, кан. 53.

(12) *Конст. соб. I*, кан. 6; *Ганґр. соб.*, кан. 5.

(13) *А-Б соб.*, кан. 15; *X.5.40.26*; *VI.5.2.1*.

(14) *Атанасій О.*, кан. 4.

(15) *Василій В.*, кан. 1.

(16) *Кипріяні*, кан. 1; *Вас. В.*, кан. 1.

(17) *Кипріяні*, кан. 1.

(18) *Василій В.*, кан. 20.

(19) *Людик. соб.*, кан. 32.

(20) *Людик. соб.*, кан. 34.

(21) *Кипріяні*, кан. 1.

(22) *А-Б соб.*, кан. 15.

(23) *Канони Ап.*, кан. 8; *А-Б соб.*, кан. 13; *Конст. соб. IV*, кан. 10.

(24) *Канони Ап.*, кан. 8.

в) Схизма

Схизма, це злобне зірвання церковної єдності і виступлення з церковної спільноти через негідкоренність Папі або через брак спілкування з членами Церкви (25). Тому не є схизматиком той, що, визнаючи верховну владу Папи Римського, не послухає його наказу. Проте буде схизмою, якщо внутрішньо визнається верховну владу Папи, але зовнішньо рветься спілкування з ним в єдності влади (26). Отак буде схизмою, коли священик, хоч визнає правильну науку, однак відділяється від свого єпископа через бунт проти нього (27), і ставить свій престіл проти єпископської волі, гуртуючи довкруги себе вірних (28).

Схизма може бути вільною від єресі, або злучена з єрессю (29). Якщо схизма злучена з єрессю або й з апостазією від віри, тоді називається відступництвом; коли ж буде лише злучена з єрессю, тоді називається відступництвом від католицької віри. В схизму злучену з єрессю попадеться звичайно тоді, коли переходиться до якогось товариства єретиків або схизматиків. Але може хтось бути єретиком без переходу до спільноти чужої католицькій вірі (30).

Кари на відступників, єретиків і схизматиків

Вдавнину на відступників, єретиків і схизматиків накладали тяжкі кари, на тих же, що наверталися, накладали строгі публичні покути, хоч не всюди ті покути були однакові. Отак духовні, якщо наверталися, ставали назавжди суспендовані в своїх священицьких чинностях, але вони могли причащатися як миряни (31). Подекуди як духовні, так миряни, мусіли покутувати ціле життя, аби лише перед смертю могли запричаститися (32). Деколи можна було цю покуту скоротити (33). На ченців накладали строгіші покути за відступництво, єресь і схизму (34).

Кари, які передбачує українське Карне Право (35) на відступників,

(25) VI.5.3.1.

(26) Василій В., кан. 1.

(27) Конст. соб. IV, кан. 6.

(28) Канони Ап., кан. 31; Антіох соб., кан. 5; Гантр. соб., кан. 6; Картаг. соб., кан. 10; Халкед. соб., кан. 8.

(29) Конст. соб. I, кан. 7.

(30) Інструкція А.І.Ц.С., тит. V, § 31.

(31) Анжир. соб., кан. 1 і 2.

(32) Василій В., кан. 73; Никейськ. соб., кан. 8; Картаг. соб., кан. 45.

(33) Анжир. соб., кан. 2.

(34) Никейськ. соб. I, кан. 2.

(35) Інструкція А.І.Ц.С., тит. V, § 32; X.5.8.1.

еретиків і схизматиків, такі: Більша екскомуніка виданого вироку, задержана Папі, яку однак треба проголосити церковним судовим вироком, котрим то вироком винуватий ставав відлученим таким, що його треба уникати. Крім того, якщо винуватий був клириком, тоді він стягав на себе неправильність і неспосібність приймати достоїнства, бенефіція і всякі церковні уряди; коли ж був мирянином, то по смерті не міг мати церковного похорону, не міг бути похорнений на святій місці, і за нього не можна було відправляти св. Літургії. Ті ж, що приймали рукоположення від єпископа еретика або схизматика, навіть, якби в деяких випадках рукоположення вважалось важним, так рукоположені ставали суспендовані назавжди від виконання прийнятих чинів.

г) Занехання робити ісповідь віри

Провиною проти віри вважається занехання робити ісповідь віри за приписаною формулкою.

В Східній Церкві робили визнання віри за формулкою Никейського Символу Віри, і то катехумени перед прийняттям хрещення (36), єпископ перед своїм висвяченням (37), а навернені з єресі перед прийняттям їх до католицької Церкви (38).

В латинській Церкві був звичай часто робити ісповідь віри, особливо з часів постанови різних єресей. Окремї формулки визнання віри вимагано від часів постанови протестантизму. Тридентійський Собор (39) і папа Пій IV встановили формулку такого визнання віри і визначили, хто обов'язаний її складати (40).

В українській Церкві роблено визнання віри за формулкою, яку встановлено на Никейському і Константинопільському соборах, як це роблено в усіх Східних Церквах. Перший, хто уложив формулку визнання віри, згідно з якою були обов'язані робити всі східні, був папа Григорій XIII. Папа Урбан VIII опісля її поширив. Обидві формулки були оголошені Конгрегацією Поширення Віри перший раз у 1623 р., а в 1642 р. другий раз (41).

Перемиський синод в 1693 р., змагаючи завести однообразність в

(36) Мінъ, П.Г., 86, 201; Соловій М., *Божественна Літургія*. Рим 1964, ст. 318.

(37) LAEMMER H., *In decreta Conc. Ruthenorum Zamosciensis animadversiones theologico-canonicas*. Friburgi Br. 1865, p. 86.

(38) *Ibidem*, p. 87.

(39) *Тридент соб.*, зас. XXV, гл. 12.

(40) Const. « *Iniunctum nobis* », 13.XI.1564. Cf. GASPARRI P., *Codicis Iuris Canonici Fontes*. Romae 1926, vol. I, n. 108.

(41) BENEDICTUS XIV, Const. « *Allatae sunt* », 25.III.1755.

церковних обрядах, наказував, щоб кожний священик щороку по одному тижневі відправляв богослуження в присутності декана, « щоб так усі обучилися, під обтяженням сумління і під важкими цензурами, в церемоніях і в читанні Апостольського Символа з додатком теж « і Сина » (42).

Замойський синод, покликаючись на Тридентійський собор і на Конституцію Пія IV, накладає на кожного кандидата до духовного стану обов'язок визнавати й складати на письмі ісповідь віри, а саме, ченці й черниці перед професією, священик перед рукоположенням і перед одержанням бенефіцій, єпископ перед хіротонією, а вкінці всі ті, що отримують наукові ступні в церковних академіях: « Якщо б з недбалства залишили зробити це, то крім того, що стануть винними тяжкої провини, Преосвященні Єпископи стають неспосібними побирати церковні доходи, тому мають їх звернути; Високопреподобні ж Архимандрити й Всечесні Пресвитери мають бути усунені з приходства або з уряду; а ті, про котрих після такого ісповідання показалося би, що вони стали клятвонереступниками і як відступники роздерли незшиту ризу Ісуса Христа, мають бути донесені до Святого Престола через Митрополита, якщо то були єпископи: а якщо були монахи або пресвитери, то до місцевого Ординарія, щоб були тяжко карані » (43).

Львівський синод в 1891 р. повторяє повищій припис тими самими словами, однак пропускає слова про карні погрози (44).

г) Пропускання додатку « і Сина » в Символі Віри

Замойський синод « установив і рішив, щоб до Символу Віри, де б на будуче він не був друкований або виголошуваний, так всенародно, як приватно, додавано слова: « і Сина », якими означається походження Святого Духа від Отця і Сина. Хто б був переловлений, що зі злоби інакше робить, той має бути донесений до Ординарія, як підозрілий у схизмі (45).

Свою постановою про додаток « і Сина » до Символу Віри Замойський синод не вводив якоїсь новости, лише урочисто схвалив те, що віддавна практикувалося, тобто загально його проказувалося, але ще не в усіх богослужбових підручниках було видруковано.

Митрополит Антоній Свлява (1641-1655) перший підписав визнання віри з додатком « і Сина ». Опісля його наслідник Гавриїл Коленда (1655-

(42) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 21.

(43) SPRZ, Tit. I, с. 1, *о.с.*, р. 54.

(44) Собор Львовський 1891 р., тит. I, гл. 1.

(45) SPRZ, Tit. I, с. 1, *о.с.*, р. 55.

1674) наказав своєму Ген. Вікарієві, Я. Суші, щоб у всіх церквах так проказувано. Подібно єпархіяльний синод у Перемишлі в 1693 р. наказав проказувати Символ Віри з додатком (46). Львівська й Луцька Єпархії, приступаючи до Унії з Римом, перша в 1700 р., друга в 1702 р., зробили те ж саме (47). Однак тому, що деякі латинники гіршилися тим, що українці після приступлення до єдності з Римом далі вживали таких самих підручників до Літургії, яких уживали православні, тому власне Замоївський синод наказав видрукувати й виразно визнавати походження Святого Духа від Отця і Сина, погрожуючи карами на порушників цієї постанови.

д) Осудження Пилипової розкольніцької єресі

Замоївський синод осудив єретичне вчення ченця Пилипа та всіх його прихильників і оборонців.

Про самого Пилипа, від якого імени бере назву ця розкольніцька єресь, мало маємо відомостей. Кажеться, що з початку він служив у війську, а згодом пішов у монастир розкольніків, зложений двома братами Андрієм і Симоном у Виговській пущі (48). Однак через непорозуміння із Симоном, Пилип опустив монастир і пішов та поселився над річкою Умбак, де заложив свій монастир. Тут він мав багато своїх однодумців, які опісля розійшлися по всій Московщині (49).

Пилип і його прихильники вчили, що Антихрист уже прийшов у світ, тому даремна є жертва й Євхаристія; тайни Священства, Покути, Оливопомазання також не потрібно, хіба Хрещення, але його треба уділяти через занурення. Пилипова єресь, піддержувана деякими впливовими особами ради матеріяльного зиску, скоро поширилась також у Польщі, Литві та в Україні. Отож одна з перших причин скликання Замоївського синоду було власне потреба запобігти шкідницькій діяльності цієї єресі.

Замоївський синод стягає до одинадцятьох точок головніші поблудження Пилипа, і їх осуджує та накладає кару на тих, хто ці блуди визнає. Отак:

«Святий цей синод осуджує й анатемизує безбожну й всюди відкинену єресь Пилипа й всі його вчення та його прихильників, а зокрема слідує:

(46) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 21.

(47) Біланусн J., *о.с.*, р. 48-49.

(48) Барсов в., *Семен Влорусин*, в «Трудах Київ. Дух. Акад.», II, ст. 198.

(49) Скапов А., *Русский разкол старообрядства*. Казан. 1859, ст. 156.

- I. Природи трьох Божих осіб є відмінні.
- II. Величина тіла Христового в лоні Марії не була інша, як на хресті.
- III. Срібні хрести недозволені, бо Христос умер розп'ятий на дереві.
- IV. Нема ніякої тайни Євхаристії, ні Жертви, бо вже настали часи Антихриста.
- V. Нема ніякої тайни Покаяння, ні Оливопомазання, ні Священства.
- VI. Кожний, хто при хрещенню не був погружений у воду, є поганином.
- VII. Знак хреста, виражений цілою рукою, є знаком Антихриста.
- VIII. Є гріхом читати неписані, лише друковані книжки.
- IX. Вода поблагословлена не є спасительна.
- X. Магомеданські мечети й жидівські синагоги вартісніші від церков.
- XI. Заклювати подружжя неконечно, з жінками можна так сходитися ».

Засуджуючи ересь Пилипівців, Замоївський синод постановив, щоб Ординарії потягали еретиків до відповідальности перед церковними трибуналами, а на тих, що вперто будуть держатися та поширяти цю ересь, накладали тяжкі церковні кари, як також віддавали цивільному судові. Отак « з найбільшим боєм серця синод пізнав, що цей хворобливий зародок вкрадається між деяких вірних грецького обряду, котрих і самі латинники деколи покривають, тому постановив по-перше попросити помочі й поваги Святого Престолу, щоб прогнати так великого шкідника. Відтак строго приказав, щоб Ординарії поступали проти своїх спархіян, про котрих довідаються, що вони визнають цю ересь або покривають еретиків, і їх не тільки хай усувають від спільноти інших вірних, але також іншими карами, встановленими правом і законами Речісполитої, здержують і відстрашують. Якщо б хтось з вірних латинського обряду щось подібного допустився, має бути донесений до власного Ординарія, а його вже справою буде йому доручене, згідно з приписом святих канонів, належно виконати. Якщо б той показався недбалим, що не є імовірне, і поблажливим після всіх людських і братніх пересторог, має бути донесений до Святішого » (50).

е) Заперечення першенства Папи Римського

Львівський синод з 1891 р. заявляє, що « все, що католицька Церква чи то через торжественне рішення, чи то через порядочне і всесвітнє

(50) SPRZ, Tit. I, o.c., p. 56-57.

вчительство, як Богом об'явлене подає до вірування, віруємо, торжественним ісповіданням визнаємо й навчаємо, іменно ж те, що на Вселенському соборі Ватиканському (Першому) стало сказане в догматичних постановах про католицьку віру (в догматичній Конституції Пія IX про католицьку віру), про Церкву і про Папу Римського та про його повну, найвищу, порядочну й безпосередню владу і управу над усіма і над кожним поокремо пастирів і вірних, і про його непомильний авторитет у навчанні, коли говорить з Катедри » (51).

В « Додатку » до постанов, наводячи цілу згадану Конституцію Пія IX, в ній підкреслює Львівський Синод карні погрози на тих, хто насмілиться заперечити першенство або непомильність Папи. Отак « якщо б хтось сказав, що не з установи самого Христа Господа, або з права Божого, св. Петро в першенстві над вселенською Церквою має безперервних наслідників, або, що Папа Римський не є наслідником св. Петра в тім першенстві, хай буде проклятий » (52).

« Якщо б хтось сказав, що Папа Римський має лише обов'язок нагляду або управи, а не повну й найвищу владу судовласти на всю Церкву, не лише в справах, які відносяться до віри й добрих звичаїв, але також у тих, котрі належать до карности й права Церкви по цілій вселенній розсіяній; або що він має лише значнішу частину, а не цілу повноту тої найвищої влади; або що ця його влада не є порядочною і безпосередньою чи то над усіма й поодинокими церквами, чи то над усіма й поодинокими пастирями й вірними, хай буде проклятий » (53).

Отож, приймаючи рішення Ватиканського (Першого) Собору, Львівський синод « анатема висказує кожному, хто б казав, що не по установі самого Христа Господа, або по праву Божому, св. Петро має в першенстві над вселенською Церквою безпосередних наслідників, або що Папа Римський не є святого Петра в тім першенстві наслідником » (54).

Вкінці Львівський синод приймає догму про непомильність Папи Римського так, як вона була визначена Конституцією Пія IX про Першенство Римського Папи і його непомильність у навчанні, яка закінчується словами: « Якщо б хтось відважився тому нашому определенню супротивитися, від чого хай Бог боронить, хай буде проклятий » (55).

(51) Собор Львовський 1891 р., тит. I, про катол. віру, гл. 2.

(52) Додаток до Собора Львовського 1891 р., Львів 1897, ст. 18.

(53) Додаток до Собора Львовського 1891 р., Львів 1897, ст. 20-21.

(54) Там же, ст. 26.

(55) Там же, ст. 23.

в) Не споминання Папи в богослуженнях

На Сході був такий звичай, що піддані споминали лиш першого й безпосереднього свого зверхника, тобто священник свого Єпископа, цей свого Архієпископа й Митрополита, а цей Патріарха (56). Такий звичай зберігся в українській Церкві ще якийсь час після прийняття Унії з Римом. Але цей звичай став нагодою, щоб поляки оскаржили українців, що вони дали залишаються у схизмі. Тому холмський єпископ Яків Суша, на XIV Василіянській Капітулі в Жировицьким монастирі в 1661 р., поставив між рішеннями, щоб у Київській Митрополії всі споминали Папу (57).

Хоч дехто ставить під сумнів чи в перших віках на Сході споминали Римського Архієрея в богослуженнях, то все ж таки коли й де споминали, то був це вияв найтіснішої злуки з найвищим Пастирем (58).

Для української Церкви Замойський синод виразно постановляє: « З тої причини і для виказання щирої єдності членів з Головою, синод уважав і приказав, під карою, яку треба наложити по думці Ординарія, щоб всюди в святих диптихах робити споминання Римського Архієрея, особливо ж у часі Жертви Літургії під час входу з дарами має бути ясними й виразними словами виражене, якими ніхто інший, крім Римського Папи, не може бути визначений » (59).

ж) Підозрілі в ересі й схизмі

Деякі зовнішні вчинки чи взагалі поведінка, можуть бути виявом чи радше впливом з поблудження у вірі. Те підозріння може бути легке

(56) GOAR JAC., *Euchologium Graecorum*. Venetiis 1730, p. 124: « In sacrificio Missae fit mentio a graecis hoc ordine: Presbyter supplicat pro suo Episcopo, hic pro suo Archiepiscopo et Metropolita, is vero pro Patriarcha. Inferiores itaque superiorum agunt in precibus memoriam; quamvis supremum omnium Pontificem nullibi publice de nomine celebrent ».

(57) Койялович М., *История Базиліянскаго Ордена*, гл. Християнское Чтеніе, 44 (1864), I, 445.

(58) LAEMMER H., *In decreta Conc. Ruthenorum Zamosciensis animadversiones theologico-canonicas*. Friburgi Br. 1865, p. 17.

(59) Соловій М., *Божественна Літургія*. Рим 1964, ст. 305: « Перед XV ст. поминання на великому вході було дуже простеньке і не вголос, але потиху. На великому вході розвинулося воно підо впливом поминань на євхаристійному каноні й на проскомидії, і їх треба вважати залишком давнього літургійного звичаю читання диптихів або пом'яників. Первісну коротку формулку поминань на великому вході задержали греки й російські старообрядовці. Найбільш розвинений обряд поминань є в російсько-синодальних служебниках. Там існує свого роду система поминань, яка складається з більше формулок ».

або тяжке, відповідно до познач. Такими позначками найчастіше є: свідомо й добровільно піддержувати ересь або з єретиками чи схизматиками приставати.

Були справді богослови, які твердили, що теоретично можна б когось оправдати в такому спілкуванні, якщо були слідуючі обставини: 1) Щоб була дуже важлива причина; 2) Щоб богослуження і св. тайни, що їх справують єретиками, були важні та справовані за обрядом католицької Церкви; 3) Щоб участь не була ознакою згоди на ересь чи схизму, лише була матеріальною; 4) Щоб участь така не була згіршенням для католиків (60).

Тих, що учащали на богослуження єретиків, чи то, щоб брати активну участь, як співслужителі, чи пасивну, як слухачі, завжди вважалось підозрілими в ересі чи в схизмі. Таке спілкування було: або небезпекою для правильновіруючого, що й він захитається в своїй вірі; або утвердженням єретиків і схизматиків в їхньому блуді; або вкінці було згіршення для інших. Якщо здійснюється одна з цих небезпек, або дві, чи й всі три разом, тоді спілкування буває заборонене вже самим природним і божим законом, з якого ніяка влада на землі не може звільнити чи якась причина виправдати (61).

Від давен-давна було заборонено молитись разом з єретиками (62), впускати їх до католицьких храмів (63), відправляти в їхній присутності Службу Божу (64), давати їм святе причастя (65), або від них його приймати (66), давати їм благословенний хліб (67), співслужити з ними

(60) LAEMMER H., *о.с.*, p. 23.

(61) S. CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, 1729: « Si degnò la medesima S. Congregazione di far vedere... che la comunicazione in divinis co' scismatici ed eretici sempre doveva credersi illecita, e per il pericolo di scandalo e per la partecipazione o commercio ne' riti scismatici ed eretici. Ed essendo queste circostanze proibite per diritto naturale e divino, non lasciavano più apertura a farne dubbio o richiesta di dispensa, tanto più che ben considerati i Decreti de' Concili di Oriente, le Dottrine de' SS. Padri, che hanno esposta con continuata tradizione sino dagli Apostoli alla medesima Chiesa Orientale questa proibizione e precetto di non comunicare in divinis co' scismatici o con eretici... Perciò questa S. Congregazione ha giudicato opportuno di mandare questa più diffusa istruzione, ed intimare a tutti un'esatta conformità ed ubbidienza alla medesima ». Cf. SEREDI J., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, VII. 4507.

(62) *Канони Ап.*, кан. 45; *Людик. соб.*, кан. 33.

(63) *Людик. соб.*, кан. 6.

(64) *Тимот.*, кан. 9.

(65) *Атанас.*, кан. 4; *Тимот.*, кан. 25.

(66) *Атанас.*, кан. 4.

(67) *Тимот.*, кан. 25.

Літургію (68), заходити до їхніх храмів (69), цвинтарів (70), разом з ними віддавати культ ангелам (71), приймати їхні святочні пожертви (72), чи їхній благословлений хліб (73), разом з ними відзначувати свята (74), віддавати в подружжя дітей за єретиків чи схизматиків (75).

Не бракувало церковних заборон спілкуватись з жидами, а це задля того, що таке спілкування могло б бути приводом до відступництва (апостазії) від християнської віри. Отак було загально заборонено приставати з жидами (76), брати участь в їхніх святкуваннях і відправах (77), в постах (78), заходити до їхніх синагог на молитву (79), разом з ними святкувати Пасху (80), приймати їхні дари-пожертви на церкву (81), заходити до їхніх лікарів або від них приймати лікарства (82), товаришувати з ними, купатися разом, поздоровляти і заходити до них на гостину (83). Тому навіть коли вони наvertsалися, треба було бути дуже обережними з ними.

Заборона, яку дає Замойський синод, щоб не спілкуватись з єретиками й схизматиками, виразна й сувора: « Не вільно нікому будь-якого стану й умови, хто визнає католицьку віру, удаватися до чужих пастирів та їхніх церков, чи то для прийняття святих тайн, чи то з побожності, щоб не здавалося, що він бере діяльну участь з тими, які знаходяться поза Церквою; в противнім випадку Ординарії поступлять з ними, як з тими, що підозрілі (в єресі й схизмі) » (84).

Знову ж Львівський синод з 1891 р., передаючи коротко церковне законодавство в цій справі, спершу наводить т.зв. Науку Апостолів (85),

(68) *Канони Ап.*, кан. 45; *Теофіл.*, кан. 2.

(69) *Канони Ап.*, кан. 65.

(70) *Ляодик соб.*, кан. 34.

(71) *Ляодик соб.*, кан. 35.

(72) *Ляодик. соб.*, кан. 37.

(73) *Ляодик. соб.*, кан. 32.

(74) *Ляодик. соб.*, кан. 37.

(75) *Ляодик. соб.*, кан. 10; *Халкид. соб.*, кан. 14; *Картаг. соб.*, кан. 21.

(76) *Ляодик. соб.*, кан. 38.

(77) *Ляодик. соб.*, кан. 28; *Канони Ап.*, кан. 7, 65, 71.

(78) *Канони Ап.*, кан. 65.

(79) *Канони Ап.*, кан. 7.

(80) *Ляодик. соб.*, кан. 37.

(81) *Трулл. соб.*, кан. 11.

(82) *Трулл. соб.*, кан. 11; *Василій В.*, кан. 96.

(83) *Никейськ. Соб. II*, кан. 8.

(84) *SPRZ a. 1720, Tit. I, p. 55.*

(85) *Наука Апостолів*, кан. 10: « Якщо б хтось з екскомунікованим хочби в домі молився, той хай буде також виключений »; кан. 11: « Якщо б хто, будучи кли-

опісля подає постанови деяких соборів (86), Римських Архієреїв, Св. Конгреацій, Святих Отців та постанови східнього права (87).

Окрему увагу звертає Замойський синод на заборону висвячуватись у схизматиків. Тому постановляє: « Хто б з наших був рукоположений іновірним або схизматицьким пастирем, має бути назавжди завішений у виконуванні прийнятих чинів » (88).

Та найбільш підозрілі в ересі є ті, що боронять якусь науку, засуджену Ап. Престолом, як напр. поставлені в Силябусі Пія IX і Пія X, осуджені Тридентійським собором або Конгрегацією св. Уряду. Однак, провинною каригідною є не тільки боронити засуджену науку, але також приналежати до товариств засуджених Ап. Престолом, якими є напр. масони й вільнодумці (89). З огляду на те, що масони, силою природи своєї організації і в дійсності поборюють всяку правну владу, зокрема ж церковну, чим порушують права й свободу Церкви, ця їх осудила. Отож впис до них становить переступ церковних законів, за що належить кара. Товариства чи партії, які борються виключно проти цивільної влади, не підпадають під ці кари. Проти масонів перший виступив папа Климент XII своєю Конституцією « *In eminenti* » з 28.IV.1738 р., погрожуючи їм тяжкими карами. Опісля цілий ряд Папів подібно осудив масонів, особливо папа Лев XIII в Енцикліці « *Humanum genus* » з 20. IV.1884 р., накладаючи цензури на тих, що вписуються до масонерії (90).

риком, молився з таким, що є зложений (депонований), хай буде й він зложений »; кан. 44: « Єпископ або пресвітер або диякон, який би з еретиками хоч би лише молився, хай буде відлучений. Якщо б їм, як клирикам дозволив священодійствувати, хай буде зложений ».

(86) *Антиохійський собор* у кан. 2: « Не вільно спілкуватися з відлученими, ані сходитися на молитву в домах з тими, що в церкві не спілкуються, ані не можуть бути прийняті в одній церкві ті, що в іншій не мають участі ». *Людикійський собор* у кан. 6, 9 і 33: « Не дозволяти еретикам, щоб вони входили в дім Господній, доки позостають у ересі. Не годиться дозволяти на те, щоб на цвинтарі або на місця, які звуться „мартірія“ (мучеництва) будь-яким еретикам, заходили на молитви або почитання, ті, що належать до Церкви. Але таких, якщо є вірні, позбавити на означений час спілкування, а тих, що каються і признаються, що провинилися, годиться прийняти. Також не годиться молитися з еретиками або схизматиками ». Подібно в кан. 34 і 35. Також *Картаг. соб.*, кан. 81.

(87) З Папських і Конгрегаційних Декретів, Собор наводить: *Instructio S. Officii « Communicatio cum haereticis »*, 8.VI.1859; « *In collatione Sacramenti Baptismi* », 1871; « *Cum saepe* », 1729; « *Ad primum* », 10.V.1753; « *Tolerari posse* », 1.VI.1866 ad Archiepiscopum Leopoltanum ritus latini.

(88) SPRZ a. 1720, Tit. III, § 7, p. 87.

(89) SEREDI J., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. VII, n. 4871.

(90) Там же, ч. 4871.

Львівської синод з 1891 р., приймаючи рішення Ап. Престолу в справі засудження таємних організацій і встановлені карі, постановляє: « Римські Архидіакони не тільки не вдоволялися тим, щоб ті таємні й підірвані товариства виклясти і публічно відлучити, але хотіли також, щоб ті, котрі в будь-якій ступені до них пристали або якунебудь прихильність їм виказали, піддали відлученню задержаному Папі. Цього рода сектарі, а подібно й всі вірні, свідомі справи, строго обов'язані донести Церкві, то є тому, хто внаслідок пастирського уряду повинен чувати й стерегти, щоб вірні йому повірені не попали між вовків, учасників виклятого товариства, а під цензурою задержаною Римському Папі, таємних корифеїв і провідників тих сект, котра то цензура по донесенню уступає. Проти того рода таємних товариств, Римські Архидіакони видали дуже багато постанов і апостольських приказів... Задля того всі ті, що хочуть уникнути заломання у вірі та втрати вічного життя, хай уникають того рода сект, а ті, що нещасливо попалися до них, хай від них без проволоки відлучаються » (91).

з) Читати і видавати єретичні книжки

Читати й поширяти єретичні книжки завжди вважалося поділянням самої єресі чи схизми. Тим то зовсім зрозуміло, що Церква так само осуджувала такий злочин, як саму єресь чи схизму (92). А що єресь, це найбільший злочин проти релігії, який був караний найбільшими церковними карами, як анатема, зложення зо сану, екскомуніка, суспенза, то деколи навіть віддавано цивільній владі, щоб і вона накладала свої карі, як: вигнання з краю, конфіскація дібр, а навіть смерть (93).

Замоїський синод осудив ті книжки, які займаються ворожбитством, чарами, як і всі ті, що своїм змістом незгідні з наукою католицької Церкви. Всі ці книжки мають бути вписані до « Індексу », а ті, хто б посмів такі книжки читати, переховувати чи поширяти, піддають екскомуніці. Тому кожне видання релігійної книжки повинно мати апробату від Ординарія. Хто ж спроваджує книжки зо Сходу, на те мусить мати дозвіл від свого Ординарія. Синод забороняє читати або перетримувати вже видруковані, а ще не цензуровані церковними властями книжки. Вкінці синод забороняє купувати книжки, які не мають апробати Ординарія. На всіх

(91) Собор Львовський 1891 р., тит. I, гл. VI, ч. 2-4.

(92) *Канони Ап.*, кан. 60; *Никеїнськ. соб. II*, кан. 9.

(93) Cf. SERISKI P.M., *Poenae in iure byzantino ecclesiastico*. Romae 1941, p. 119-121.

порушників цих постанов синод встановляє церковні кари — викляття самим вчинком (94).

Подібно встановлює Львівський синод в 1891 р. Пригадуючи, що вже саме природне право забороняє читати все те, що могло б склонювати до гріха, синод пригадує пастирям церковним на їхнє право берегти стадо своє від шкідливих пасовиськ, а відтак пригадує створення П'єм V Конгрегації Виказу (Індексу), і постановляє: « Новішими часами найвищий Архидієкий Пій Папа IX зніс, а властиво управилив давніші приписи, які стосуються цензур, наложених Конституцією « Апостольського Престола » з 12. жовтня 1869 р., в розділі другому проти тих, які не перестали читати заборонених книжок, і постановив, щоб усі й поодинокі, що свідомо читають без позволення Ап. Престола книжки відступників і еретиків, які обороняють ересь, як також книжки якогонебудь автора, письмом Апостольським поіменно заборонені, і що ті ж книжки передержують, друкують і якимнебудь способом обороняють, підпадуть відлученню виданого вироку особливим способом задержаному Папі Римському » (95).

и) Святотатство

Вже в поганському світі були визначені кари на тих, що зневажали релігійні святощі. Отак навіть християн переслідували погани і брали на тортури за те, що вони відмовлялись поклонятись поганським богам. В Христовій Церкві від самих початків існували приписи, щоб святим речам віддавати належну пошану, і тому вважалось провинною кожна зневага, нанесена тим святим речам. Поняття святотатства розтягалось на досить велике число провин проти релігії. Скоро однак святотатством почали вважати негідне трактування священних речей, святого місця і посвячених осіб (96). Звідти й поділ святотатства на *речеве* (реальне), *місцеве* (локальне) і *особове* (персональне) (97). Святотатство речеве, це зневага речей посвячених для культу, святих тайн, мощів, ікон, св. Письма та крадіж церковних дібр. Святотатство місцеве, це зневага церкви, цвинтаря і гробів. Цю зневагу наноситься, коли в церкві поповняється злочин, виконується чисто цивільні чинності, забавами і порушенням імунітету. Цвинтарі осквернюються похороненням виклятих. Гроби осквернюються пограбуванням (98). Святотатство особове, це зневага духовної

(94) Замойський синод 1720 р., тит. I.

(95) Собор Львовський 1891 р., тит. I, гл. V, ч. 2.

(96) *Трулл. соб.*, кан. 4; *А-Б соб.*, кан. 10.

(97) *Канони Ап.*, кан. 72, 73.

(98) *Трулл. соб.*, кан. 97.

особи. Цю зневагу наноситься побиттям клирика чи ченця, позовництвом до цивільних судів і доконанням нечистих актів (99).

В східньому законодавстві звернено особливішу увагу на церкву і церковні речі, бо церкви були посвячувані окремим обрядом і покладенням мощів у престоли (100). Тому було недозволено церковних будов уживати для нерелігійних справ (101). В церковній загороді не можна було будувати коршем (102), справляти цивільних гостин (103). Єпископій і монастирів не можна було перетворювати на будинки цивільні (104). Церковних речей не можна було вживати для інших справ, крім культу (105), було заборонено їх продавати (106), а дорогоцінні речі можна було хіба спродати для викуплення християнських невільників (107).

В українському законодавстві в справі святотатства, на першому місці знаходимо карні постанови, які відносяться до браку пошани Євхаристії, мира і речей, які служать для культу та спродаж церковних речей. Отак Замоївський синод «приказує священникам, щоб Найсвятішу Тайну Євхаристії завжди переховували в срібній або бодай цинковій пушці, а цю в кивоті прилично вбранім і добре замкненім і так урядженім вмістили, щоб було можна її звідти вигідно виїняти, і будуть дуже тяжко карані, по думці Ординарія, якщо б відважилися інакше зробити або якби допустилися якоїсь непошанівки відносно так великої Тайни» (108).

Синод Замоївський забороняє зберігати освячені дари цілий рік, і наказує їх змінювати щотижня чи бодай що п'ятнадцять днів, погрожуючи суворою карою порушникам цього припису: «Якщо в деяких місцевостях ще зберігається звичай освячувати більшого агнца у Великий Четвер Тайни Вечері і його напоювати Господньою Кров'ю, щоб зберігати впродовж цілого року для хворих, то Святий цей синод, ведений дуже важливими причинами, хотів щоб той звичай був зовсім знесений. Тому для хворих парохі мають освячувати малі частинці хліба і їх зміню-

(99) *Канони Ал.*, кан. 73.

(100) *Никейськ соб. I*, кан. 7; *Конст. соб. IV*, кан. 4.

(101) *Картаг. соб.*, кан. 42; *Трулл. соб.*, кан. 97.

(102) *Трулл. соб.*, кан. 76.

(103) *Картаг. соб.*, кан. 42; *Трулл. соб.*, кан. 97.

(104) *Никейськ. соб. II*, кан. 13.

(105) *Канони Ал.*, кан. 73.

(106) *Конст. соб. IV*, кан. 15.

(107) *Конст. соб. IV*, кан. 15; *Антіох. соб.*, кан. 25.

(108) Замоївський синод 1720 р., тит. III, § 4. Пор.: *Василій В.*, кан. 93.

вати що вісім днів або в крайньому випадку що п'ятнадцять днів; і тяжко будуть карані, якщо противно поступили б » (109).

Подібно постановляє Перемиський єпархіальний синод у 1740 р., повторюючи майже дослівно постанови Замойського синоду (110).

Для уникнення зневаги Євхаристії, Замойський синод суворо забороняє відправляти Службу Божу поза церквою, хіба з дуже важливих причин і завжди за дозволом Ординарія: « Тому що, як знаємо, вже від самих Апостольських часів були певні місця спеціально призначені, де вірні сходились на звершування Святих Тайнств (111), і тому святі канони дуже мудро заборонили відправляти по приватних домах (112), тим то Святий цей синод, ідучи їхніми слідами, строго забороняє, під карою завішення в священодійствах, священникам відправляти цю Божественну Жертву поза церквою або молитовницею призначеною тільки для богослужень і то для того посвяченої чи поблагословленої, без дозволу Ординарія свого (113), яке однак позволення Ординарій не так легко і не без важливої причини уділить » (114).

Крім того, синод Замойський наказує священникам, щоб зберігали в чистоті престоли, обруси, ампулки, ризи і все церковне знаряддя. Всі ті речі мають бути посвячені (115). Литонів і рушничків не вільно давати жінкам до прання, але самі священники мають це робити. Старе й зужите треба спалити, і не дозволяється віддавати для іншого вжитку. Престоли по відслуженні Літургії треба накрити. « І за захованням цього всього мають наглядати Декани, а коли б завважили недбалих або винуватих, силою свого уряду мають їх донести до Ординарія » (116).

Окрему увагу присвячено св. Миру, яке треба держати у відповідних посудих та щорічно змінювати: « Тому, що св. Миро по благословленню вже не є звичайною і простою оливою, але помазання (хризма) Христова і знак благодати Св. Духа, як говорить св. Кирило Єрусалимський, для того треба вистерігатися, щоб будь-яким способом його не зневажати, ані не тримати його в деревляній, глиняній або мідяній, лише в срібній або цинковій посудині, і то в пристойнім місці в церкві, а ніколи в приватних домах. Хто б противно ділав, підпадає карі грошевій на користь

(109) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 1.

(110) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 48.

(111) I. Кор. II, 17-34.

(112) *Людик. соб.*, кан. 58; *Тридент. соб.*, зас. XXII; *Трулл. соб.*, кан. 59.

(113) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 4.

(114) Там же.

(115) *Канони Ап.*, кан. 73; *А-Б соб.*, кан. 10; *Трулл. соб.*, кан. 31.

(116) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 4.

церкви, або іншим карам в залежності від рішення Ординарія » (117).

Подібно постановляє Перемиський синод з 1740 р.: « Повинні переховувати св. Миро в чистих і приличних мирницях добре замкнених, а не по домах. Суворо забороняється вживати св. Мира на інші потреби, як запускати більма, або проти чарів, а це все під карою ув'язнення і позбавлення парафії » (118).

Одною з найчастіших форм святотатства, це торгування стипендіями Служб Божих. Таке торгування, ради самого зиску, це непошанівок священної речі, згіршення для вірних і несправедливість. Тому воно було завжди суворо заборонене (119). Може являтися в одній із трьох своїх видів: 1) Брати оплату задля матеріяльного зиску; 2) Відправляти менше число Служб Божих, як обіцялось; 3) Передаючи іншим намірення Служб Божих, задержувати якусь частину оплати. Дуже часто однак торгування Службами Божими була виміна стипендій за книжки чи інші речі (120).

Найчастішим однак видом святотатства, це мабуть крадіж, тобто насильне забрання священних речей з місця священного або й несвященного, або несвященних речей з місця священного, через що маєткові права Церкви ставали порушені (121). Отож не дивно, що проти порушників цих прав Церкви, законодавець дуже часто мусів видавати карні постанови. Годі було б тут наводити всі ці постанови, тому отак лише для прикладу наведемо кілька, і то найголовніші.

Замойський синод забороняє щонебудь продавати з церковних речей, робити застави, міняти, давати кому небудь з родини для винайму або ділити між свояків церковні добра, а за легковаження цих заборон синод накладає виключення самим вчинком: « Нехай ніхто не важиться церковних дібр продавати, заставляти чи будь-яким способом розтрачувати, або своїм у посідання віддавати, або будь-яким титулом у спадщину лишати, під карою викляття самим вчинком стягненої і зложення від уряду і позбавлення парафії » (122).

Митрополит Андрій Шептицький поновив цей наказ у Львівсько

(117) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 2.

(118) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 48.

(119) *Тридент. соб.*, зас. XXII; INNOCENTIUS XII, Const. « *Superna* »; BENEDICTUS XIV, Const. « *Pro eximia* »; PIUS X, Const. « *Ut debita* ».

(120) S. CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, 18.VIII.1893. Cf. SEREDI J., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. VII, p. 4927.

(121) *Канони Ап.*, кан. 72; *Конст. соб. IV*, кан. 15 і 18; *А-Б соб.*, кан. 10; *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 40.

(122) Замойський синод 1720 р., тит. XIII.

Галицькій Митрополії: « Переконавшись, що Всеч. Духовенство не досить стисло заховує багаторазові розпорядження Ординаріату, силою яких заборонено парохам і завідателям парафій вивозити, спродавати або дарувати навіть публічній інституції якийнебудь предмет, який належить до церкви, хочби й видавалося малої вартости, поновляємо сьогодні цей наказ з тим, що священник, який продав би або дарував комубудь або вивіз предмет, що належить до церкви вартости 20 корон без позволення Ординаріату, стягає на себе кару суспензи виданого вироку, в яку попадається самим вчинком. Доручається zarazом ОО. Деканам це розпорядження відчитати на п'ятьох з ряду деканальних соборчиках » (123).

Конгрегація Поширення Віри видала декрет, яким поширяла церковні цензури на всіх тих, що привласнювали собі українські церковні добра (124).

і) Клятвопереступництво

Клятвопереступництво, це навмисне зломання присяги, в якій ззивається ім'я Бога, як свідка правди чи обіцяного (125). Присяга важна, навіть коли була зроблена під напором страху чи насилля, бо в присязі в першу чергу йдеться про пошану до Бога, а лише другорядно про приватну користь. Клятвопереступництво рівняється з богохульством (126).

Замойський синод в цій справі постановляє: « Тії ж, що про них донесено, що вони, після ісповідання віри, стали клятвопереступниками, бо як відступники роздерли незшиту ризу Ісуса Христа, мають бути донесені до Св. Римського Престолу через Митрополитів, якщо були єпископами; а якщо були монахами або пресвитерами, то до місцевого Ординарія, і будуть тяжко карані » (127).

В цьому випадку йдеться очевидно не про звичайну присягу, але водночас про відступництво від віри і перехід на ересь або на схизму, тому й кари могли б бути більші. За клятвопереступництво чи кривоприсягу в інших справах, очевидно, покарання могло бути лагідніше, відповідно до важности справи й привинности переступників. Також каралося клятвопереступництво, тобто порушення суддейської присяги (128).

(123) Декрет з 14.VIII.1909 р., ч. 105.

(124) S. CONGREGATIO DE PROPAGANDA FIDE, 25.II.1631.

(125) Василій В., кан. 28.

(126) Василій В., кан. 45, 1, 10, 29.

(127) Замойський синод 1720 р., тит. I.

(128) М.Р. «Sollicitudinem Nostram», 6.I.1950, can. 265, § 3; can. 277, § 3; can. 279.

і) Забобони, ідолопоклонство, ворожбицтво

Забобон — це провина проти релігії. Походить з надмірної і фальшивої побожності. Побожність буває надмірна й фальшива тоді, коли віддається створінням культ, який належить тільки Богові, або коли віддається культ Богові неналежним способом чи в негідних обставинах.

Звідти поділ: 1) Почитати Бога невластивим способом — це властивий забобон (129); 2) Почитати невластивий предмет, замість Бога, тобто почитати створіння — це ідолопоклонство (130); 3) Шукати пізнання таємних речей не в Бога, лише в створіннях — це ворожбицтво (131). Коли ж цього знання шукається прямо від диявола, або від інших створінь, тоді називається звідчеством, зільництвом, гіпнотизмом і спиритизмом (132). Крім тих є ще чорна магія, коли чиниться щось надзвичайне при співпраці сатани (133). Називається злочинством (*maleficium*) коли чарами робиться якесь зло ближнім (134). З вичислених провин проти релігії, ідолопоклонство, особливо тоді, коли практикується зовнішніми актами, це апостазія, відступництво (135).

В українському законодавстві дуже мало карних постанов знаходимо проти тут вичислених провин проти релігії. Та це не свідчить, що тих провин не поповнялося. Вже бо княжі Устави Володимира В. і Ярослава Мудрого (136) вичисляють: відмацтво, зелейництво, вроки, чарівництво і волховання. Також Володимирський синод з 1274 р. забороняє поганський звичай ворожити над річками (137). Можна припустити, що в українській Церкві ставлення до цих протирелігійних блудів було таке, як у цілій Католицькій Церкві. Тому Замойський синод постановляє: «Теперішній синод, ступаючи слідами Отців Тридентійського собору, постановив, по-перше, що книг, які відносяться до любовних зел, заклинань, суевієств, ворожби й чародійства, ніхто, під карою виключення самим ділом, вироку, що має бути виданий, не може передержувати й читати» (138).

(129) *Картаг. соб.*, кан. 106.

(130) *Ляодик. соб.*, кан. 36; *Картаг. соб.*, кан. 84.

(131) *Анжир. соб.*, кан. 24; *Ляодик. соб.*, кан. 36; *Василій В.*, кан. 72.

(132) *Трулл. соб.*, кан. 61.

(133) *Трулл. соб.*, кан. 6; *Анжир. соб.*, кан. 24; *Василій В.*, кан. 8, 81.

(134) *Анжир. соб.*, кан. 24; *Ляодик. соб.*, кан. 36; *Василій В.*, кан. 7.

(135) *Василій В.*, кан. 7; *Атанас. Ол.*, кан. 78.

(136) Левицький В., *Церковне судівництво в церковних уставах XI і XII в.*, гл. Богословія. Львів 1930, том УІІІ, кн. 3-4, ст. 128-131.

(137) Бенешевич В.Н., *Сборник Памятников по истории Церковного Права*. Петроград 1914, ст. 8.

(138) Замойський синод 1720 р., тит. І.

II) Святокупство (Симонія)

Святокупство (Симонія), це заміна речей духовних або матеріяльних сполучених з духовними за дочасні (139). Святокупство становить тяжкий проступок тому, що воно являється нечесним грошовим оціненням священних речей.

Під духовними речами тут розуміється все те, що з волі Божої чи з церковної установи, має служити для спасіння душ. Звідти й поділ святокупства на: *iuris divini et iuris ecclesiastici*.

Грошевою ціною зветься все те, що має справжню вартість грошеву, і в праві звичайно називається: дар від руки, дар від язика і дар від послуги. Дар від руки, це самі гроші або щонебудь рівновартне з ними, як кожне добро рухоме чи нерухоме, матеріяльне чи нематеріяльне, як напр. права, пенсії, виміна грошей, заплата довгу чи відложення заплати довгу. Дар від язика, це всякі припоручення, охорона, заступництво, особливо перед високопоставленими особами, коли в назначенні на уряд береться під увагу не гідність і спосібність припорученого, а саме припоручення. Дар від послуги, це всякий рід послуги, що її виконується в цілі зискання речі духовної, і цю послугу можна оцінити грошевою вартістю.

Перед судом церковним (*in foro externo*) судиться і карається тільки реальне святокупство, а яке буває тоді, коли домово заключена щодо заміни речі духовної або з духовною злученою, була довершена обидвома сторонами. Тому немає святокупства, де немає двох партнерів. Отож для святокупства потрібно: речі духовної, матеріяльної заплати, умови та виконання заміни. Якщо одної з цих трьох речей бракує, тоді немає властивого святокупства, яке підпадало б під церковні судові кари. Однак не потрібно, щоб симонійна умова була виражена словами, бо вистачає, щоб одна сторона подала ціну, а друга її прийняла з тим наміром, щоб даючому або його другові уділити духовне добро. Отак святокупство поповняється тоді, коли замінюється за річ матеріяльну речі духовні, як уділювання св. тайн, чинів, благословень, свячень (140), виконання судовласті, священодійств (141), підвищення в церковній гідності, священнях чи становищі (142), складання чернечих обітів (143),

(139) М.Р. «*Postquam Apostolicis Litteris*», 9. feb. 1952, с. 309, § 1.

(140) *Трул. соб.*, кан. 22, 23; *Канони Ап.*, кан. 29, 30; *Никейськ. соб. I*, кан. 5; *Никейськ. соб. II*, кан. 4; *Василій В.*, кан. 90.

(141) *Халкид. соб.*, кан. 2.

(142) *Никейськ. соб. II*, кан. 5; *Тарас.*, кан. 1.

(143) *Василій В.*, кан. 90; *X.5.3.30*.

Однак в практиці найчастіше симонію поповняється тоді, коли надається або приймається єпископство, парафію чи бенефіцій (144).

Святокупство може бути поповнене духовними або мирянами, індивідуально або групово. Духовні стають винними святокупства тоді, коли одержують бенефіція, достоїнства або церковні уряди на підставі симонійної домови. Миряни й духовні стають винуватими в святокупстві ще й тоді, коли дають ціну дочасну покровителям або виборцям, не щоб їм самим було надаве приходство-парафія, але в користь когось третього, або щоб опісля від висвячених чи підвищених в достоїнстві симонійним шляхом одержати матеріальні користі (145).

Найподрібніше законодавство в цій справі в українській Церкві знаходимо в постановах Замойського синоду. Цей синод постановляє, щоб свячення єпископів і священників було виконуване без ніяких грошевих оплат. Не дозволяє брати оплат за св. Миро й Антимінси. Єпископ може брати лише добровільні датки з цієї нагоди. Якщо б котрийнебудь єпископ поступив проти цієї постанови, він тим самим попадає в екскомуніку на так довгий час, аж поки не зверне взятої заплати (146). Також священникам забороняється брати заплату за уділювання св. тайн, а порушникам цієї заборони загрожується екскомунікою і відібранням душпастирського уряду. Якщо б кандидат до свячень обіцяв або навіть заплатив патронаві за отримання бенефіція, такому не вільно уділити свячень. Патронам не дозволено брати ніякої нагороди від кандидатів, які стараються про бенефіція. Якщо б вони щонебудь від них взяли, попадають в екскомуніку. Ось дослівно ці постанови: «Цей синод, придержуючись св. канонів, постанов Найвищих Архирейів, найгостріше забороняє, під карою клятви задержаної Найвищому Архирейові, в яку попадається самим вчинком, та іншими карами, які встановлені проти тих, що допускаються симонії, щоб під ніяким титулом, позором або притекстом, чи то впрост чи невпрост, або через підставлених осіб, щонебудь побирати від тих, що мають бути посвячені чи рукоположені або від них домагатися, лиш все має бути задармо уділене (147). Крім того, тому що не діти мають збагачувати батьків, але батьки мають дбати про дітей (148), приказує синод, щоб також від духовенства чи то світського чи то чернечого на будуче нічогосінько не вимагано під будь-яким титулом або притекстом, чи то за уділення св. Мира або Антимінса, або з

(144) *Канони Ап.*, кан. 29; *Никейськ. соб. I*, кан. 1.

(145) *Никейськ. соб. I*, кан. 4; *X.5.3.12*; *X.5.3.16.36*.

(146) *Канони Ап.*, кан. 29, 30.

(147) *Тридент. соб.*, зас. XXI, гл. 1.

(148) II. Кор. 12, 6.

якоїнебудь іншої нагоди, крім одного катедратика, як дар любови для необхідного й пристойного удержання гідности єпископа св. канони дозволяють. В противнім випадку, крім кари зложення, підпадають клятві самим вчинком, від якої ніхто не може розрішити без попереднього звороту отриманого або стягненого. Також парохі хай нічого не вимагають за уділювання св. тайн від своїх парафіян ані впрост, ані невпрост, ані хай не жадають словами чи знаками, бо в противнім випадку підпадають клятві й усуненню з парафії (149). Вкінці, якщо б той, що має прийняти рукоположення, за представлення, щонебудь жертвував або заплатив патронам парафії (150), має бути від рукоположення зовсім віддалений, і разом з своїми грішми засуджений на погибіль (151). Нехай, отже, також патрони парафії знають, що й вони підпадають клятві самим вчинком, якщо б з нагоди представлювання під будьяким іменем, титулом або притекстом, впрост або невпрост, самі або через інших отримали або вимагали від тих, кому стараються про надання парафії » (152).

Ці постанови проти симонії видані Замойським синодом завжди позіставали в силі в українській Церкві, тому не було потреби видавати нові, хіба пригадувати на їхню повноправність та дбати про їх заховання. Отак наприк. було в Перемиській єпархії: « Всякі вимушування за похорони, вінчання й інші парафіяльні належності, давно вже заборонені, і тепер заборонюються під карою подвійного звороту й іншими духовними карами » (153).

Інструкція Австрійського Єпископату, яку прийняв і придержувався Єпископат Львівсько-Галицької Митрополії, коротко стягає церковні кари на святокупників в слідуючих точках:

1) Більше відлучення (*excommunicatio maior*) виданого вироку, застережене Папі Римському, яке суддя має оголосити вироком, що має бути виданий. В цю кару попадають всі ті, хто якимнебудь способом співпрацював, отже ті, що симонійно одержали парафію або гідність, як також ті, що до симонійного надання призентованням, іменуванням, вибором або іншим шляхом спричинилися, або подали ціну подавателям чи виборцям у користь наділеного або вибраного.

2) Крім згаданих кар, надання бенефіція або вибір, вчинені симонійним способом, тим самим є неважними, однак та неважність для виконання *pro foro externo* повинна бути оголошена судовим вироком.

(149) Замойський синод 1720 р., тит. XIV; Пор.: *Трулл. соб.*, кан. 23.

(150) *Канони Ап.*, кан. 29, 30; *Халкид. соб.*, кан. 2; *Трулл. соб.*, кан. 22.

(151) *Тарас.*, кан. 1; *Геннад.*, кан. 1.

(152) Замойський синод 1720 р., тит. XIV; *Василій В.*, кан. 93.

(153) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 71.

3) Симонійно наділений або вибраний, задля неважності акту, якщо помимо того обняв приходство або достойнство, не може собі присвоїти плодів з ними злученими, і по оголошенні вироку неважності, повинен плоди неправно одержані, віддати церкві.

4) Крім того, святокупник ставав на цей раз правно неспосібним до того самого приходства або достойнства, яке одержав симонійно й неважно так, що навіть при відновленім обсадженню, виключивши всяку симонію, не міг він одержати те саме приходство. Але міг суддя вироком, що його мав видати, якщо є обтяжуючі обставини, того ж і на всі інші приходства проголосити неспосібним, а при заходячих обтяжуючих обставинах, навіть відібрати його приходство.

5) Обсадження симонійне стає таким чином неважним, хочби не сам наділений, але його покровителі зложили симонійну ціну, якщо однак наділений, знаючи про той намір, проти нього не виступив. Якщо ж про ту справу нічого не знав, або довідавшись, проти неї виступав, тоді обсадження стає неважним, але наділений не підпадає відлученню (154).

Вже Кобринський синод у 1626 р., суворо осудив всякий рід симонії, забороняючи єпископам щонебудь брати за рукоположення, а священикам за уділювання св. тайн, під карою передбаченою на святокупників (155).

III) Провини проти життя і цілості тіла

Провини, якими наноситься шкоду життю або цілості тіла, як: убивство, зігнання плоду, поєдинок, покалічення, опущення дітей і т.п., чи то вони будуть поповнені духовними особами чи мирянами, підпадають подвійному судові — цивільному і церковному, бо заколочують порядок і нарушують закони одної і другої спільноти. Тому і Церква і Держава встановили свої карні закони відносно цих злочинів. З цього однак часто поставав конфлікт компетенцій. Звичайно тут застосовувано принцип превенції-випередження; або карала одна й друга влада, але під іншим зглядом. З бігом часу однак, і зі зміною відносин між владою

(154) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 35; Пор.: *Василій В.*, кан. 90.

(155) «*Simoniae nota, tam in Episcoporum consecratione, quam in sacramentorum administratione a Presbyteris amoveatur quam longissime; quod hi ab omni omnino exactione abstinere meminerint sub poenis contra simoniacos a sacris canonibus constitutis. Perniciosa et turpis Ecclesiae acquisitio, summa scilicet aliqua pecuniaria importata, eradicetur penitus, sub eisdem contra simoniacos poenis, quae innotescere omnibus in Episcopalibus Synodis procurentur, poenaque imponatur*». Cf. *KULCZYNSKI I., Specimen Ecclesiae Ruthenicae*. Romae 1733. Appendix, p. 89-99.

цивільною і церковною, Кодекс Канонічного Права Латинської Церкви з 1917 р. увів відрізнєння між злочинами, що їх доконують клирики, від тих, що їх поповняють миряни. Цих останніх залишено державним судам, а перших, яким надано привілей суду, карає церковний суд, який може, після покарання, віддати винного ще й цивільному судові (156).

Кари, які на Сході накладав церковний суд за злочини проти життя і цілоти тіла, були звичайно такі:

1) Неправильність, яку стягають на себе винні, духовні чи миряни, і то навіть тоді, коли хтось в справедливій обороні або недобровільно, однак без належної осторожности, або навіть зовсім випадково поповнить убивство або тяжке покалічення ближнього, чи сам себе покалічить (157). Ця неправильність не є властиво карою, лише виявом браку лагідности, якої вимагається від духовної особи.

2) Крім неправильности, клирики, які допустилися підступного убивства або інших злочинів проти життя і цілоти тіла, навіть як були покарані цивільним судом, мають ще бути покарані церковним суддею: позбавленням парафії, завішенням і зложенням (158).

3) Якщо духовна особа допустилася вбивства лише через залишення належної осторожности, тоді на якийсь час має бути покарана суспензою, а для уникнення згіршення, має бути перенесена на інше приходство чи уряд у віддалену місцевість (159).

Тепер же з черги приглянемося поокремим злочинам проти життя і цілоти тіла і карам на ці злочини.

а) Побиття клирика

Це насильне піднесення руки на клирика або ченця, мужчину або жінку, хочби тільки новика, чим переступається привілей канона, що його встановив Другий Лятеранський собор (160).

Щоб якийсь вчинок становив каригідну провину, має бути зовнішнім ділом, який тяжко й несправедливо кривдить клирика або ченця. Поповняють цей злочин не тільки ті, що фізичною силою виконали побиття, але також ті, що успішно вплинули приказом, радою, згодою, або коли

(156) С.І.С., с. 2223.

(157) *Канони Ап.*, кан. 22, 23, 24; *Никейськ. соб. I*, кан. 1; *А-Б соб.*, кан. 8; *Х.5.12.11*; *Х.5.31.10*.

(158) *Канони Ап.*, кан. 65; *Анжир. соб.*, кан. 22; *Трулл. соб.*, кан. 91; *Василій В.*, кан. 7. 56, 67; *Х.5.37.7*; *VI.5.4.1*.

(159) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 36.

(160) *Лятер. соб. II*, кан. 15 (1139 р.); *Пор. Х.5.37.1*; *VI.5.9.5*.

з уряду і по справедливості були обов'язані перешкодити, а не перешкодили. Однак, щоб клирик чи монах міг скористати з привілею канона, повинен під час побиття носити на собі клирик духовну, а монах чернечу одежу (161).

Замойський синод не згадує виразно про кари для мирян, які б напустили привілей канона, проте для клириків, крім суспензи і зложення, передбачає навіть ув'язнення: « Ніколи нехай не пориваються (священники) до взаємних спорів, кривд і сварок, чи то між собою чи то з мирянами, а тим менше до взаємного побиття, в противнім випадку будуть покарані в'язницею та іншими тяжкими карами, відповідно до вчинку, і крім задоситьучинення покривдженій стороні. Коли б хто при сварці другого вдарив, має здержатися цілком від служіння при престолі, доки не одержить розршення від виключення, чи то від Єпископа, якщо побиття не було тяжке, чи то від того, від кого згідно з правом треба отримати його, якщо було тяжче. Коли б хто, не маючи розршення, важився священодійствувати, хай тоді знає, що попадає в неправильність і має бути усунений з парафії » (162).

б) Чоловіковбивство

Це навмисне й насильне відібрання життя людині іншою людиною. Може бути добровільне й недобровільне (163). Перше — коли виразно хотілося його та вживалось смертоносного оружжя чи отруї (164). Друге — коли не намірялось завдати смерть (165). Напівдобровільне — коли було довершене під час злоти та вживалось небезпечного оружжя, але само собою не намірялось (166).

Вихолощення (*castratio*) інших (167), рівняється чоловіковбивству а себе самого — самогубству.

Чоловіковбивство — це один з трьох найбільших злочинів (другі два, це апостазія і перелюбство), які були завжди карані найтяжчими карами і публічними покутами (168).

Кари на душогубців були такі: якщо мирянин — мав бути екскомунікований, якщо клирик — зложений (169). Крім того мали чинити

(161) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 37.

(162) Замойський синод 1720 р., тит. X і XI.

(163) *Канони Ал.*, кан. 65; *Анжир. соб.*, кан. 22; *Василій В.*, кан. 7.

(164) *Василій В.*, кан. 8, 13.

(165) *Никейськ. соб. I*, кан. 5; *Василій В.*, кан. 8.

(166) *Василій В.*, кан. 8.

(167) *А-Б соб.*, кан. 8.

(168) *Канони Ал.*, кан. 22, 23; *Никейськ. соб.*, кан. 1.

(169) *Анжир. соб.*, кан. 22; *Василій В.*, кан. 7.

досмертну публічну покуту (170), або бодай двадцять чи п'янадцять років (171), якщо вбивство було добровільне, коли ж було недобровільне, тоді ці покути були різні в різних місцевостях і часах (172). Подібні були кари за вихолощення (173). Тяжчі були кари за вбивство єпископа, священника, диякона (174).

в) Викидень (Abortus)

Аборт — це вбиття живого зародка людини в лоні матері, або викинення його перед часом, з чого посідує смерть (175).

Цей злочин був дуже поширений серед язичників-поган греків і римлян, але був мало відомий серед жидів, а ще менше серед християн. Найдавніші церковні закони передбачували кари на тих, хто чинно був відповідальний за цей злочин, ставляючи його нарівні з чоловіковбивством, тому й кари були такі самі (176), як за чоловіковбивством (177), отже, екскомуніка для мирян, а зложення для клириків (178), та досмертна або дуже довготривала пуплічна покута, як не було звиняючись обставин (179).

г) Повдиноок (Duellum)

Повдиноок або двобій, це небезпечна боротьба смертоносним оружжям, підприйнята за угодою, в певнім і визначенім місці й часі, чи то публічно при певних церемоніях і свідках, чи й без них (180).

Винними в цьому злочині стають не тільки ті, що б'ються в повдинку, але також ті, хто якимнебудь способом співучаствує в ньому.

Кари — це більше викляття (екскомуніка) виданого вироку, яке суддя має оголосити ви роком, що його треба видати (181).

Хто б умер від ран, одержаних в повдинку, навіть якби перед смертю

(170) *Анґкир. соб.*, кан. 22.

(171) *Василій В.*, кан. 56, 67.

(172) *Анґкир. соб.*, кан. 23; *Трулл. соб.*, кан. 91; *Василій В.*, кан. 57.

(173) *Анґкир. соб.*, кан. 23; *А-Б соб.*, кан. 8.

(174) *Х.5.37.2.*

(175) *Х.5.12.20.*

(176) *Трулл. соб.*, кан. 91; *Василій В.*, кан. 2.

(177) *Анґкир. соб.*, кан. 22; *Василій В.*, кан. 8; *Х.5.10.1*; *Х.5.12.20.*

(178) *Анґкир. соб.*, кан. 65; *Василій В.*, кан. 55.

(179) *Василій В.*, кан. 2.

(180) *Канони Ап.*, кан. 66; *Анґкир. соб.*, кан. 21.

(181) *Х.5.13.1*; Григорій Папа XIII, Конст. «*Illius vices*», 17.VIII.1592; Климент Папа VIII, Конст. «*Apostolicam sedem*». Піп Папа IX, Конст. «*Ad tollendum*», 5.XII.1582.

дав позначки покаяння й одержав тайнственне розршення, має бути позбавлений церковного похорону, хіба Єпископ рішив би інакше.

Клирик, що бився в поєдинку, мав бути суспендований з уряду і позбавлений приходства, а при обтяжуючих обставинах, мав бути ще й зложений (182).

г) Самогубство (Suicidium)

Самогубством уважається кожне діло, яким хтось умисно спричиняє собі смерть, або до неї безпосередньо провадить (183).

Кари за самогубство, як для мирян, так і для клириків, це заборона церковного погребу і молитов Церкви по смерті, хіба перед смертю дав позначки покаяння (184).

Якщо хтось, на думку лікарів або державних урядовців, хворував умовою недугою, яка робила його морально невідповідальним за свої вчинки, то такому самовбивці не можна відмовити церковного погребу. В практиці лишається справа до вирішення парохів, а коли б був поважний сумнів, що його сам парох не годен вирішити, тоді треба справу передати церковному трибуналові або його голові, щоб вирішив, якщо час на це дозволяє. Коли б існував поважний сумнів чи самогубець був при здоровому глузді чи ні, тоді має бути похоронений згідно з церковним обрядом, але із залишенням торжественности. В сумніві чи хтось сам себе убив чи був іншим убитий, треба справу вирішити в користь умерлого (185).

IV) Провини тілесні проти добрих обичаїв

Провини тілесні проти добрих обичаїв можуть бути поповнені мирянами й духовними, і можуть бути карані цивільною владою або церковною, а це тому, що ці провини порушують не тільки Божий і природний закон, але також ідуть на фізичну шкоду одиниць і цілого людського роду та порушують спокій і порядок у родині та загальнолюдській спільноті. Ці злочини віддавна були зачислені до трьох найбільших злочинів, отож і кари на них були одні з найтяжчих. Через те тілесні провини проти добрих обичаїв можуть бути карані обидвома судами — церковним і державним. Церква ж може їх карати в тайні сповіди (in foro interno)

(182) *Григор. Ніс.*, кан. 1.

(183) *Канони Ап.*, кан. 22, 23, 24.

(184) *Тимот. Ол.*, кан. 14.

(185) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 39. Синод Львівський з 1891 р., в титулі XII, гл. 2.

та судейською владою (*in foro externo*). Ці злочини, щоб могли підпадати під зовнішню судейську владу, мають бути поповнені зовнішньо, тобто поповнені з іншими, або індивідуально, але із публічним згіршенням, а провини внутрішні й чисто приватні, хоч і зовнішні, підлягають тайнственному судові св. сповіди. Та навіть гріхи публічні проти звичаїв, якщо вони бувають поповнені мирянами, тоді Церква, не зрікаючись своїх прав, залишає чи властиво віддає звичайно покарання державній владі, а з своєї сторони застосовує радше духовні кари — цензури. Проте з особливішою строгістю Церква поступає в тих справах супроти клириків задля більшого згіршення, яке вони можуть нанести вірним (185а). Тому колись навіть суспендували такого, що перед свяченням згрішив, бо, казали, свячення очищують з усіх гріхів, але не від тілесних провин проти чистоти (186).

Головніші гріхи тілесні проти добрих звичаїв і моральности, які підпадали під строгіші церковні кари, були такі: чужоложство, перелюбодійство, наложництво, дво-многоженство, кровозмішання, пірвання жінки, насилля, содомський гріх і скотоложство (187).

а) Чужоложство (*Fornicatio*)

Це нечистий гріх жонатого з вільною або відданою жінкою, або відданої жінки з вільним чи жонатим, хоч у цьому останньому випадку радше вважається перелюбодійством (188). Для мирян накладалось сім років публічної покути, а клириків треба було зложити (189).

б) Перелюбодійство (*Adulterium*)

Це подвійний гріх, отже, також кари були тяжчі. Мирян екскомуніковано меншою екскомунікою, звичайно на сім років покути (190), деколи на двадцять і більше років (191). Клириків не екскомуніковано, лише зложувано та переносувано на інше місце (192).

в) Наложництво (*Concubinatus*)

Публічне наложництво, чи мирян, чи клириків, завжди вважалось гідне тяжких кар від влади цивільної чи церковної задля більшого згір-

(185а) *Канони Ап.*, кан. 25; *Василій В.*, кан. 7, 32; *Людик. соб.*, кан. 77; *Трулл. соб.*, кан. 28; *Х.5.16.1*.

(186) *Новокесар. соб.*, кан. 9.

(187) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 41.

(188) *Григор. Ніс.*, кан. 4; *Василій В.*, кан. 9, 26, 46.

(189) *Василій В.*, кан. 59; *Григор. Ніс.*, кан. 2, 7; *Трулл. соб.*, кан. 4.

(190) *Анжир. соб.*, кан. 20; *Василій В.*, кан. 27; *Григор. Ніс.*, кан. 4.

(191) *Василій В.*, кан. 58; *Григор. Ніс.*, кан. 5.

(192) *Василій В.*, кан. 32.

шення та тяжчого порушення морального порядку. Тому наложників, подібно як перелюбників, за кару замикали в монастирі (193). Триден-тійський собор приписав на наложників кару екскомуніки (194), щоб так успішніше приневолити до відступлення від злочину.

В українському праві для публічних наложників мирян були передбачені такі кари: відмова св. тайн, не могли бути за кумів при хрещенні й миропомазанні, ставали публічними грішниками, а по смерті, якщо не розкаялися і не поправилися, треба було їм відмовити церковного похорону (195).

Для клириків передбачені такі кари: за повдичне любодійство чи перелюбодійство, якщо немає інших обтяжуючих обставин, винний має бути покараний строгим упізнанням і наложенням духовних вправ — реколекцій. Коли ж частіше повторялося та було згіршення, або коли клирик держав підозрілу жінку, тоді кари були такі: суспенза, перенесення на інше місце чи на інший уряд далеко від місця соблазну, а то й цілковите відібрання приходства, уряду, а вкінці зложення (196).

Подібно мали бути зложені ті духовні, які стали винуватими тяжчих тілесних злочинів, як кровозмішання, перелюбодійство, содомський гріх, розпуста і т.п. (197).

г) Дво-Многоженство

Заключити нове подружжя, коли перше не було розв'язане смертю одного з подругів або судовим вироком про неважність першого, вважається двоженством (198). Тому, коли чоловік не вернувся з далекої мандрівки або з війни, то жінка не сміє заключати нового подружжя (199). Три — або многоженство рівнялось з чужоложством, і за нього накладалося від п'ятьох до сімох років публічної покути (200). Двоженство вважалось перешкодою до свячень, коли ж хтось, не зважаючи на це, таки висвятився, мав бути суспендований, як також його святитель (201).

Кари, предвиджені в загальному праві за дво-многоженство, були визнані й прийняті українським правом, якщо не офіційним актом, то бодай постійним звичаєм. А вони такі:

(193) *X.5.16.2.*

(194) *Тридент. соб.*, зас. XXIV, гл. 8 про подружжя.

(195) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 41; *Василій В.*, кан. 58.

(196) *Канони Ап.*, кан. 25, 48; *Трулл. соб.*, кан. 21.

(197) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 42.

(198) *Канони Ап.*, кан. 48; *Картаг. соб.*, кан. 102; *Василій В.*, кан. 9.

(199) *Василій В.*, кан. 31, 36; *Трулл. соб.*, кан. 93.

(200) *Василій В.*, кан. 4, 80; *Новокесар. соб.*, кан. 3.

(201) *X.1.21.1; VI.1.12.1.*

- 1) Знеславлення права (*infamia iuris*).
- 2) Неправильність (*irregularitas*).
- 3) Підозріння в єресі (*suspicio haeresis*).

4) Перепона злочину (*impedimentum criminis*), якщо друге подружжя обидвоє подруги свідомо, то є знаючи про перепону союзу, довершили також змішанням тілесним за життя першого подруга.

5) Мають бути уважані як публічні грішники, якщо живуть у новому подружжі, і якщо не послухають упізнання і не покаються.

6) Діти другого подружжя є незаконні і не можуть бути узаконені послідовним подружжям.

Повищі кари стягають на себе також всі ті, що в добрій вірі заключили друге подружжя, думаючи, що перший подруг умер, якщо однак по відкриттю перепони союзу не хочуть розлучитися. В цім випадку кари спадають від часу, коли появилася зла воля (202).

Перемиський синод в 1693 р. в цій справі накладає тяжкий обов'язок на деканів і парохів, щоб вони наглядали і не дозволяли закрастися надужиттю: « Отці Намісники доложать пильного й негайного старання, щоб заподати в списку двоженства, якщо були б в їхніх деканатах, що в части скривалося, а в части дисимулювалося, або неправно й недозволено дістали диспенсу проти волі Ап. Столиці, а описавши якнайвірніше рід двоженства, заподадуть у списку і назначать перемпторично реченець бігамістам і тим, що їх вінчали на назначені судові каденції, під позбавленням бенефіція і карою екскомуніки, якщо котрий бігаміст не явився б, а важився уділяти св. тайни » (203).

г) Цивільний і тасмний шлюб

Брати чисто цивільний або тасмний шлюб завжди вважалось злочином, за який церковне законодавство встановляє слідуючі кари:

1) Тих, що живуть у чисто цивільнім супружжі, треба вважати публічними і непоправними грішниками, яким треба відмовити розршення в св. сповіді доки не присягнуть, що заключать церковний шлюб, а за публічне згіршення мають при двох свідках перепросити весь християнський люд. Якщо б в такому стані померли, значить, ані не розійшлися,

(202) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. II, § 83; Пор.: Масцюх В., *Супруже Право*. Перемишль 1910, ст. 205; BENEDICTUS Papa XIV, 2. nov. 1731 in Const. « *Dei miseratione* ». Cf. *Ius Particulare Ruthenorum*. S. Congr. Orientalis Codificazione Can. Orientale. Fonti XI, n. 328.

(203) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 17.

ані не взяли церковного шлюбу, треба їм відмовити церковного похорону, хоч можуть бути похоронені на католицькому цвинтарі.

2) Матер'ям, які породили дітей з цивільного подружжя, не вільно давати виводу, ні іншого благословення.

3) Їм треба відмовити причастя і не можуть бути кумами (204).

4) У Філядельфійській Митрополії шлюб перед некатолицьким священиком або тільки перед цивільним урядником, самим вчинком, карається екскомунікою, задержаною Митрополитові (205).

Щодо таємних подруж, тобто тих, які відбулися без присутності пароха чи його представника, без двох свідків, то вже Кобринський синод у 1626 р., взоруючись на Тридентійським соборі (206), заборонив таємні шлюби, наказуючи, щоб вінчання відбувалося перед власним парохом або іншим священиком, якого парох або єпископ уповажнить (207). Папа Урбан VIII проголосив неважним таємний шлюб, а священика, що присутствував заключенні подружжя без свідків; свідків, що присутствували заключенні подружжя без священика, і самих подругів треба покарати церковними карами по думці Ординарія (208).

д) Поривання, насилля і страх

На Сході поривання, насилля і залякування завжди вважалось каригідним злочином. Пірвання дівчини, зі зіпсуттям її, каралось трьома роками публічної покути (209). а співучасники — якщо миряни, заслуговували екскомуніку, якщо ж клирики — зложення (210).

Замойський синод, говорячи про конечність повної свободи в заключуванні подружжя, осуджує насилля, залякування і все те, що противилося повній свободі в так важливій справі: « Тому, що до подружжя вимагається особливо свободи і повної згоди, хай знають батьки, опікуни, господарі та інші, під чияю властю і опікою ті, що мають бути вінчані

(204) Масцюх В., *ц.тв.*, ст. 66; Послання Митроп. Спиридона Литвиновича і еп. Йосифа Сембратовича з дня 24. червня 1863, див.: Додаток до Собора Львовського з 1891 р., ст. 345-355.

(205) STATUTES Arch. Philad., с. 416, р. 118.

(206) *Тридепт. соб.*, зас. XXIV, гл. 1, про подружжя.

(207) *Archiv. Propag. Fide. Scritt. rif. n. Congreg. Gen.*, vol. 337, fol. 410-412. Cf. T. HALUSCYNСKYJ-A.G. WELYKYJ, *Epistolae V. Rutskyj (1613-1637)*, in: « *Analecta OSBM* », Series II. Sectio III. Romae 1956, n. 82, p. 184-187.

(208) URBANUS P. VIII, Const. « *Licet universorum* », 21. apr. 1632. Cf. *Ius Particulare Ruthenorum*. Fonti XI, n. 412.

(209) *Канони Ап.*, кан. 67; *Василій В.*, кан. 22, 30.

(210) *Халкед. соб.*, кан. 27; *Трулл. соб.*, кан. 92.

живуть, що коли б будь-яким способом або їх силували, щоб вінчались, або також пароха, щоб був присутній без попереднього виголошення оповідей, або при заходячій якійсь перепоні, підпадають не лише клятві самим вчинком за насилля, нанесене Тайні (211), але також виключенню, задержаному самому Папі » (212).

Триденційський собор (213) встановив кару виключення виданого вироку самим вчинком на власників земельних посілостей і на урядників, які б прямо чи побічно змушували своїх підвладних заключувати подружжя з порушенням особистої свободи.

Митроп. Андрій Шептицький, в посланню до своїх вірних звертає увагу, що перепона насилля й страху дуже часто трапляється між нашим народом, тому заряджує перепроваджувати передшлюбний іспит, голосити оповіді й заховувати форму при самому шлюбі, щоб таким чином можна було запобігти цій перешкоді (214).

Пірвання становить не тільки розриваючу перепону до подружжя, але також злочин з огляду на те, що кривдить жінку і порушує публічний спокій (215).

Кари на поривальників або учасників у пориванні такі: сам поривальник і всі ті, що йому дають раду і поміч, самим правом, стають виключені й напостійно обезславлені, неспосібні до будь-яких достоїнств, а коли це були клирики, то вони утрачають свій уряд. Крім того, поривальник, згідно з вироком судді, має дати віно силоміць схопленій жінці, без огляду на те чи заключив з нею подружжя чи ні (216).

Розділ 3 – Провини властиві мирянам

Крім провин, спільних мирянам і духовним особам, ще є провини властиві мирянам одні, духовним особам другі. Але й з провин властивих лише мирянам у карному праві не згадується усіх можливих, хіба деякі з них, що своєю злобою або частішим появленням вимагають окремих заходів церковної влади. В українському карному праві знаходимо три роди таких провин, а саме: проти чести й гідності супружжї, занедбання релігійних обов'язків і непослух церковній владі.

(211) *Тридент. соб.*, зас. XXIV, гл. 2.

(212) *Замойський синод 1720 р.*, тит. III, § 8.

(213) *Тридент. соб.*, зас. XXIV, гл. 9.

(214) *Масцюх В., ц.тв.*, ст. 189.

(215) *Халкед. соб.*, кан. 27; *Трулл. соб.*, кан. 92.

(216) *Масцюх В., ц.тв.*, ст. 196; *Пор.: Канони Ап.*, кан. 67.

I) Провини проти *супружчої чести*

З огляду на те, що в українській Церкві священники могли бути жонаті, тож не тільки миряни могли провинитися проти супружчої чести різними способами, але також духовенство, тому стисло говорячи, ці провини не є властиві лиш самим мирянам. Але на цьому місці ми говоримо про ті провини оскільки вони бувають поповнені мирянами, а в наступному розділі говоритимемо про ті ж провини оскільки вони бувають поповнені духовними особами.

Провинами проти супружчої гідності є всі ті, про які була мова в попередньому розділі, де говорилося про злочини тілесні проти добрих звичаїв, а саме: кровозмішання, перелюбодійство, наложництво, многоженство, пірвання. Щоб не повторятися, про згадані провини тут не будемо більш говорити. Проте говоритимемо про слідувачі: заключення подружжя проти церковних законів, особливо із забороняючою перепоною більшої ваги; про шлюб перед цивільною владою або некатолицьким служителем та самовільний розвід від ложа й стола поза церковним трибуналом (1).

II) Провини проти *церковних законів*

Всі, що провиняються будь-яким способом, незаховуючи церковних законів, крім гріха, стають винними ще й проти церковної дисципліни, за що можуть бути потягнені до відповідальності перед церковний трибунал. Однак карними постановами узглядено тільки деякі переступи церковних законів, як: незаховання заповіді про річну сповідь і пасхальне причастя; незаховання заповіді, яка забороняє читати й поширяти злі книжки. Про це останнє вже була мова в розділі другому, а тут насвітливо першу справу, тобто незаховання заповіді про річну сповідь і пасхальне причастя.

Незаховання заповіді про річну сповідь і пасхальне причастя від давен-давня відоме. Від самих початків християнства був правосильний звичай щонеділі й свята слухати Службу Божу. Миряни не сміли пропускати продовж трьох неділь (2); а будучи на Службі Божій не сміли виходити раніше як по останній молитві (3). Часто однак бувало таке, що вірні, ради якогось особистого упередження до пароха, не сповіда-

(1) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 43; *STATUTES of the Archeparchy of Philadelphia*, 1952, cap. 335, § 1; cap. 408, 410-412, 416.

(2) *Трулл. соб.*, кан. 80; *Сардик. соб.*, кан. 11.

(3) *Канони Ап.*, кан. 9; *Антиох. соб.*, кан. 2.

лися в нього, не ходили на Літургію, коли він правив, але йшли до монастирів, де не тільки сповідалися і причащалися, а також приймали інші св. тайни. Хоч само в собі це не мало нічого злого, а радше сприяло свободі сумління, то все ж таки з того випливала та невігода, що душпастир не мав контролю над своїми вірними, особливо коли треба було комусь відмовити права бути за куму чи дати церковний похорон. Отож першу постанову в цій справі находимо в Перемиському синоді в 1693 р.: « Наказується під найтяжчими церковними карами, щоб ніякий монастир не важився приймати якогонебудь парафіянина до сповіди, Євхаристії і інших спасенних тайн, що не мав би від свого парафіяльного священика писемного дозволу на те. Парафіяльний священик не сміє приймати повертаючого по відбутій сповіді каянника до духовних добродійств без картки від сповідника монаха: що сповідався в нього або ні. Це відноситься до самої пасхальної сповіди, бо хто хоче сповідатися з своєї поборности в монастирях на інші свята і приймати причастя, то цього не забороняється, а навпаки доручається » (4).

Замойський синод, визнаючи конечність тайни сповіди, признає, що з двох особливо причин вірні здержуються її приймати, а саме, триденний піст, що був тоді в звичаю перед сповіддю і дуже тяжка покута приписана в покайних канонах. Тому синод рішає, що « належить нагадати народ, щоб приступав до св. сповіди й причастя Божественного Тіла щонайменш три рази в році, як то в Східній Церкві встановлено, а іменно на Воскресіння Господнє (коли під карою виключення обов'язані робити), на Успіння Богородиці і на Різдво Христове » (5).

Відтак синод ще раз повторяє наказ про річну сповідь і накладає на душпастирів обов'язок, щоб вони повчали й перестерігали своїх вірних, що вони під загрозою екскомуніки обов'язані це виконувати: « Тому, що всі вірні обидвох полів повинні щонайменше раз у рік в пасхальнім часі сповідатися з своїх гріхів і приступити до св. причастя (6), нехай парохі пильно перестерігають, щоб народ повірений їхній опіці, виконав цю церковну заповідь. Якщо б хтось непослухався, такого треба донести до Єпископа, щоб винуватий був покараний публічним викляттям та іншими канонічними карами для прикладу іншим » (7).

Львівський синод, пригадує припис східнього права, що реченець пасхального причастя заключається в п'ятнадцятьох днях, тобто від

(4) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 15.

(5) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 5.

(6) *Лятеран. соб. IV*, кан. 21; *Тридент. соб.*, зас. XIII, роз. 9.

(7) Замойський синод 1720 р., тит. X.

Неділі Квітної до Томиної, то однак синод, силою своєї власти, розтягає на довше той реченець з огляду на прийнятий звичай і на велике число каяників, визначуючи, що великодну сповідь можна відбутися від першого дня Чотиридесятниці по сам празник Вознесіння Христового. Однак синод підкреслює, що вірні мають обов'язок прийняти причастя в своїй власній парафії, від власного пароха, або за його дозволом і відомом, в іншій церкві й від іншого священика: « Коли б парох довідалися, що хтось з вірних не сповнив заповіді про пасхальне причастя, обов'язані, після безуспішних упімнень, їх повідомити, що існує кара екскомуніки для тих, що так поступають, а вкінці таких донести до власного Ординарія, котрий не залишить видати кару відлучення, заповіджену вже на Замойськiм синоді (8). Що ж до тайни Покаяння, то душпастирі нехай заохочують вірних, які поручені їхній опіці, щоб вони часто її приймали, усильно їм предкладаючи в цій справі давній звичай Східної Церкви, заведений Замойським синодом, щоб бодай три рази в році, а саме на Воскресіння Господнє (коли то під карою виключення обов'язані робити), на Успіння Богородиці і на Різдво Христове до св. сповіді і св. причастя приступали. Хоч цей обов'язок пізнішими часами став занедбаний і обмежений так, щоб ці тайни приймати лише раз у рік, около Пасхи, все ж таки цей синод, зваживши важність справи, накладає на парохів обов'язок упоминати вірних, щоб вони заховували той старинний звичай в цілості, сповідаючися щонайменше три рази в році » (9).

Перемиський синод з 1740 р., також під карою екскомуніки обов'язує раз у рік сповідатися і причащатися, але хоче, щоб вірні бодай чотири рази в році приступали до св. тайн, кажучи: « А до цієї Тайни мають отці парохі заохочувати парафіян не тільки в часі великодної сповіді, що її обов'язані відправити і св. причастя прийняти під карою викляття, але теж і в інші урочисті свята бодай чотири рази в році » (10).

Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді постановляють: « Тим, що з власної вини не відправили великодної сповіді, священик не буде святити пасхи » (11).

III) Провини непослуху церковній владі

Миряни провиняються непослухом і браком пошани до церковної влади, коли перешкоджають різними способами єпископам і священикам

(8) Львівський синод 1891 р., тит. II, гл. 3, ч. 7-8.

(9) Там же, гл. 4, ч. 1.

(10) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 50; X.1.33.2; X.2.2.16.

(11) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*. Вінніпег 1915, § 73, ст. 45.

виконувати свою церковну судовласть, коли відмовляються дати матеріальну за допомогу для служителів культу або матеріально забезпечити церкву і церковну обслугу, потрібну для виконання культу.

Миряни, особливо впливові, подвійним способом можуть перешкоджувати єрархії у виконванні свого уряду: обмежуючи свободу єрархів або захороняючи підвладних. Тим то Замоївський синод постановляє: « Щоб Єпископи могли тим успішніше, як і свобідніше виконувати свій уряд, Святий цей синод перестерігає мирян, щоб ані їм не перешкоджували якнайсвобідніше виконувати свої судовласти над собі підвладними клириками, ані щоб не захороняли самих підвладних, щоб вони уникнули кари. В противнім випадку треба поступити з ними згідно з правом як проти таких, що нарушують святу духовну судовласть, а духовні, що захороняються під їхньою опікою, мають бути викляті » (12).

Вступаючи на службу до жидів, багато українців католиків заражувалися жидівським невірством, відправляли сабаші, незаховували неділь й свят, не ходили до церкви, забували свої молитви і навчалися жидівських, заховували жидівські пости й обряди та входили в подружжі зв'язки з жидами. А всі намагання українських церковних властей запобігти цьому лихові, були безуспішні не тільки тому, що жиди нічого собі з того не робили, але також тому, що князі та великі землевласники не дозволяли, щоб вірні виконували розпорядки єрархії, або впрост не дозволяли ці розпорядки оголошувати в своїх посіlostях. Отож Перемиський синод в 1740 р. видав таке розпорядження: « Хоч канонічний припис уживано єрархією багато разів з карою екскомуніки, щоб вірні католики перестали служити й перебувати в невірних жидів, то їх М. різного стану й кондиції вважали собі це за найбільше право говорити, що це практикується всюди і щоб ця кара не зачиналася в добрах цього їх М., або іншого, а подекуди не uznавали канонічної вимоги, а все те з легковаження двірської зверхности, що не казала виданої кари uznавати й боятися. Тому, щоб зарадити й протиставитися цьому великому злу, постановляємо на теперішньому Загальному Зборові, щоб ніде в цілій нашій єпархії перемиській, сяніцькій і самбірській не важилися від тепер служити у жидів, під стягненням клятви і виданим оголошенням, на будуче з нашої канцелярії, а це впродовж двох місяців від теперішнього акту » (13).

Парафіяльна церква й церковні служителі поставлені на користь вірних, щоб ці могли належно виконати свої релігійні обов'язки. Тому

(12) Замоївський синод 1720 р., тит. VI.

(13) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 52-53.

вірні обов'язані подбати про все потрібне для церкви й церковних служителів. Занедбання цього обов'язку карається відповідними карами. Отак Замоїський синод постановляє: «Якщо якась церква потребує покриття, вікон або підлоги або іншої якоїсь направи, Єпископ має постаратися, щоб ті направи були виконані коштами парафії, а якщо ці не вистачають, треба заборонити в ній священодійствувати, доки її не направлять ті, до кого це належить так, щоб богослуження могло в ній пристойно відправлятися» (14). «Щоб парахи позбавлені кінцевих засобів до життя не були часом приневолені шукати удержання із уділювання св. тайн і допускалися огидних торгів і вимагання, вважає св. синод установити, що, коли народ, після наради між собою, відповідно до місцевих звичаїв, не зложить щорічно певної суми, з якої божий служитель міг би вижити, церква має бути заборонена (інтердиктована)» (15).

В Канаді й Сполучених Штатах Америки запроваджено звичай, що кошти удержання церкви й церковних служителів покриваються оплачуванням парафіяльних вкладок членами парафії. За неоплачування тих вкладок в єпархіяльних зарядженнях передбачується різні кари, особливо відмова духовної послуги недбалим парафіянам (16).

Суворіші були кари вживані проти тих, що самовільно, без дозволу, змінювали свій обряд. Кари були суворіші тому, що надужиття були дуже часті, і не завжди можна було оправдати незнанням чи кінцевістю. Замоїський синод на жаль не мав змоги зайнятися цією справою, хоч вона вже тоді була актуальною. Проте Перемиський синод у 1740 р. видав рішучі зарядження, а саме: «Задля поверховного пристосування в багатьох містах вірні українського обряду, покинувши рідне гніздо, рідко коли або й ніколи не бувають у церквах, а учащають до костелів, хрестять своїх дітей на польське, і що більше, причащаючися в костелах, покидають свій обряд та без ніякої причини й дозволу згори, переходять на латинський так, що в деяких містах перейшла більша частина. Тому, щоб наш греко-уніятський обряд збільшався з кожним днем, постановляємо на теперішньому соборі проти таких, щоб Офіціали й Намісники посписували їх імена й прізвища та упімнули їх раз і другий, а коли б по упімненнях не відступили від своєї запеклости, поручаємо видати з нашої Канцелярії на таких декрет клятви та його оголосити» (17).

(14) Замоїський синод 1720 р., тит. XIII; Пор. D.3.30.5.

(15) Там же, тит. XIV.

(16) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*. Вінніпег 1915, § 76, ст. 49; § 83, ст. 55.

(17) Лакота Гр., *ц.мв.*, ст. 52.

На основі « Конкордії » між латинським і українським Єпископатами в Галичині, яку потвердив папа Пій IX в 1863 р., справа обрядова була впорядкована так: Якщо священик, дієцезальний чи чернець, свідомо й добровільно когонебудь прийняв до свого обряду з іншого без правосильного дозволу, то така зміна обряду вважалася неважною, а сам священик, що прийняв, коли чернець, підпадав карам визначеним в Конституції папи Венедикта XIV « *Demandatam coelitus* »; коли ж дієцезальний, парох чи сотрудник, за першим разом 8 днів реколекцій, за другим — 14 днів, а за третім разом суспенза від священодійств (a divinis) самим вчинком; коли ж ще були обтяжуючі обставини, то й позбавленням приходства, якщо парох — то після процесу, якщо сотрудник — неспосібністю до трьох років одержати приходство. Коли б хтонебудь, вкрияючи свою обрядову приналежність, пристав до іншого обряду, то навіть по впливі багатьох років, перехід не міг бути уважнений, а священик, коли б дізнався про потаємний перехід і подавав переступникові духовні послуги, підпадав вище вичисленим карам (18).

В Канаді, хоч перехід на інший обряд не був рідший, то однак кари не були аж надто суворі: « Якщо б хтось у підступний спосіб укрияв свій рідний обряд і прилучився до вірних і парафії іншого обряду, то цей акт його, хоч би тривав довгі літа, має бути уважаний за неправний і неважний, а священик, по відкриттю такого підступного поступовання, обов'язаний віддалити того вірного з церкви і відмовити йому всяких духовних услуг і відіслати до пароха його рідного обряду, евентуально повідомити цього пароха про випадок. Коли ж руський парох довідається, що хтось підступно з вірних руського обряду пристав до обряду латинського, то має про це повідомити латинського пароха і жадати від нього, щоб тому вірному відмовив усяких духовних услуг і відіслав його до його власного обряду » (19).

Вкінці ще згадаймо про кару екскомуніки, яка, за рішенням папи Венедикта XIV спадає на тих вірних, які злобно й фальшиво оскаржили б сповідника про намову до гріха нечистого (20).

Кари за провини властиві мирянам :

1) За провини проти гідности й чести супружжї: упімнення, щоб постаралися про диспензу, якщо можливо її дістати, з перепони, а по-

(18) Cf. PALIWODA M., *Praelectiones ex Jure Canonico*. Leopoli 1901, p. 364-366.

(19) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*. Вінніпер 1915, § 22, ст. 22.

(20) BENEDICTUS XIV, in « *Sacramentum poenitentiae* », 1. jun. 1741. Cf. GASPARRI P., *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. I, n. 309.

тім, щоб старалися вчинити шлюб важним. Коли б перепона була така, що не можна одержати диспензи, подруги мусять розійтися. Коли б при заключенні подружжя було пропущено приписану Церквою форму, треба повторити шлюб, заховуючи форму. Якщо ж не послухають тої перестороги, відповідно до обставин, мають бути покарані навіть більшим відлученням, або так довго віддалені від св. тайн, аж поки не поправляться і не задовольнять приказам Церкви.

2) Занедбання релігійних обов'язків карається, як було вище сказано, відмовою бути кумами при хрещенні, відмовою розршення на сповіді, а після смерті відмовою церковного похорону і церковних молінь.

3) Перешкоджування свобідному виконуванню церковної судовласти карається екскомунікою, як і перехід на інший обряд або за фальшивий донос до церковного трибуналу про соліцітацію. Інші провини караються відмовою духовної обслуги за життя і по смерті (21).

Миряни часто можуть провинитися посягаючи по церковне добро. Тому вже на початку XVII ст. Конгреґація для Поширення Віри розтягнула цензури на тих, що неправно привласнювали церковне добро українців католиків (22). У Станиславівській єпархії було встановлено, що « хто свідомо й добровільно присвоїть собі в безпідставний спосіб церковне або ерекціональне добро, движиме або недвижиме (в'орюється в поле), допускається святотатства і підпадає самим вчинком клятві задержаній Ап. Столиці. І хто впав в ту цензуру, мусить найперше звернути загарбане добро, а відтак через Ординаріят треба висднати звільнення від клятви » (23).

Розділ 4 – Провини властиві клирикам

На клириків і ченців спадають обов'язки, які тісно пов'язані з їхнім станом, а церковне право звертає особливішу увагу на побожність, знання, послух, чесність і приличність життєвих звичаїв, передбачуючи кару на деякі провини противні цим чеснотам.

(21) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 43.

(22) « *Quia certissimum est, quod censurae sacrorum Canonum et Constitutionum pontificiorum ligant omnes, qui usurparunt et usurpant bona ecclesiastica Ruthenorum* ». *S. Congregatio de Propaganda Fide*, 25. feb. 1631. Cf. *Ius particulare Ruthenorum*. Fonti XI, n. 73.

(23) Рішення і Зарядження Єп. Ординаріату в Станиславові від 1904-1933 р., див.: Лукач С., *ц.тв.*, ч. 113, ст. 42.

Клирики не тільки під час студій повинні старатися набути потрібне знання та досконаліше моральне життя, але також після висвячення обов'язані поглиблювати та поширювати богословське знання і християнську досконалість. В тій цілі вони повинні посідати підхожі книжки, їх студіювати та над прочитаним роздумувати, брати участь в деканальних чи єпархіяльних конференціях, здавати конкурсіві іспити, а зокрема старанно пригтовлятися до проповідей і катехизації. Недбалих і впертих під тим зглядом треба карати відповідно до провини згідно з правом чи на думку Ординарія. Однак аплікацію кар повинно попередити батьківське чи судове упінення.

В Українському Карному законодавстві нап'ятновані слідуючі провини духовенства:

1) Відступництво від стану клирицького або чернечого, а це стається особливо через залишення ряси чи габіту, через заключення подружжя після свячень чи після обітів. Сюди можна долучити порушення монашої клявзури, бо дуже часто воно є лише виявом, або веде до відступництва від духовного стану.

2) Провини проти чесности й приличности стану духовного, як неучтво, недбалство в проповідництві, захланність на матеріяльний зиск, торгівля, гіршача поведінка, зокрема пиятика.

3) Непослух церковній владі в її особистих чи урядовах наказах, а також переступи дисциплінарних приписів щодо священодійств.

1) Відступництво від клирицького або чернечого стану

Самовільне відступництво від клирицького або чернечого стану завжди вважалось правдивим злочином, і тому завжди суворо каралось. Отак уже Кесароавгустський собор у 380 р. наказував карати клириків, які залишали клирицькі обов'язки, щоб схоронитись у монастирі (1). Халкедонський собор у 451 р. наказував суворо поступати з тими клириками, які покидали свої обов'язки та вступали у військовий стан або віддавались чисто цивільним справам (2). Подібно поступили інші собори (3).

Клирики поповняють відступництво тоді, коли, після прийняття священничих чинів, самовільно покидають духовний стан і повертаються

(1) Кесароавгуст. соб., кан. 6.

(2) Халкед. соб., кан. 7.

(3) Трул. соб., кан. 27; Канони Ап., кан. 62; Тридент. соб., зас. XXIV, гл. 9; X.3.3.10; Пий IX, Конст. « Ап. Престолу ».

до мирського життя. Монахи ж провиняються відступництвом тоді, коли, після торжественних або поєдинчих обітів самовільно покидають чернечий стан, виходячи з монастиря з наміром до нього не повернутись, навіть коли б покликувались на неважність своїх обітів (4).

а) Залишення ряси чи габіту

Клирицька ряса або чернечий габіт, це зовнішній вияв посвяти й покутничого життя (5). Тому рясу й габіт треба було мати у великій пошані (6). Тим то навіть як монаха підвищено до єпископської гідности, він повинен зберегти чернечу рясу (7). Проте клирик чи монах мусів скинути рясу чи габіт як кару за поповнені тяжкі провини (8). Отож обов'язок носити рясу чи габіт або якусь іншу скромну одягу для клириків і ченців, згідно з приписом церковних канонів (9) або із звичаєм, завжди був строго вимаганий, а послідовно тяжко карано кожне відступництво від цього припису, однак завжди після упізнання з визначенням часу на поправу (10). Щойно по впливі першого реченця, якщо не було поправи, наступала перша легка кара, а якщо вона не допомогла, тоді друга вже тяжча, і так аж до найтяжчих. Клирики, нище піддиякона, якщо самовільно без важливої причини й упізнанні Єпископом, до місяця не поправляються, по думці того ж єрарха, мали бути карані редуцією до мирського стану (11). Вступлення до війська без дозволу Ординарія, тим самим уважається відступництвом від клирицького стану (12).

б) Заключення подружжя після свячень або обітів

Клирик, поставлений у вищих чинах, якщо заклучить подружжя без розрішення і дозволу Ап. Престола, крім неважности подружжя, стягає на себе слідуєчі карі:

(4) *Халкед. соб.*, кан. 7.

(5) *Никейськ. соб. I*, кан. 2, 8; *Анкір. соб.*, кан. 3; *А-Б соб.*, кан. 2, 4; *Трулл. соб.*, кан. 42, 43; *Халкед. соб.*, кан. 4.

(6) *Трулл. соб.*, кан. 45; *А-Б соб.*, кан. 2, 4.

(7) *Софрон*, кан. 2.

(8) *Констант. соб. IV*, кан. 27.

(9) *Констант. соб. I*, кан. 27; *Трулл. соб.*, кан. 27.

(10) *Трулл. соб.*, кан. 27; *VI.3.24.2*.

(11) « Clerici, subdiaconis inferiores, qui contra praescriptum § 1 (sc. clerici ecclesiasticum habitum decentem induant, eumque conformem cum legitimis locorum consuetudinibus) propria auctoritate sine legitima causa habitum ecclesiasticum dimiserint, nec, ab Hierarcha moniti, sese intra mensem emendaverint, ab eodem Hierarcha, pro eius prudenti arbitrio, ad statum laicalem redigi poterunt ». М.Р. « *Cleri Sanctitati* », кан. 77, § 3.

(12) *Халкед. соб.*, кан. 7.

1) Тим самим стає знеславлений і стягає неправильність.

2) Разом з своєю жінкою попадає у виключення самим ділом, виключення задержане Єпископові Ординарієві (13).

Монах-священик, який заключає подружжя подвійно провиняється — проти свячень і проти обітів (14). Шлюб черниці або ченця вважається чужоложством (15). Тому чернець і черниця, які заключали подружжя, мали бути викляті (16).

Коли ж відступники, клирики чи монахи, поправляються і повернуться до первісного стану, можуть бути розрішені від кар викляття і неправильности та знову бути прийняті до стану духовного чи монашого, однак мусять відбути сувору покуту, яку мають відбути в монастирі чи в домі поправи, доки достаточо не надолужать за вчинену провину і дане згіршення (17).

Про заключення подружжя клириком після свячень Замойський синод постановляє слідує: «Якщо б котрийсь священик відважився по прийняттю святих чинів, або після смерті першої жінки незаконно другий раз заключити подружжя, має бути усунений Єпископом від спільноти і від престола, ув'язнений та іншими церковними карами обложений, щоб залишив чуже й неважне подружжя (18). Крім того, треба поступити згідно з правом проти тих світських панів, коли б такі знайшлися, що дають свою опіку таким, як проти таких, що нарушують єпископську судовласть і приписи церковного порядку» (19).

Карна постанова Замойського синоду на порушників церковної заборони священикам заключати подружжя виразна і рішуча та немає місця на якісь сумніви. Такі сумніви однак викликає справа важности такого подружжя, а саме, чи заключене подружжя після свячень, по думці синоду лиш недозволене а чи й неважне? Ця справа, очевидно, не входить у засяг нашої праці. Постанова синоду стала нагодою подвійного толкування, бо одні вважали, що цією постановою синод лиш забороняв священикам заключати подружжя у свояцтві, інші знову вважали, що цю постанову треба розуміти як уневажнюючу подружжя священиків (20).

(13) Масцюх В., *Церковне Право Подружжя*. Перемишль 1910, ст. 217.

(14) *Тимот.*, кан. 28.

(15) *Василій В.*, кан. 18, 19, 60.

(16) *Халкед. соб.*, кан. 16; *X.4.6.1.3.*

(17) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 44; *X.3.3.4.*

(18) *Трул. соб.*, кан. 3; *X.3.3.3.*

(19) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 8.

(20) Cf. Вовак J., *De caelibatu ecclesiastico deque impedimento Ordinis Sacri apud Orientales et praesertim apud Ruthenos*. Romae 1941, p. 150-157.

Папа Венедикт XIV, один з найбільших авторитетів у східніх справах, в час, коли папська комісія переглядала рішення Замоїського синоду, був лише секретарем цієї комісії. Ставши Вселенським Архиреєм під іменем Венедикта XIV, цей папа був свідомий того, що в Східній Церкві не було якоїсь авторитетної постанови щодо важности чи неважности подружжя пресвітерів, він однак переконаний, що такі подружжя неважні, і то якраз на основі 3-го канону Трулліанського Синоду (21).

Львівський синод, хоч дозволяє кандидатам до священства одружуватися згідно із звичаєм Східньої Церкви, то однак забороняє це робити, тобто одружуватись чи навіть заручатись перед закінченням богословських студій: «Ті ж питомці, котрі хочуть прийняти стан супружй, хай не відважуються це раніше зробити, ніж по належнім закінченні всіх богословських наук та відпущенні із Семінарії; теж саме треба розуміти про самі заручини, і то під карою недопущення до прийняття святих чинів» (22).

в) Провини ченців

Хоч ченці в своїх уставах і правилах мають визначені обов'язки, а теж і карі за їх незаховання, то однак загальне право бере під увагу не внутрішній порядок в чернечому інституті, лише зовнішні стосунки, особливо ті провини, які можуть нарушувати публічний порядок у Церкві. Монахи тратять свою чернечу екземцію, якщо неправно виходять з монастирської клявзури і можуть бути карані Ординарієм місця (23).

Провини, за які загальне право передбачує карі на ченців такі:

1) Відступництво від чернечого життя чи то виходячи з монастиря, з наміром більше до нього не повертатися чи то щоб заключати подружжя.

2) Втеча з монастиря, тобто самовільний вихід, хоч з наміром до нього повернутися, але це вихід проти волі настоятеля.

(21) BENEDICTUS XIV: «Cum gravis illa controversia adhuc vigeat an matrimonium in Ecclesia Orientali post Ordinem sacrum contractum perinde nullum sit ac in Ecclesia Occidentali, an potius sit solummodo illicitum? et cum huiusmodi controversia, exceptis Italo-Graecis, quoad caeteros Orientales Graecos nullo adhuc decreto Apostolico definita fuerit; licet tribunalia huius Almae Urbis opinioni eorum adhaereat, qui haec matrimonia nulla existimant». Const. «*Anno vertente*», 19. jun. 1750. Cf. Col. Lac. tom. II, coll. 530.

S. OFFICIUM: «Matrimonia contracta inter sacerdotes saeculares ruthenos post susceptos ordines sacros sunt nulla, et consequenter mulieres liberae remanent», 21. mar. 1631. Cf. Ius Particulare Ruthenorum. Fonti XI, n. 389.

(22) Львівський синод 1891 р., тит. VIII, гл. 2, ч. 14.

(23) М.Р. «*Postquam Ap. Litteris*», can. 165.

3) Складати професію без правдивого наміру її заховувати.

4) Переступлення непоправне чернечих правил, зокрема приписів загального права щодо допущення кандидатів до чернечого життя, щодо новіціату, складання обітів та завідування монастирських дібр.

5) Нарушення монашої клявзури, а також волокидство.

г) Кари на провини ченців

За відступництво від чернечого життя через заключення подружжя, то крім неважності такого подружжя, на порушників цієї заборони спадали ще такі кари:

1) Монах чи монахиня, заключаючи подружжя без звільнення від обітів, попадає самим ділом, разом з своїм подругом, у виключення, задержане Єпископові, навіть якби те подружжя було неважне з іншої причини, якщо не з причини браку згоди.

2) Монах крім того попадає у неправильність з двоженства, яке походить від того, якщо довершив подружжя тілесним змішанням (24).

Що ж до нарушення монашої клявзури, то українське законодавство пішло по лінії приписів східнього чернецтва. Отак віддавна було заборонено мужчинам ночувати в жіночих монастирях, а жінкам у мужеських (25). Жінки чи монахині, що служать у мужеських монастирях, не сміють там замешкувати (26). Те саме стосується дому Єпископа чи пресвитера (27).

Монахи волокити, коли без дозволу свого настоятеля переходили до іншого монастиря, тим наносили неславу чернечому стану, собі ганьбу і топтали послух, тому їх треба було суворо покарати та повернути до монастиря, з котрого вийшли (28). Єпископ не смів висвячувати ченця, не прослідивши всіх обставин, зокрема чи має поручне письмо від настоятеля (29). Ще строгіші були приписи для черниць: вони не сміли ночувати поза монастирем (30), виходити з монастиря без дозволу і одним (31), могли приймати відвідини в монастирі тільки в присутності ігумені (32).

(24) Масцюх В., *ц.тя.*, ст. 220; Пор.: *Анжир. соб.*, кан. 19; *Василій В.*, кан. 18.

(25) *Трулл. соб.*, кан. 47.

(26) *Никейськ. соб. II*, кан. 18.

(27) *Картаг. соб.*, кан. 38.

(28) *Никейськ. соб.*, кан. 21; *А-Б соб.*, кан. 3, 4.

(29) *Трулл. соб.*, кан. 46.

(30) *А-Б соб.*, кан. 4.

(31) *А-Б соб.*, кан. 4.

(32) *Никейськ. соб. II*, кан. 20; Пор. *D.3.50.3*; *D.3.30.5*.

Партикулярне право української Церкви в цій справі знаходиться в постановах Замойського синоду, який відрізняє клявзуру монахів від клявзури монахинь. Ось ці постанови: « Жінкам будь-якого стану і ступня хай не буде дозволено вступати до внутрішньої клявзури монастиря монахів під ніяким притекстом. Хто б їх там допустив, має бути, крім виключення задержаного Найвищому Архирєєві, в яке попадає самим вчинком, тяжко покараний; а коли б був настоятелем монастиря, має бути зложений з уряду, а на будуче стає неспосібним отримати будь-який уряд. Самі ж жінки мають знати, що й вони також підпадають тому самому викляттю, задержаному Найвищому Архирєєві » (33).

Подібно, як до мужеських монастирів, ніхто не може бути допущений до жіночого монастиря з мужчин, за винятком конечної потреби і визначених осіб, як сповідник, лікар, доставці харчів і робітники, яким однак має товаришити дві старші монахині: « Якщо б монахині наважились або вийти з монастиря, або когось до монастиря впустити, самим вчинком, підпадають екскомуніці задержаній Папі, позбавляються урядів, які занимали, і стаються неспосібними отримати інші; і тому самому виключенню підпадають ті, що або в монастир входять, або монахиням, які без дозволу з нього виходять, товаришать » (34). І знов: « Святий цей синод, поновляючи рішення святих канонів і Собору Тридентійського (35) і постанови Римських Папів (36), постановляє, що жадній монахині не вільно вийти поза огорожу монастиря, хіба задля великого пожару або пошести або хвороби, прокази, або нападу війська, які причини однак повинні бути розглянені місцевим Ординарієм » (37).

Вже дещо раніше подібні зарядження дав Перемиський синод у 1693 р., де читаємо: « Тільки дві клявзури монахинь має бути в цій єпископії, одна в смільницькому монастирі, а друга в яворівському. До цих жіночих монастирів не вільно буде нікому, під клятвою задержаною Папі, входити, ні з монахів, ні світських духовних, а тим більше зо світських осіб, без товариства або відома духовної особи, що на це має виразний пастирський (єпископський) дозвіл. Забороняється законницям

(33) Замойський синод 1720 р., тит. XI; *Трулл. соб.*, кан. 46; *Никейск. соб. II*, кан. 20.

(34) Замойський синод 1720 р., тит. XII, § 2.

(35) *Тридент. соб.*, зас. XXV, гл. 5, про Ченців.

(36) Pius V, Const. « *Circa pastoralis* », 29. mai. 1566. Cf. GASPARRI, *Codificationis Iuris Canonici Fontes*, vol. I, n. 712; GREGORIUS XIII, Const. « *Deo sacris* », 30. dec. 1572. Cf. GASPARRI, *o.c.*, n. 143.

(37) Замойський синод 1720 р., тит. XII, гл. 1.

без дозволу Єпископа виходити або виїжджати з монастиря під будь-яким позором » (38).

II) Провини проти приличности стану духовного

Маючи на увазі те, що клирики своїм покликанням і посвятою особливою способом поставлені для проводу, взору і навчання вірних, тому вони мають обов'язок відзначатися більшою від інших християн чистотою звичаїв і святістю життя (39). Тим пильніше, отже, мусять уникати всього того, що не було б згідне з їхнім станом (40), особливо повинні стерегтися слідуючих проступків:

- а) Неуцтва, волокидства і захланности на матеріяльний зиск.
- б) Відсутности з приходства на довший час і без дозволу.
- в) Пиятики, танців і нечесної гри.
- г) Нечесного ремесла, яке наносило б погорду до дух. стану.
- ґ) Медицини взагальному, а хірургії зокрема.
- д) Занять урядових і горожанських, які не личать дух. особам.
- е) Ловів, торгів і заходження до коршем і театрив.
- є) Приставання з особами лихої слави і підозрілими жінками (41).

За всі ці й їм подібні проступки, карні постанови передбачають:

- а) Найперше мають бути упімнені з додатком карної погрози.
- б) Якщо упімнення було безуспішне, мають бути суспендовані.
- в) Коли б і це не помогло, будуть позбавлені приходства й уряду.
- г) Якщо й тоді ще не поправляться, будуть визнані неспосібними до будь-якого приходства або церковного уряду.

ґ) Якщо б їхня провиня спричиняла таке згіршення, якого не можна інакше усунути, треба видати проти них вирок зложення (42).

Окремо й суворіше законодавець поступав проти неуцтва, неморальної поведінки і захланности на матеріяльний зиск духовенства. Тому й не дивно, що проти цих провин були визначені окремі й подрібні карі. Про них тут скажемо окремо.

(38) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 15.

(39) Василій В., кан. 85.

(40) *Канони Ап.*, кан. 25; *Никейськ. соб. I*, кан. 19; *Картаг. соб.*, кан. 3; *X.5.24.1*; *VI.3.24.1*.

(41) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 45;

(42) Там же.

а) Неуцтво серед духовенства

Зваживши те, що священник поставлений світлом для світу, який має просвічувати словом і прикладом, священники повинні особливішим способом відзначатися знанням і моральністю життя (43). На недбалих у цих справах встановлено різні кари. Отак Перемиський синод у 1693 р. вказує, що проти неуцтва священників треба починати боротися завчасу, отже, ще за молодих літ кандидатів до священства: « Ніякий аколіт не може голоситися до свячень без представлення колятора і свідоцтва щодо життя і моральности виставленого Отцем Намісником, бо інакше не допуститься його до святих чинів » (44). Але крім моральности, кандидат мусить виказатися потрібним знанням, тому « Преосвященний Архипастир наминає і приказує священникам, щоб навчали своїх синів насамперед руського, а опісля давали до шкіл, щоб не пішли з волі в неволю, і щоб не множилася простота на попівствах. Тих же, що не стараються за це, О. Декан має принаглити й упімнути, що такі неукі не тільки не будуть допущені до священства, але теж виженеться їх з духовних дібр » (45).

В тодішніх часах, коли не було духовних семінарій для підготовки кандидатів до священства, тією справою займалися в першу чергу самі батьки-священники, бо діти звичайно займали приходства в наслідстві по своїх батьках. Тому Перемиські синоди в 1765 р. і в 1780 р. поновляють свої постанови, збільшаючи кари на непослушних, « бо інакше неуків видалиться від священничого стану, а також невідклично покарається донесених священників за зле виховання своїх дітей значними гривнами в користь перемиської катедри, відповідно до їх майна » (46).

Що такі рішучі й суворі постанови були оправдані, свідчить образ, поданий на тому ж Перемиському синоді в 1740 р. про стан освіти духовенства: « Тому, що на теперішньому Загальному Зборі донесено в імені тих, що не мають душпастирів, що на декотрих місцях знаходяться в цій єпархії такі проповідники, що не розуміють св. Письма, а беруться проповідати прилюдно з проповідальниці Боже слово, інші знов є такі, що беруться до екзорцизмів, заклинання гостців, забобонів і ворожбицтва, держать на письмі й читають повкладані бабами без зв'язку повні

(43) *Никейськ. соб. I*, кан. 19; *Никейськ. соб. II*, кан. 2; *Василій В.*, кан. 85; *Сард. соб.*, кан. 19.

(44) Лавота Гр., *ц.тв.*, ст. 21.

(45) Там же, ст. 66.

(46) Там же, ст. 68 і 72.

смішності молитви, що впрост противиться Божій заповіді, щоб, отже, запобігти такому великому злу, наказується під карою утрати парафії й формального ув'язнення, щоб ці неuki ані не бралися проповідувати з проповідальниць і не балакали нісенітниць із свого простого ума, ані ці екзорцисти не тільки в себе не тримали книжок, молитовок і казок, але й іншим, що тим бавляться, відраджували й наказували, доказуючи ясно, що це противиться Божій заповіді й означає шукати інших богів поза правдивим Богом, та що за це чекає вічна кара в пеклі» (47). Тому синод наказує Деканам і Офіціалам, щоб вони переіспитували наперед тих, кому мають дати дозвіл проповідати, « інакше вони нехай не важуться проповідати, під карою вище означеною ». Тії ж Декани « що три місяці мають відсилати до Курії на інструкції тих, які покажуться менше відповідними й здібними уділювати св. тайни, а неприсутніх на інструкціях мають донести до єпископського уряду, щоб у разі не ставлення, запізвані інстигаторами дістали належну кару за непослух» (48), а «нездібних і невідповідних до слухання сповідей, суспендується, доноситься і висилається на інструкцію» (49). Неуцтво духовенства сягнуло було такого ступня, що парохі не знали формулки розршення, і тому синод Перемиський у 1693 р. постановляє: « Щоб кожний парох тим легше й безпечніше виконував своє покликання щодо каянників, то перш за все має вміти на пам'ять, під безповоротною втратою уряду й бенефіція, формулку розршення, що її заподаємо » (50).

П'ятдесят років пізніше знову Перемиський синод ще мусів пригадувати: « Кожний священик, під найтяжчими карами й цензурами, має знати на пам'ять формулку розршення » (51).

Неуцтво священиків проявлялося особливо в проповідництві, як вище було сказано. Не посідаючи елементарного богословського знання, душпастирі не були в спроможі навчати вірних. Щоб однак не залишати вірних без слухання слова Божого, Перемиський синод у 1693 р. зарядив, щоб священики читали друкований катехизм або друковані проповіді слово в слово, не додаючи ні слова своїх пояснень, щоб у тих поясненнях не проявилось неуцтво душпастирів на шкоду душ: « Тому, що на теперішнім Генеральнім Зборі внесено великою більшістю і те, що на деяких місцевостях знаходяться в нашій єпархії такі проповідники, що не розуміють св. Письма, а беруться проповідати слово Боже з пропові-

(47) Там же, ст. 46.

(48) Там же.

(49) Там же, ст. 67.

(50) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 18.

(51) Там же, ст. 49.

дальниці, то ніхто нехай не вагається від тепер голосити Божого слова, доки Ординарій місця, або хтось з його рамени, не узнаєть перше його способом до цього уряду. Тимчасом мають проповідати в святочні дні парафіяльні священники, щоб спасенне насіння євангельське не лежало без пожитку. Можуть в проповідальниці читати вголос або катехизм по главах, але узгіднюючи з Флорентійським собором, або проповіді з друкованих книжок, апробованих церковною цензурою, але не додаючи нічого нового, і без пояснень, тільки так, як надруковано в книжках, читати слово в слово і то під тяжкими цензурами церковними, задержаними місцевому Ординарієві, проти тих, що противилися б цій постанові» (52).

Маючи на увазі велику вартість і потребу духовної освіти для осягнення спасіння, Замоївський синод, під тяжкими карами, обов'язує душпастирів голосити людям слово Боже. А щоб від цього обов'язку не вимовлялися браком підручників, синод постановив видати окремий катехизм для народу, окремий для священників, і з цього останнього душпастирі мали бути іспитовані чотири рази до року перед спеціальною комісією, погрожуючи, що «тяжко будуть карані священники, якщо будуть у тому недбалі» (53).

Щоб душпастирі не занедбували поглиблювати своє знання, повинні посідати загальні й найосновніші твори та їх студіювати. Отак між іншим було заряджено: «Кожний священник строго обов'язаний мати в своїй бібліотеці оці книжки: 1) Св. Письмо, видане за апробатою дотичних властей; 2) Догматику; 3) Моральну; 4) Пасторальну; 5) Церковне Право; 6) Загальну історію Церкви, а руської зокрема; 7) Життя Святих, а головно св. Йосафата; 8) Підручники до катехизації і проповідей; 9) Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді; 10) Типик, видання о. Ісидора Дольницького. Священник, в котрого бібліотеці цих книжок не буде, або знайдуться заборонені книжки, буде без попереднього упізнання суспендований доки не здасть конкурсового іспиту і не справить собі потрібних книжок» (54).

б) Негідна й неморальна поведінка священників

Найвичерпніше вчислення проступків, яких священники повинні вистерігатися подає Замоївський синод. Для цього присвячено два обширні Титули в рішеннях і постановах синоду. Подаючи ті проступки, синод

(52) Там же, ст. 20.

(53) Замоївський синод 1720 р., тит. II.

(54) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 1.

водночас визначає карі на тих, що їх допускаються. Отак священники повинні вести гідне моральне життя, і тому хай вистерігаються пиятики, сварок, бійок і вмішування у світські спори. Синод забороняє їм брати участь у різних гостинах, прийняттях і коршемних забавах (55). Хто б легковажив цю заборону, підлягає суспензі. Синод перестерігає священників, щоб не входили в дружні відносини з підозрілими жінками. На порушників цієї заборони синод накладає такі самі карі, які були визначені Тридентійським собором на ці проступки. Коли б трапилося, що жінка священника поповнила б чужоложство, священник повинен її видалити з свого дому, і то під карою позбавлення священничого уряду (56). Якщо б священник ходив на танці, Єпископ має такого покарати ув'язненням і то суворим. Священникам не вільно провадити шинків (57), ані займатися такими справами, які не личать духовним особам (58). Якщо духовні провадять між собою спори або з мирянами, мають бути покарані в'язницею; за бійку попадають в екскомуніку. За відсутність пароха з парафії без дозволу поза три тижні, належить карати грошовими карами (59).

Подібні карні постанови проти нечесного життя священників знаходимо в Перемиських синодах. Отак під загрозою суспензи, забороняється священникам брати участь у весільних забавах, впиватися під час весіль і хрестин, або займатися забобонами. Також під карою суспензи закаzuється парохам давати дозвіл бакалярам, щоб вони в часі празника Воскресіння і Різдва Христового, взявши хрест, ходили по коршмах, де відбувалися непристойні забави. Священники « приватною своєю властю, без благословення Ординарія, не можуть в ніяких домах ні дворах благословити каплиць, ставити престолів, ані важитися відправляти Служби Божі під карою суспензи » (60).

Для успішнішого викорінювання всякого надужиття в Перемиській єпархії було встановлено наглядачів з-поміж самого духовенства, завданням яких було на місцях перестерігати переступників: « Установлені по деканатах інстигатори мають строго перестерігати, щоб священники заховувалися скромно по торговицях, ярмарках і відпустах та не робили ніякого згіршення з образом священничого стану, а переступників треба доносити до Уряду » (61).

(55) *Халкед. соб.*, кан. 50; *Трулл. соб.*, кан. 24, 77; *Канони Ап.*, кан. 42.

(56) *Новокесар. соб.*, кан. 8.

(57) *Трулл. соб.*, кан. 9.

(58) *Картаг. соб.*, кан. 16.

(59) *Замойський синод 1720 р.*, тит. IX-X.

(60) *Лакота Гр., ц.тв.*, ст. 47.

(61) Там же, ст. 72.

Найглибше закорінений порок не тільки в народі, але й серед духовенства по всі часи — це п'ятика. Отож не дивно, що проти цього проступку знаходимо між карними постановами найчастіші й найсуворіші зарядження (62). Отак Перемиський синод у 1693 р. постановляє: «Силою цього Збору постановляємо, щоб у кожному намісництві був особний духовний наставник (інститор), який перестерігав би, під обтяженням сумління, на кожному місці, а головню на прилюдному, тверезости духовенства й приличної одежі, записував так п'яних, як і неналежно одягнених, заподавав їх на письмі своєму намісникові і настоював за належним покаранням. Якщо вони після церковних цензур, були б непоправні, постарайтесь Отці Намісники в Пастиря, щоб таких усунено на стало з уряду і церковної бенефіції за їх непоправність» (63).

В цій справі Замоїський синод постановляє: «Пиянства, з якого постають сварки, убивства, рани й інші кривди, особливо бійки серед простого народу, священники повинні уникати всіма силами; а щоб це з більшою легкістю могли виконати, Святий синод забороняє їм відвідувати коршми, доми шинкові й п'ятики, де особливо сходиться простолюття, під карою грошевою по думці Ординарія» (64).

Перемиський синод у 1740 р., щераз повертається до цієї справи: «Щоб священники ніколи не засідали в коршмі ні зі своїми парафіянами, ні з чужими і не входили в ніякі знайомства, особливо в часі кумашні, що їх мають уникати, бо це стає причиною згіршення, непошанування духовного стану, а часом і бійки, виривання волосся з бороди, окровавлення і інших численних непристойностей; все те суворо забороняється під карою суспензи самочинно та іншими карами наложеними по думці Ординарія і за постановами Замоїського синоду» (65). І ще: «Бувають безнастанні скарги жидів в справі довгів священників за різні напитки й інше, тому суворо наказується, щоб священники від цього здержувалися, а ОО. Лекани в часі візитації інформувалися і записували довги священників за напитки, а заразом упоминали їх, щоб за універсалами І.К.М. не впроваджували священників у великі довги і старалися зробити обрахунок довгів, а якщо арендар або коршмар не хотіли б приступити до ліквідування довгів, хай постарайтесь допровадити до цього при помочі двірської влади, а священників, які нищать себе пиянством, хай донесуть до єпископського уряду» (66).

(62) Пор.: *Канони Ап.*, кан. 43; *Картаг. соб.*, кан. 40; *Трулл. соб.*, кан. 9.

(63) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 17-18.

(64) Замоїський синод 1720 р., тит. X.

(65) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 45.

(66) Там же, ст. 75.

в) Захланність

Захланність і хапливість на матеріальний зиск серед духовенства завжди були осуджувані в Церкві Христовій, згідно із старозавітнім і новозавітнім ученням (67). Хапливість завжди буває джерелом усяких лих (68), зокрема симонії (69). Вона відвертає від Бога та святих речей і провадить до прокляття (70). Захланність веде до крадіжей і лихви, а на них були наложені великі кари й публічні покути (71). Щоб духовенство захоронити від цих пороків, віддавна було постановлено, що духовенство вищих ступнів, після свячень, набуває не для себе, лише для своєї церкви (72). Суворо було заборонено спродаж церковних речей (73).

Український законодавець звернув особливішу увагу на захланність, яка проявляється в побиранні платні понад встановлену норму заряджену Єпископом за виконувану працю в парафії чи інших урядах, в торгуванні інтенціями Служб Божих; займаючись властивою торгівлею та роблячи всякі збірки між народом без дозволу.

Єпархіяльний Статут в США між іншим таке постановляє: « Висоту платні, яку дістає душпастир з церковної каси визначає Єпископський Ординаріят. Той Єпископський Ординаріят, пристосовуючи всі засоби канонічного права, пильнуватиме, щоб це розпорядження було сумлінно зберігане. Крім цього, даний священник буде примушений повернути до церковної каси безправно побрані гроші » (74).

Декрет Конгрегації для Поширення Віри забороняє, під погрозою спасенних кар, вимінювати намірення Служб Божих за книжки чи інше, бо в цій виміні добачувалося нечесну захланність (75). Інший декрет тої ж Конгрегації забороняє збирати гроші кожному, хто б не виказався письмовим дозволом виставленим Конгрегацією (76). В противному випадку кари на порушників цієї заборони це: після упізнання, заборона

(67) *Халкед. соб.*, кан. 2; *Тарасій Констант.*, кан. 1; *Григорій Ніс.*, кан. 6; *Новокесар. соб.*, кан. 2, 6.

(68) *Картаг. соб.*, кан. 5; *Василій В.*, кан. 90.

(69) *Никейськ. соб. I*, кан. 5; *Генадій*, кан. 1.

(70) *Василій В.*, кан. 90.

(71) *Канони Ап.*, кан. 44; *Людик. соб.*, кан. 4; *Картаг. соб.*, кан. 5; *Трулл. соб.* кан. 10; *Никейськ. соб.*, кан. 17; *Григорій Ніс.*, кан. 4, 5; *Василій В.*, кан. 61; *X.5.19.7*; *VI.5.5.1-2*.

(72) *Картаг. соб.*, кан. 32.

(73) *Слет. 3.4.1*.

(74) Тимчасовий Статут Єпархіяльний Філядельфійського Ап. Екзархату Візантійського обряду в ЗДА, том I, § 79, ст. 126.

(75) 18. aug. 1893. Cf. *Ius Particulare Ruthenorum. Fonti XI*, n. 376.

(76) 1. jan. 1912. Cf. *Ius Particulare Ruthenorum. Fonti XI*, n. 552.

чи радше суспенза від священодійств. А коли б такі порушники на те не зважали, Ординарій має оголосити публічно їхні імена та заборонити вірним, щоб ніяких пожертв їм не давали. Цей декрет Конгрегації, крім заборони робити збірки, зокрема забороняє збирати намірення Служб Божих, бо з цього могли б постати різні надужиття. Погроза сувора, бо подає карі відповідно до провини (77).

Папа Климент XIII видав окрему пересторогу для Єпископів, наказуючи, щоб вони пильно чували над повіреним собі духовенством і не допускали, щоб воно віддавалося будь-яким нечесним вчинкам. Проти непокірливих Єпископи мають застосовувати всі церковні карі передбачені в канонічному праві. Отож Ординарій нехай не зважає на нераз хитро видумані духовенством оправдуючі причини, як брак конечних засобів для прожитку свого і своєї рідні, щоб займатися торгівлею (78).

Той же Папа суворо заборонив священикам займатися біржею як самим особисто, так за посередництвом інших осіб (79).

Іншим декретом Конгрегація для Східніх Церков наказувала Єпископам, щоб вони під час канонічної візитації парафії наглядали над надужиттям, які могли б поповнювати деякі священики (80).

Крім надужиття нищого духовенства, такі ж надужиття могли трапитися і серед вищого духовенства. Тому Замойський синод постановляє: «Завідателів по умерлому Єпископові не вільно будь-яким способом дібр рухомих і дрібних продавати або розтрачувати, або нерухомі винаймати, але обов'язаний те все старанно переховувати, а опісля, під карою інтердикту від церкви і від архисреїських дійствій, своєму наслідникові здати найточніший рахунок з усіх доходів і видатків» (81).

Говорячи про пастирську візитацію єпархії, Замойський синод покликається на зарядження Тридентійського собору (82), і тому наказує, щоб Єпископи не шукали під час відвідин парафій матеріяльного зиску, але чисто диховного, і нехай вдоволяються конечним щодо поживи, і то скромної. Коли ж синод говорить про візитацію парафій делегатами, які в імені Єпископа візитують, виразно погрожує карами: «Якщо б хтось був післаний Єпископом візитувати єпархію, коли він сам не міг би, то цей крім канцлера або нотаря, не може брати більше товаришів,

(77) 7. jan. 1930. Cf. *ibidem*, n. 346.

(78) Const. «*Cum primum*», 17. sept. 1759. Cf. *ibidem*, n. 628-629.

(79) Const. «*Cum primum*», 17. sept. 1759. Cf. *ibidem*, n. 377.

(80) *S. Congr. pro Ecclesia Orientali*: «*Cum data fuerit*», 1. mar. 1929. Cf. *l.c.*, n. 755 et «*Graeci-Rutheni ritus*», 24. mai. 1930. Cf. *ibidem*, n. 758.

(81) Замойський синод 1720 р., тит. VI.

(82) *Тридент. соб.*, зас. 24, гл. 3.

як двох для домашньої послуги, і не більше як чотири коні, і тим менше на одержання мається йому подавати, чим менші повинні бути його потреби і скромніший стіл. Коли б якийсь Єпископ візитатор, або хтось інший з його прислуги вимагав більше, або навіть добровільно жертвоване приймав — обов'язаний на протязі одного місяця віддати подвійно, під карою інтердикту від архиерейських дійств, якщо був би Єпископом, а від служіння чинів, якщо був би інший духовний, і виключенню (екскомуніці), якщо до місяця не зверне, і так довго буде завішений від дійств, або позістане виключений, як довго буде відтягатися від звороту » (83). Декани ж « відбуваючи візитацію, хай вистерігаються, щоб не принимали або вимагали щонебудь, крім поживи для себе й для ще одного товариша і для двох коней, в противному випадку, крім кар, які синод установив (на єпископів), хай будуть тяжко карані ординарієм » (84).

Вкінці маємо загальну норму, яку подає Замоївський синод, і на основі якої кожне надужиття для матеріального зиску може бути покаране: « Якщо б хтось вимагав щонебудь більше понад таксу, обов'язаний до звороту подвійно і має бути усунений з уряду, а крім того покараний карою п'ятсот флоренів, які по рішенні Єпископа, будуть ужиті на побожні цілі » (85).

III) Провини проти послуху і церковної дисципліни

Силою рукоположення священники обов'язані до канонічного послуху своєму Єпископові, його Консистерії, Судові церковному, Генеральному Вікарієві, Деканові, а Сотрудники ще й Парохам, як заступникам Єпископа. Цей послух відноситься до виконування призначеного уряду щодо судовласти й чина так довго, як довго зарядить Ординарій. Всякий непослух законним властям в церковних справах становить провину, яка відповідно до обставин обтяжуючих чи оправдуючих, може бути тяжча або легша. Отож кожний непослух законним властям може бути караний не тільки адміністративним шляхом, але також судовим. Загальні кари за непослух і за порушення церковної дисципліни такі:

- а) Упіннення із загрозою більшої кари.
- б) Суспенза в священодійствах чи в уряді.
- в) Перенесення на інше місце, приходство або нижчий уряд.

(83) Замоївський синод 1720 р., тит. VI.

(84) Там же, тит. IX.

(85) Там же, тит. VIII.

г) Ув'язнення в стро́гому монасти́рі або в домі поправи.

г) Зложення, якщо порушник непоправний і дає згіршення (86).

Накази для душпастирів Єпископа Ординарія знаходяться в спархіяльних постановах синоду, а відтак в особистих наказах. Отак Перемиський синод постановляє, що душпастирі « всі доручення, розпорядки й письма з канцелярії Єпископа Ординарія обов'язані чимскорше виконати під утратою своїх урядів. Теж і катедра́тик мають в означеному реченці й в цілості по тарифі відбирати і доставляти до скарбу під карою наложеною Замойським синодом, т. є платити подвійно, хто в означеному часі не віддав би » (87). І знов: « Поінформовано нас, що оголошені на минулорічному Зборі наші постанови не заховуються не тільки через недбальство священників, але теж декотрих деканів. Тому ОО. Деканів наминаємо поновно і приказуємо оголосити це священникам і привести до негайного й точного виконання, під карою утрати уряду і грошевою карою, яку треба невідкладно заплатити скарбниці » (88). Вкінці додає: « Донесено нам також, що в деяких деканатах є такі парохі, які менше люблять підпорядковуватися і не тільки непослушні ОО. Деканам, але навіть втручаються до їх управи й урядів. Щоб запобігти цьому безпорядкові, доручаємо Суддям зломити таку зухвалість судово » (89).

Священики повинні підчинятися не тільки церковним властям, але також цивільним, оскільки, очевидно, цього вимагає публічний порядок, загальне добро та не противиться водночас засадам Церкви: « Також і це треба всім пригадати, що коли б в майбутньому хтось із парохів занедбав виконати найвищі мандати цісарські, був повільний і здержливий та не порушили б його наші перестороги до точного послуху, буде змушений виконати військовою асистенцією » (90).

Щодо порушування церковної дисципліни, то в українському карному праві найбільше находимо карних постанов в справі подружжя, відправи св. Літургії і зберігання св. Євхаристії та церковної обстановки.

Щоб загородити браму всяким можливим надужиттям і переступам церковного подружого права та приневолити душпастирів виконувати постанови відносно вінчання, Замойський синод погрожує переступникам такими карами:

1) За благословення подружжя, яке мало якінебудь правні перепони,

(86) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 46.

(87) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 43.

(88) Там же, ст. 68.

(89) Там же, ст. 78.

(90) Там же.

відомі парохіві, синод погрожує карою позбавлення пароха бенефіція, суспензою від уряду, карою в'язниці та іншими карами, відповідно до обставин: « Якщо хто не має законного віку, тобто чоловік 14 літ скінчених, а жінка 12; якщо б хто викрав жінку, навіть за її згодою; якщо б однокровний, посвоячений або рідний у забороненім ступені; якщо б хто жінку, з якою хоче одружитися, передше осквернив через чужоложтво і тоді між собою узгіднили подружитись, або коли одно з них за життя свого подруга наставало на його смерть, за відомом іншого, і за його згодою або порадою; якщо б хто торжественно заручився зі сестрою своєї жінки, або жінка з братом свого мужа; якщо б вкінці хто був зв'язаний якоюсь канонічною перешкодою, — той ніяк не може бути допущений до заключення подружжя, доки не одержить звільнення від того, хто має власть звільняти. В противнім випадку, якщо б котрийсь священник, знаючи про те, їх допустив, не тільки має бути усунений від парафії і на завжди завішений від чинів, але також вкинений до в'язниці та іншими карами, на думку Єпископа, покараний » (91).

2) За уділення церковного благословення супружжю без голошення оповідей, синод грозить карою позбавлення бенефіція і суспензою від священодійств на час трьох років: « Якщо б хтось противно зділав, що « парох не сміє присутувати і наречених вінчати аж після трьох оповідей в церкві парафіяльній під час торжественного богослуження в трьох по собі наступаючих празничних днях », без диспензи або позволення Ординарія і то з причини лише дуже важливої і рідко уділеного, має бути завішений у виконуванні свого уряду на три роки та іншими способами караний, по думці Ординарія » (92).

3) Коли парох злегковажить приписи синоду відносно вдівців і вдовиць, які хотіли б побиратися, синод позбавляє душпастиря парафії: « Нехай парох не важиться допустити до подружжя тих, про котрих знає, що вони колись мали або чоловіка, або жінку, доки не буде напевно доказана смерть їх або через свідків, або іншими законними доказами, які будуть визнані Ординарієм, та за попереднім дозволом їх же Ординарія і його свідоцтвом. Якщо б противно хтось вчинив, має бути усунений від парафії та іншими способами караний, по думці Ординарія » (93).

4) Вкінці, « коли парох занедбає вписати імена вінчаних до окремої книги вінчань, а також імена свідків, дату вінчання та інше потрібне, має Єпископ його покарати відповідно до тяжкості провини » (94).

(91) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 8.

(92) Там же.

(93) Там же.

(94) Там же.

5) Собор передбачає дуже суворі карі на тих священиків, які довершили б одруження після прийнятих єрейських свячень, або коли відважилися о одружитися вдруге, після смерті першої жінки. Такий священик має бути позбавлений св. причастя і служіння Служби Божої. Крім того, він має бути ув'язнений та покараний ще й іншими карами, аж доки не покине такої жінки. А коли б світські впливові люди хотіли б таких священиків взяти під свою захорону, щоб ці unikнули карі, також і вони мають бути покарані (95).

6) Замойський синод крім того звернув особливішу увагу на відправу св. Літургії. З огляду на те, що Євхаристійна Жертва є осередком християнських богослужень, і маючи на увазі часті надужиття і недбальства, синод рішуче взявся за впорядкування цієї справи, яка відноситься до Євхаристійної Жертви. Отож « Святий цей синод рішив особливіше те установити, щоб на престольні обруси були потрійні, або один поєдинчий, другий подвійний, але всі льняні, і між двома спідніми й третім верхнім треба положити Антимінс (96); над цими ж обрусами і підложеним Антимінсом треба положити Ілтон, що його на будуче всі священики мають вживати, щоб з більшою чистотою і пристойністю звершувалася Жертва, а Антимінс задля частого дотику, не витерався. Коли б показалось, що хтось по двох місяцях від оголошення цього синоду, не виконував цього рішення або не зготовив Ілтонів і обрусів, підпадає карі 50 золотих, за котрі треба справити Ілтони та інше потрібне до престола церкви, яку очолює » (97).

Синод відтак наказує, щоб, коли дім хворого, якому треба подати св. тайни, недалеко від церкви, священик ніс св. дари явно та одітий в усі ризи і супроваджений зі свічками; якщо ж дім далеко, тоді можна нести скрито, але прилично у відповідних посудинах, і священик мусить мати епітрахиль з собою та свічки, яких мають вживати при самім подаванні причастя. Незаховання цього припису заслуговує на кару: « Мають бути карані згідно з рішенням Єпископа, якщо противно б зділали » (98).

Щоб усунути всякий сумнів в так важливій справі, синод постановляє: « Тому, що в Східній Церкві матерія цієї Тайни є тільки хліб пшеничний квасний і вино з виноної лози, строго приказує цей Святий синод, щоб священики, під карами завішення в священодійствах, усунення від па-

(95) Там же, тит. III, § 8.

(96) *Никейськ. соб. II*, кан. 7; *Трулл. соб.*, кан. 31.

(97) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 4.

(98) Там же.

рафії або іншими карами по думці Єпископа наложеними, не вживали іншого хліба й вина » (99).

Був закрався звичай, що українці вчащали до костелів, а латинські священники, замість відіслати таких до свого обряду, хотіли їх задержати при своїй парафії, тому через те пізніше багато з них змінювали остаточно свій обряд. Отож « і це рішив синод: заборонити священникам, щоб ніхто не важився посилати освячені частини хліба до латинської церкви, щоб там, латинським священником, умочені в вині ним освяченим, роздавати народові грецького обряду » (100).

IV) *Недбальство у виконванні душпастирських обов'язків*

В карному праві не вичислюється всіх поокремих обов'язків священослужителів, хіба деякі головніші, отож і немає встановлених кар на кожний переступ і невиконання обов'язків. В Інструкції Єпископату в Австрійській Імперії, яку прийняла Галицька Митрополія, сказано коротко й засадничо ось що: « Вичисляти ті обов'язки було б занадто довго й безхосенно. Суд церковний і його асесори можуть про них довідатися із законів канонічних взагалі та з природи й спеціальних приписів приходства або уряду. Залишення обов'язків, які тяжать на тих, хто посідає приходство або уряд, і недбальство в заховуванні приписів, треба карати найперше унімненням із загрозою покарання, потім карою грошевою, відтак суспензою, а якщо ті заходи будуть безуспішні, утратою приходства або уряду » (101).

Провини, отже, душпастирів можуть походити з пропущення або тяжкого занедбання, а саме: опущення парафіяльної резиденції, недбальство в уділюванні й справуванні св. тайн, брак обслуги хворих, занедбання навчати катехизму дітвори чи дорослих під час недільної і святочної відправи, неохайність в церкві, брак чи бруд церковних речей, брак св. мира та недбальство в зберіганні Євхаристії, у відправі богослужень, в управі парафією, зокрема у відношенні до блудячих і вбогих, в вкінці недбальство в провадженні парафіяльних книжок.

а) Опущення парафіяльної резиденції

Пастир повинен бути завжди при своєму стадові. Це перший його обов'язок. Тому від самих початків Церкви вимагано від душпастирів, щоб вони перебували на приходствах і не віддалялися без важливої

(99) Там же.

(100) Там же.

(101) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 47.

причини (102), і без дозволу, а це тому, щоб не залишали своїх пастирських обов'язків. Отак Єпископ не смів бути відсутнім від єпархії більш, як три неділі (103), а пресвітері й диякони не сміли перебувати в чужій єпархії довше трьох тижнів, щоб не залишати вірних без богослужень у неділі й святочні дні (104). Коли б Єпископ перебував поза єпархією понад шість місяців без слушної причини, мав бути зложений (105).

Постанова про резиденцію вимагає щонайменше матеріальної присутности, хоч властива ціль цього закону, це активна присутність, тобто піклування про духовне добро вірних. Причини, задля яких душпастир оправдано міг би віддалитися на якийсь час, це: конечність, поміч іншим, послух, потреба Церкви, тощо. Однак достеменність тих причин має бути визнана відносним настоятелем. Тому незаховання закону про резиденцію без оправданої причини і без дозволу, становить проступок. Коли ж сам закон не визначає кари, тоді суддя, поки рішить про покарання, найперше мусить урядово упімнути, визначаючи реченець для повороту, і щойно тоді непоправність управнює суддю видати вирок, а непоправність збільшає провинність.

Першим пастирем душ в єпархії очевидно є Єпископ. Отож Замойський синод, хоч без погроз карами, то однак дуже гаряче поручає Єпископам, щоб вони, не тільки не відсутнювалися з єпархії, але й старалися про добро повіреного собі стада: « Як необхідним є stále мешкання (резиденція) Єпископів, може кожний зрозуміти з того, що всі, згідно з Божим приказом, котрим їм повірено дбати про добро душ, повинні своїх овець пізнати, уділюванням святих тайн, словом і прикладом пасти й настановляти (106), а тому, що того не можуть виконати ті, які над своїм стадом не чувають і не бувають між ним присутні, але як наймити його опускають, отож синод не лише приказує, щоб усі Єпископи мешкали в своїй єпархії, що може кожний дармуючий зділати, але також щоб працювали і служіння своє виконували » (107).

Також без погроз карами, але багато суворіше говорить Папа Пій XII, наказуючи, щоб Патріярх пильно наглядав над місцевими єпископами, щоб вони виконували свої душпастирські обов'язки, зокрема резидували в єпархії, а недбалих у цій справі, щоб карав згідно з правом (108).

(102) *Трулл. соб.*, кан. 80.

(103) *Сардик. соб.*, кан. 11; *Картаг. соб.*, кан. 71.

(104) *Сардик. соб.*, кан. 16; *Трулл. соб.*, кан. 80.

(105) *А-В соб.*, кан. 16.

(106) *Тридент. соб.*, зас. XXIII, гл. 1.

(107) Замойський синод 1720 р., тит. VI; Пор.: *Картаг. соб.*, кан. 26.

(108) М.Р. «*Cleri Sanctitati*», кан. 278, § 2.

Письмо Конгр. Поширення Віри приказує Ап. Нунцієві в Польщі, щоб він упігнув двох українських єпископів, які довший час занедбали резидувати в своїй єпархії (109).

Замойський синод встановляє кари на священників, які без причини були б понад три тижні відсутні з парафії: « Тому, що відсутність пастирів дає нагоду вовкам напасти на стадо (110), постановив цей св. синод, щоб усі безумовно мешкали при своїй церкві та в неділі й свята відправляли богослуження... (111). Нікому не вільно віддалятися на довше, як на три тижні, і то не без важливої причини, яку має схвалити Декан. Хто б інакше поступав, буде караний карою 50 флоренів, які будуть призначені на потреби його церкви » (112).

Перемиський синод у 1740 р. накладає на Деканів обов'язок, під погрозою кар, дбати, щоб парафіяльні душпастирі, особливо на місцях, де знаходиться тільки один, без відома Декана, в неділі й свята не опускали парафії (113). А Перемиський синод з 1898 р. накладає грошові кари, щобільше навіть інтердикт, самим вчинком, після шести місяців по безуспішнім упігненні (114).

Подібно було в Канаді: « Кожний душпастир обов'язаний перебувати стало в своїй парафії або в своїй місії. Той місіонер, що заповівши свій приїзд на котрусь колонію свого місійного округу, не додержує приречення без достаточної причини, має зложити 15 доларів на дотичну церкву. Душпастир, що власновільно, без слухної причини, виїздить поза межі своєї парафії або свого місійного округу, буде за це потягнений до строгої відповідальности » (115).

б) Волокидство

Із незаховання резиденції звичайно впливав другий проступок, який можна б назвати волокидством, тобто легкодушний і самовільний переїзд з одної парафії на іншу, або з одної єпархії до іншої, або навіть з одного континенту на інший (116). Ці останні надужиття особливо траплялись від часу скерування еміграційної течії поза океан. Виїзджаючи

(109) 20. nov. 1643. Cf. Ius Particulare Ruthenorum. Fonti XI, n. 223.

(110) Атанас О., *Аполог.* Конст.

(111) *А-Б соб.*, кан. 10; *D.3.50.1.*

(112) Замойський синод 1720 р., тит. X.

(113) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 40; *Трулл. соб.*, кан. 80.

(114) Там же.

(115) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 70, ч. 4.

(116) Пор.: *Каноли Ап.*, кан. 15, 16; *Трулл. соб.*, кан. 17, 42; *Картаг. соб.*, кан. 44; *Нижейськ. соб. II*, кан. 21; *Халкед. соб.*, кан. 4; *А-Б соб.*, кан. 4.

з Галичини чи з інших сторін до Канади або США, деякі священники це робили для того, щоб утікати від кар збоку свого єпарха, або щоб позбутися незносимих родинних чи суспільних конфліктів. Вибирались за море, а там приїхавши, і тому що не було ще своєї єрархії, такі священники ходили собі самопас, збираючи гроші або віддаючись знову різним проступкам. Тому, на скарги латинської єрархії, Ап. Престіл був змушений поставити таму цьому лихові. Ось джерело різних розпорядків Конгрегації Поширення Віри, пізніше Конгрегації для Східних Церков. Отак декретом з дня 23.XII.1929 р. Східня Конгрегація пригадує, що Ап. Престіл завжди по-материнськи піклувався тими, що покидають рідні землі та поселяються в Америці, Австралії чи деінде. Цим же декретом унормовується переселення священників для обслуги емігрантів. Тим то найперше Ординарії місця мають довідатися чи немає в їхній дієцезії вірних східнього обряду. Якщо є, тоді зараз мають звернутися до Східньої Конгрегації, а ця звернеться до східнього Ординарія, щоб він постарався гідного священника. Справа йтиме через Ап. Нунція. Коли ж самі східні Ординарії довідаються про таку потребу, тоді мають звернутися до Східньої Конгрегації, а не впрост висилати священників. Навіть самі вірні східнього обряду можуть звертатися або найперше до місцевого Ординарія, або до Ап. Нунція, або впрост до Східньої Конгрегації. Східні ж Єрархи представлять Східній Конгрегації священника, додаючи інформації про нього, а монаші настоятелі зроблять те ж саме, якби йшлося про місіонерів. Однак не можуть виїжджати священники жонаті, хіба вдівці. Остаточний дозвіл дає Сх. Конгрегація. Треба однак бути обережними, бо й такі дозволи бувають підроблювані. Тим то всякі надужиття в цій справі мають бути строго карані (117).

Треба пам'ятати, що зарядження Конгрегації не є новістю в церковній дисципліні. Так воно було від ранніх початків розвитку Церкви. Отак клирик не смів переїздити самовільно з одної єпархії до іншої (118), а коли б це зробив, треба було його назад завернути (119), якщо ж непослухається, має бути зложений (120). Тому було встановлено, що коли якийсь клирик хоче перенестися до іншої єпархії, мусить виста-

(117) *Decretum «Graeci-Rutheni ritus»*, 23. mai. 1930. Cf. *Fonti X*, n. 634; *Decr. «Cum sat numerosiores»*, 27. mar. 1916. Cf. *Fonti X*, n. 635; *Decr. «Fidelibus Ruthenis»*, 18. aug. 1913. *AAS*, vol. V, 1923, p. 395; *«Non raro accidit»*, 7. jan. 1930. *Fonti X*, n. 602; *«Cura sollerti»*, 23. dec. 1929. *AAS*, vol. XXII (1930), 103-5.

(118) *Антиох. соб.*, кан. 3; *Халкед. соб.*, кан. 5, 20.

(119) *Никеїськ. соб. I*, кан. 15, 16.

(120) *D.I.22.1.*

ратися поручні письма (121), без яких ніякий Єпископ не смів його приймати для служіння в своїй єпархії (122). Але й ці письма треба солідно провірювати (123). Навіть коли Єпископ відбуває позаокеанську подорож, мусить мати поручні письма від свого митрополита (124).

В цьому дусі пішло українське законодавство, як це можна бачити зі слідуючого зарядження: « Забороняється всім священикам дозволяти незаним священикам-волокітам відправляти в своїй церкві Служби Божі, слухати сповідей, читати над хворими чи волочитися по їхній парафії. Такого волокиту-гільтя треба зловити і доставити до свого або близького декана, а декан має прислати його до Єпископського Уряду, коштом того ж самого гільтя » (125).

в) Занедбання душпастирських обов'язків

В цій справі найбільше карних постанов находимо в рішеннях Замоїського синоду. Обов'язки ж душпастиря багатогранні, отож і провини можуть бути різnorodні. Взагаліному синод постановляє: « Якщо б той, кому довірене душпастирство, не маючи законної перешкоди, залишив цей обов'язок, то, скільки разів було б таке занедбання доказано місцевим Деканом, стільки разів буде караний карою десяти золотих ренських, які віддається на потреби церкви, яку очолює; крім того, якщо б занедбання було частіше, і парох за три місяці від упімнення через Єпископа своєму обов'язкові не задовольнив, має бути суспендований у своєму урядуванні та іншими карами, на думку Ординарія, покараний » (126).

Про недбалство в уділюванні святих тайн: « Якщо б хто, покликаний до уділювання св. тайн, або отягався від виконання обов'язку, або допустився чогось такого, що не годиться зі святістю його служіння, має бути тяжко караний Єпископом, а ще тяжче, коли б сталося, якби хто через його недбалство помер без хрещення, святої сповіді, св. напуття або оливопомазаня » (127).

Під час канонічної візитації парафії Єпископ має докладно прослідити чи парох старанно виконують всі свої обов'язки, і « якщо відкриють

(121) *Канони Ап.*, кан. 33; *Антиох. соб.*, кан. 7.

(122) *Халкед. соб.*, кан. 13; *Людик. соб.*, кан. 41; *Конст. соб. IV*, кан. 23.

(123) *Канони Ап.*, кан. 33.

(124) *Картаг. соб.*, кан. 23; *Халкед. соб.*, кан. 13.

(125) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 72.

(126) Замоїський синод 1720 р., тит. II.

(127) Там же.

зловживання, треба їх обережно, але гостро поборювати, користуючись, якщо потрібно, також канонічними карами» (128).

Неменш важливим обов'язком душпастиря є голосити слово Боже. Тому «Кожного пароха, який залишав би в неділю катехизм, кожним разом Декан має покарати карою трьох гривень на будову перемиської катедри, а тих, що зовсім занедбали б, чекають тяжкі кари по донесенні» (129). Отож «як передше, так і тепер пригадуємо, щоб Декани вважали якнайбільше на те, щоб парохі, крім загального обов'язку, навчали в святочні й недільні дні, крім молитов, найважливіших правд віри, а недбалих доносили до Єпископського уряду. Ті, що не сповняють свого уряду, крім кар, будуть, по упізнаннях, позбавлені парафії» (130). Знову ж «парохі і вікарії та місіонарі мають тяжкий обов'язок, за інструкціями, одержаними від Ординарія, в неділі й інші наказані свята впродовж року проповідати вірним слово Боже в короткому пояснюванні Євангелії або якоїсь частини християнської науки та подбати про католицьке виховання вірних, передусім молоді. Кому докажеться недбалство, того слід покарати відповідно до тяжкості провини» (131). Тому «кожний священник має тяжкий обов'язок катехизувати в церкві дорослих і дітей... Проте священник недбалий в цім напрямі буде потягнений до якнайострішої відповідальности, а коли упізнання і нагана лишуться без сліду, підпаде суспензі» (132). Тим суворіше карається безпричинне занедбання церковних богослужень у неділі й свята: «Хоч особним пастирським нашим письмом проголоситься всьому духовенству наших єпархій найвищий едикт Й.Ц. Величності, що забороняє на празники чи титулярні свята опускати парохам свої церкви, але й нашим цим зарядженням забороняємо найостріше, під дуже тяжкими карами, а декани будуть наглядати і доносити Консисторії тих, що цього не заховуватимуть» (133).

Церковні богослуження мають відзначатися однообразністю, якої на жаль годі було досягнути, а це з найрізномродніших причин: «А що в священників нема однообразности в церковних церемоніях, що багато завважило, то щоб у цьому не було ніякої незгідности, теперішній синод вважає потрібним, щоб усі священники, полишивши в своїй церкві

(128) *S. Congr. Ecclesia Orientali*, Decr. «*Cum data fuerit*», 1. mar. 1929.

(129) Лакота Гр., *ц.мв.*, ст. 64.

(130) Там же, ст. 70; Пор.: *Канони Ап.*, кан. 58.

(131) *Decretum «Cum data fuerit»*, 1. mar. 1929.

(132) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, ст. 15; Рішення і Зарядження Єп. Ординаріату в Станіславові, чч. 16, 115.

(133) Лакота Гр., *ц.мв.*, ст. 78.

на своє місце іншого священика, щороку по одному тижневі відправили у власному віхті в церкві Намісника, а Намісник сам, або через свого заступника, предстоїтиме у відправі досконалого богослуження, і щоб так обучилися, під обтяженням сумління і під важкими цензурами, в церемоніях і в читанні Апостольського Символа з додатком « і Сина » (134).

Особливішим способом було каране недбальство відносно побирання і зберігання св. Мира. Отак Замоїський синод рішає: « Дозволяється парохам, як це було дозволене в Східній Церкві аж до теперішніх часів, благословити єлей оглашених, але кожний з них нехай пильно старається, щоб для того мав оливу з оливок. Коли б Декан завважив, що хтось його не має, донесе такого до Єпископа, щоб був строго покараний » (135). Ченці, які провадять парафії, мають щороку брати св. Миро від Єпископа Ординарія, до котрого належить парафія. Коли б вони злегковажили собі цей розпорядок, їхна церква попадає в інтердикт (136).

Як дієцезальні парохі, так і монахи обов'язані щорічно змінювати св. Миро: « Висилані з канцелярії всякі грамоти й пастирські поручення мають якнай докладніше бути виконані. По виданих письмах у справі роздачі св. Мира, мають самі або за дозволом умисно виделегований духовний, ставитися невідклично, під найтяжчими карами, на означене місце і час, а відібравши в певне й приличне начиння Миро в кількості відповідно до числа церков свого намісництва і скликавши своїм письмом вчасно, то є перед Зеленими Святами отців парохів на одно місце, мають відібрати старе і роздати у вичищені мирниці свіжо посвячене Миро, під карою 50 гривень, а це з причини ударемнення тієї св. тайни, що її матерія, то є св. Миро триває до року і шість тижнів » (137).

Про брак і неохайність церковних речей, про недбальство в зміні й зберіганні св. Євхаристії, вже була мова в попереднім розділі. Тут ще лишається згадати про недбальство у веденні церковних і парафіяльних книг, котре досить строго було каране. Отак Замоїський синод вичисляє котрі книги конечні в парафіяльній канцелярії: « Кожний парох повинен мати чотири книги, конечних до належного ведення парафії: перша – про стан і число душ; друга – хрещених; третя – вінчань; четверта – померлих цілої парафії. Хто б таких книг не мав, буде покараний карою 50 флоренів, які призначаться на потреби церкви » (138). Зокрема ж про книгу хрещень: « Цю книгу кожний обов'язаний залишити своєму наслід-

(134) Там же, ст. 21.

(135) Замоїський синод 1720 р., тит. III, § 1.

(136) Там же, тит. XI.

(137) Ланота Гр., *у.тв.*, ст. 41.

(138) Замоїський синод 1720 р., тит. X.

никові, щоб так вона завжди зберігалась при церкві; якщо б парохі інакше зробили, мають бути покарані якоюсь грошевою карою або іншими, по думці Ординарія » (139). Точне записування всіх даних охрещених обов'язкове під карами по думці Ординарія (140); те саме відноситься до книги миропомазань (141). Замойський синод зокрема підкреслює потребу точного ведення книги вінчань, тому наказує, щоб парохі точно записували день, місяць, рік, імена і прізвища повінчаних, свідків, про виголошення чи пропущення оповідей; чи вінчання відбулося в церкві чи за дозволом Ординарія в приватному домі, чи вінчав сам парох, чи хтось ним делегований. Накінець каже: « Той, про кого буде спостережено, що противно поступав, має бути дуже тяжко покараний Ординарієм » (142).

г) Занедбання обов'язків Офіціала або Декана

Офіціал найперше повинен добре знати канонічне право, щоб у разі потреби вмів вимірювати кари для священників за їхні провини. В присуджуванні кар, Офіціал має придержуватися постанов Замойського синоду. Ці постанови дозволяють стосувати кари, як лік для направи священників переступників законів. Кари такі: в'язниця, реколекції, суспенза, перенесення, грошеві кари, а навіть тяжчі, як екскомуніка і зложення. Однак для стосування більших кар за тяжчі провини треба перше перевести канонічний процес. Коли б Офіціал спротивився апеляції оскарженого, тоді належить такого Офіціала звільнити з уряду, як кару. Все ж таки синод застерігає, що не належить апелювати в тих справах, які синод уже вирішив і постановив. Якщо б Офіціал видав несправедливий вирок, тоді Єпископ має за те його покарати; коли ж Єпископ від цього відмовиться, тоді справа переходить до Архiepіскопа (143).

Частина пастирських обов'язків і відповідальностей від Єпископа переходить на Деканів, званих Десятоначальниками чи й Намісниками. Вони мають свої права в своєму Деканаті чи Намісництві, але й свої обов'язки, занедбання яких може бути каране не тільки адміністраційно, але також судово (144).

(139) Там же, тит. III, § 1; Рішення і Зарядження Ординаріату в Станиславові, § 84.

(140) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 2.

(141) Там же.

(142) Там же, тит. III, § 8.

(143) Там же, тит. VII.

(144) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 19-20.

V) Надужиття чинів і властей

Публічна власть існує заради збереження і користи спільноти і підданих. Тим то вживати її для інших, чисто приватно-особистих цілей, або власновільно, не згідно із законами, становить каригідне надужиття властей, і то тим тяжче й більше, чим переступи законів самими наставниками спричиняють більше згіршення, ніж підвладних. І так, деякі вчинки, коли виконані підвладними, не будуть протизаконним переступом, коли ж виконані наставниками, становитимуть каригідний переступ.

Всі надужиття властей можуть бути карані, але із-за надміру випадків годі вичисляти всі, тому законодавець наводить лише деякі, для інших відсилає до загальних норм, лишаючи розсудкові судді визначувати конкретно поодинокі кари.

Різним способом може проявлятися також надужиття чинів. Найчастіше трапляються такі:

а) Служити в чині, якого не посідається, або поза межами своєї території (145). Єпископа, який би залишив свою єпархію і загарбав чужу, навіть в годині смерті не можна було запричастити (146).

б) Одержати рукоположення, перескакуючи ступені або проміжкові перерви (*interstitia*). Ці проміжкові перерви служать для того, щоб клирик мав змогу вправлятися в одному чині, поки перейде до вищого, як також, щоб вправлявся в чеснотах (147). Читець мав вправлятися один рік, піддиякон бодай два, диякон три, пресвітер чотири. Для єпископства не було точно визначено, однак ніколи не смів бути піднесений до цієї гідності без інтерстицій (148).

в) Одержати свячення від єпископа обтяженого цензурою, єресю або схизмою (149).

г) Коли сам суспендований, екскомунікований, неправильний чи в інтердикті сповняє священодіяння або в місці інтердиктованім (150).

Головніші випадки надужиття властей і чина, за які зустрічаємо карні постанови в українському законодавстві, такі: виконання священодійств поза своєю територією, або в своїй території, але над чужими чи негідними підданими; ставлення актів, які перевищують компетенцію, напр. декана, пароха. Вкінці перетягування на інший обряд.

(145) *X.5.28.1-2.*

(146) *Сардик. соб.*, кан. 21.

(147) *Сардик. соб.*, кан. 10; *Констант. соб. IV*, кан. 5; *А-Б соб.*, кан. 17.

(148) *Сардик. соб.*, кан. 10; *Констант. соб. IV*, кан. 5; *А-Б соб.*, кан. 17.

(149) *Ius Particulare Ruthenorum*. *Fonti XI*, n. 214.

(150) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 47.

а) Надужиття архиерейських властей

Східне право згадує багато випадків, в яких буває надужиття архиерейських властей. Єпископ переступає свою компетенцію, коли переходить до іншої єпархії (151). Звідти має бути завернений (152), хіба що це відбулося за згодою інших єпископів (153). В протилежному випадку тратить обидві єпархії (154). Єпископ не сміє залишати самовільно своєї єпархії, хіба за дозволом митрополита або синоду (155), але ніколи на просьбу народу (156). Ще більшою провинною було б, якби єпископ залишав убогу єпархію, щоб загарбати багатшу (157).

Досить часто було надужиття архиерейських властей через уживання архиерейських відзнак поза своєю територією. Тому Замоїський синод погрожує: «Ті, кому дозволено вживати архиерейських відзнак, хай не вважаться їх вживати без дозволу місцевого Ординарія поза своєю церквою, бо в протилежному випадку мають бути заборонені (інтердикт) вступати до церкви впродовж трьох місяців» (158).

Митрополит Гавриїл Коленда викляв єпископа Володимирського Венедикта Глинського і Маркіяна Білозора, єпископа Пинського за те, що вони дали згіршення тим, що перший вбрався в сакос в чужій єпархії, що тоді було недозволено, а упізнаний, опустив відправу; те саме зробив другий єпископ. Крім екскомуніки, Митрополит позбавив їх бенефіцій, бо єп. Венедикта Глинського позбавив архимандрії Кобринської, а єп. Маркіяна Білозора архимандрії Лаврівської (159).

Єпископ надуживає своїх властей і чина, коли приймає клирика без письма (160), або висвячує когось без титулу, або не зберігає проміжкових перерв (161). Тому Замоїський синод постановляє: «Неприродно є, щоб одна церква мала кілька управителів, як одна жінка кількох чоловіків. Отож святий цей синод забороняє, щоб було більше рукоположених для одної церкви, хіба, або як сотрудики за згодою пароха і

(151) *Анжир. соб.*, кан. 18.

(152) *Никейськ соб. I*, кан. 15.

(153) *Канони Ап.*, кан. 14, 16.

(154) *X.I.7.3.*

(155) *Антіох. соб.*, кан. 17.

(156) *Сардик. соб.*, кан. 2; *Антіох. соб.*, кан. 21.

(157) *Сардик. соб.*, кан. 1.

(158) Замоїський синод 1720 р., тит. XI.

(159) Петрушевич А., *Допольненія ко Сводной Галицько-Руської Літописи с 1600 по 1700 год.* Львів 1891, ст. 479.

(160) *Канони Ап.*, кан. 12.

(161) *Канони Ап.*, кан. 80; *Никейсь. соб. I*, кан. 2; *X.I.14.13.*

з огляду на потреби церкви, або як вікарія по думці Єпископа... інакше має бути назавжди суспендований (162). Тому жодний світський не може бути висвячений, який не має сталого титулу достаточної церкви, в протинім випадку має бути суспендований у чинах, а Єпископ, що свідомо його рукоположив, буде обов'язаний його удержувати » (163).

Строго забороняє Замойський синод, щоб єпископ висвячував навіть для себе священника на території чужої єпархії, або навіть на неутральній. Якщо б єпископ злегковажив цю заборону, тоді він сам, вже самим вчинком, тратить права, які йому, як єпископові, прислужують, тобто він попадає самочинно в суспензу, а висвячений священник також тратить одержані священничі права: « Дотично, отже, служителів Тайни Священства, а саме Єпископів, святий синод, ступаючи слідами так давніх, як і новіших канонів, постановив, що жоден чи то Архископ чи то Єпископ не може навіть власних своїх підчинених рукополагати в чужій єпархії без дозволу місцевого Ординарія (164), хочби місце було вийняте, або рукополагаючий посідав би в тій же єпархії якийсь монастир, добра або помешкання. Якщо протинно було б зділано, Єпископ сам підпадає самим правом суспензі у виконуванні архисрейських священодійств, а рукоположені у виконуванні дійствій прийнятого чина. У власній же єпархії (Єпископ) хай не важиться нікого рукополагати з чужої єпархії без дозволу і відпускаючого письма від свого настоятеля, Єпископа, тобто так родження як помешкання, згідно з Конституцією св. п. Іннокентія XII, котра починається: « *Speculatores* », виданої в цій справі, і яку буде долучено до синодальних актів, і під карами приписаними в цій же Конституції так проти рукополагаючого, як і проти рукоположеного » (165).

Коли б Єпископ допустив когось до свячень з браком належної освіти або зі злим характером, тоді сам святитель має бути суспендований від свячень впродовж одного року, а висвячений до часу, аж доповнить свою освіту або поправить свої хиби: « Якщо б хто рукоположив або неписьменного або злими звичаями обтяженого, має бути завішений у подаванні чинів впродовж одного року, а недостойно рукоположений не може виконувати віділеного йому чину доти, аж достатньо не вивчиться або не поправиться » (166).

Єпископ не сміє іменувати парохів у чужій єпархії, без дозволу

(162) *Тридент. соб.*, зас. XXIII, гл. 16.

(163) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7; *X.3.29.3*.

(164) *Антіох. соб.*, кан. 22; *Канони Ал.*, кан. 35; *Сард. соб.*, кан. 15.

(165) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7.

(166) Там же.

Ординарія місця (167); не сміє приймати суспендованого священика (168); не може проповідати в чужій єпархії без згоди місцевого Єпископа (169).

б) Надужиття властей Деканами

Українське карне законодавство вичисляє деякі справи, які знаходяться поза компетенцією Деканів, а переступлення цих меж карається відповідними карами: « Застерігається теж і те, що Декани не мають влади засновувати церков і посвячувати новооснованих, без особливішого благословення Архипастиря, під утратою уряду, якщо хто важився б інакше чинити » (170). « За свої візити Намісники не мають нічого домагатися, крім харчу. Побирати по давній постанові в єпархії, з титулу свого уряду, з кожної церкви свого намісництва по золотому і 15 грошів забороняється під карою, наложеною Замоїським синодом, якщо хто б важився це вимусити » (171).

« Намісники не можуть судити своєю порядочною властю позірних справ і переступати повіреної їм влади, як це відомо нам, що деякі уділяли диспенси від заборонених ступнів споріднення, а інші дозволяли без оповідей вінчати в заборонені дні, а ще інші важилися необачно розрішати від кари екскомуніки тих, які в ню попали самоправно (*ipso iure*) через піднесення рук на Христового служителя (172), або покривали з прихильности проступки священиків, що взаємно себе побивали й кровавилися, що часто трапляється, або теж вдоволені грошем, розрішали їх своєю властю. Тому кожний Офіціал мусить добре вважати, слідити, записувати ці недозволені кроки і вірно доносити єпископській владі, щоб не стягнув на себе підозріння, що погоджується з таким проступком » (173).

Крім того, Декани не можуть звільняти від перешкод до подружжя (174), розрішати від екскомуніки (175), від інтердиктів особових чи місцевих (176), накладати оподаткування на парафії (177). Це все забороняється Деканам під погрозою суспензи від уряду та інших церковних кар.

(167) *Антиох. соб.*, кан. 14; *Халкед. соб.*, кан. 20.

(168) *Сардик. соб.*, кан. 13.

(169) *Трулл. соб.*, кан. 20.

(170) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 44.

(171) Там же.

(172) *Тридент. соб.*, зас. XXIV, гл. 2.

(173) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 39.

(174) Там же, ст. 66.

(175) Там же, ст. 42.

(176) Там же.

(177) Там же, ст. 39.

в) Переступлення душпастирських властей

Душпастирі провиняються і стягають на себе кари, якщо уділяють св. тайни, зокрема хрещення і подружжя, в чужій парафії і чужим підданим, або в своїй парафії, але чужим парафіянам і без дозволу власного пароха подругів; коли вінчають без оповідей або з перепонами канонічними та без звільнення від тих перепонок; коли справують священодіяння у невластивому місці. Тим то Замойський синод постановляє: « Придержуючись св. Тридентійського собору (178), цей святий синод виразно приказує, щоб жоден священник, з винятком небезпеки смерті й konieczности, поза межами своєї парафії, або також у своїй парафії чужим парафіянам, особливо латинського обряду, не важився уділяти св. тайн без дозволу власного пароха. Хто б інакше чинив, має бути суспендований від уряду та іншими тяжкими карами покараний, по думці Ординарія » (179). Метрику охрещеної дитини латинського обряду треба віддіслати до латинської парафії, і « хто б інакше поступив, має бути тяжко караний після рішення Єпископа » (180). В Канаді, крім повищого рішення, ще було постановлено, що й заплату треба звернути правному парохіві. Хто б цього не виконав, має бути суспендований (181).

У справах подружжя маємо найдокладніші приписи, яких душпастирі повинні придержуватися. Подаючи ці приписи, українські синоди водночас визначили кари, якими погрожується всім тим, що тих приписів не заховували б. Отак Перемиський синод у 1693 р., постановляє: « Намісники мають заповадати Генеральному Намісникові, а цей нашому Єпископському Судові, якщо котрий священник парафіяльний з чужої парафії давав вінчання без оповідей, незаховавши інших канонічних урочистостей, із забороненими ступнями, або із захопленими невістами, і ці неканонічні подружжя має заповадати в списку з іменами, прізвищами і станом з кожної парафії, під позбавленням уряду і бенефіція, якщо такі переступства в його деканаті звідки інде донесли б чи доказали б. Крім того, священники нище й вище Сяну в горішніх намісництвах, належали до юрисдикції перед простолюддям де самі хотіли, виминувши вимоги справедливости, а на ділі не оповідалися і диспонували по своїй волі не тільки своїми парафіянами, але й чужими, та спричиняли затрату душ і самих себе, тому під обтяженням сумління мають такі справи,

(178) *Тридент. соб.*, зас. XIV, гл. 9; зас. XXIV, гл. 13.

(179) Замойський синод 1720 р., тит. III.

(180) Там же.

(181) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 86; § 71.

що спричиняють неважність тайн, записати якнайвиразніше і заподати Генеральному Вікарієві » (182).

Наступний єпархіяльний Перемиський синод у 1740 р., застосовуючи рішення Замойського синоду, постановляє: « До тайни подружжя отці парохі не можуть допускати, під канонічними карами, перш за все тих, що не мають відповідних літ, то є, якщо чоловік не має скінчених 14 літ, а жінка скінчених 12 літ. Подружжя треба благословити негайно по Службі Божій, під карою 50 марок, а не в ночі, бо бувають згіршення, зневага святого місця, а часом уневажнення подружжя, бо з причини пиянства новоженець не пам'ятає чи присягнув і на що. Парох, якщо знав би про якусь перешкоду, або мав би сумнів чи заходить заборонений ступінь споріднення, чи ні, не може, під карою вирішеною синодом, приступати до акту вінчання, поки не донесе до свого Намісника і не одержить звіди, або від того, до кого це буде належати, рішення. Також наказується вінчати в приватних домах без єпископського дозволу, людей з чужої парафії, бігців, бездомних, а ще більше тих, що мали жінку або чоловіка, а незнана є смерть подруга, а це все під карою позбавлення бенефіція. В заказані дні, як у Великий Піст, в Петрівку, Спасівку, в Пилипівку, не можна вінчати, під найтяжчими карами » (183).

Деякі душпастирі не допускали вірних до св. тайн з чисто особистих поракунків. Тому Перемиський синод у 1764 р. постановляє: « Такі проступки наш Архипастир забороняє цією Конституцією, під великими карами » (184).

Був закрався звичай читати Євангелію під час провадження похоронного походу. Тому Перемиський синод у 1740 р. постановляє: « Від тепер забороняємо суворо, як видумку для збільшення зиску, під карою суспензії й іншими найтяжчими карами, щоб було залишено цю церемонію, яку касуємо теперішнім Загальним Збором » (185).

По деяких парафіях з тих чи інших причин, вводились різні свята, навіть на честь такого Палами. Тому Замойський синод, після вичислення обов'язкових празників, постановляє: « Щоб через помноження празників, які не заховується по думці Церкви, не дійшло до того, що будуть збільшатися гріхи народу (186), синод забороняє парохам під найтяжчими

(182) Лакота Гр., *ц. мс.*, ст. 16-17.

(183) Там же, ст. 51.

(184) Там же, ст. 45.

(185) Там же, ст. 46.

(186) URBANUS VIII, Const. « *Coelestis Hierusalem* », 5. jul. 1634. Cf. GASPARRI, *Cod. Iuris Can. Fontes*, vol. I, n. 213.

карами по думці Ординарія, щоб крім неділь і інших свят, не святкували або не заповідали народові, крім тих, які тут постановлено » (187).

Ніби для полегші людям, деякі парохі уділювали св. тайни, зокрема хрещення і подружжя, по приватних домах, з чого поставали різні надужиття, проти яких мусіла боротися церковна влада. Отак Замойський синод рішає: « Хоч уже давніше святими канонами було заборонено парохам хрестити по дворах, кімнатах або інших приватних домах, за виїнятком випадків konieczности (188), однак здоровий глузд і строгість клімату нас склонює, щоб ми часом так задля самих дітей, як задля служителів, відступили від строгости закону. Тому святий цей синод наказує, під карами по думці Ординарія, щоб коли дитина народилася в місці, де знаходиться парафіяльна церква, була безумовно принесена до церкви; поза тим вільно парохів зимою порою піти до приватних домів з огляду на те, що через віддалені місцевості, мороз та несприятливої погоди, може бути наражене життя дитини » (189).

Надужиття властей і чина може статися в уділюванні св. тайни Покути, в слуханні сповідей у чужій території чи у виїнятих з юрисдикції місцях, як у монастирі монахинь, або нарушуючи печать тайнственности.

В справі сповідників для монахинь Замойський синод постановляє: « Сповідники монахинь, чи то порядочні, чи то надпорядочні, мають бути потвержені й вибрані Єпископом; коли б хтось відважився без дозволу Єпископа слухати сповідей монахинь, має бути заборонений від священодійств та іншими карами по думці Ординарія покараний » (190).

Одним із найуспішніших засобів, щоб запобігти так широко поширеному надужиттю властей і чинів, це введення т.зв. поручних письм — « celebret ». В українській Церкві це зробив Замойський синод, що, згадавши на постанову Ляодикійського собору (канон 14), на постанову Халкедонського собору (канон 13) і на рішення Тридентійського собору (зас. XXII, гл. 3), постановляє наступне: « Святий цей синод, хочаби, щоб ці канони були зберігані, строго приписує, щоб безумовно жоден священник, чи то монах, чи то світський, чи латинського чи грецького обряду, не був допущений до відправи Літургії й уділювання св. тайн без поручного письма або свідоцтва від свого власного Єпископа, в тім же по крайній мірі році виставленого. Хто б противно зділав, буде ка-

(187) Замойський синод 1720 р., тит. XVI.

(188) CLEMENS VIII, Instr. « Sanctissimus », 31. aug. 1595. Cf. GASPARRI, o.c., p. 179.

(189) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 1.

(190) Там же, тит. XII, ч. 10.

раний заборонаю від священодійств впродовж трьох місяців та іншими карами по думці Ординарія » (191).

г) Перетягування на інший обряд

Справа зміни обряду широко позначена в історії української Церкви. Тому не дивно, що про неї зустрінемо багато рішень, постанов, декретів, конституцій та інструкцій, бо не лише в українській Церкві це питання вирішувалося, але воно заторкувало всі інші обряди. Нашим завданням тут не є трактувати цю справу в усьому її засягові. Хочемо лише навести документи, які відносяться до правнокарних постанов у питанні перетягування на інший обряд. Однак відразу заявляємо, що в українському законодавстві чи українських постанов в цій конкретній справі не знаходимо (192). Першим авторитетним документом, який відноситься до українців, це Декрет Конгрегації Поширення Віри, потверджений папою Урбаном VIII, виданий 7. лютого 1624 р., в якому забороняється українцям католикам, духовним і мирянам, дієцезальним священникам і монахам, без особливішого і виключного дозволу Ап. Престолу переходити на латинський обряд. Тому всякий перехід, навіть за дозволом української єрархії, неважний, а всяке перетягування, яке робила б латинська єрархія, має бути каране Ап. Престолом (193).

Ця заборона переходити чи перетягати на інший обряд опісля була часто відновлювана пізнішими Вселенськими Архисреями і Конгрегацією Поширення Віри, а чи й Конгрегацією для Східніх Церков та щораз гострішими карами обтяжувана (194). Зокрема заборонено сповідникам і місіонерам перетягати католиків східнього обряду на латинський (195).

г) Надужиття Тайни Сповіді

Потрійним способом можна надужити св. тайни Сповіді: 1) нарушуючи печать тайнственности; 2) намовою при сповіді до гріха нечистого; 3) розрешаючи спільника в нечистому грісі.

Щодо нарушування печати тайнственности, то це мусить бути сві-

(191) Там же, тит. III, § 4.

(192) MUDRYJ S., *De transitu ad alium ritum, a byzantino-ucraino ad latinum*. Romae 1973, p. 30-36.

(193) *Decretum* S. Congr. de Propaganda Fide, 7. feb. 1624. Cf. *Ius Particulare Ruthenorum*. Fonti XI, n. 584, n. 582.

(194) S. Congr. de Propaganda Fide: *Decretum « Ad graves et diuturnas »*, 6. oct. 1863. Cf. *l.c.*, n. 491.

(195) LEO PP. XIII in Const. « *Orientalium dignitas* », 30. nov. 1894. Cf. *l.c.*, n. 444.

доме й умисне виявлення тайни. Тому, коли б це сталося лише через нерозважну й неосторожну бесіду, тобто якби не було там тяжкої провини, тоді немає там злочину, вистачає саме упізнання і догана. Причина чому так тяжкими карами обтяжується ця провину є та, що зрадою секрету сповіді, викликається велику публічну соблазнь і зневагу цієї св. тайни.

Щодо намови при сповіді до гріха нечистого, то з огляду на те, що «in foro externo» неможливо доказати достовірними свідками, бо й сповідник зв'язаний печаттю тайнственності, тому треба наперед прослідити правість особи, яка оскаржує, чи є вона достовірна, а відтак правість обвинуваченого. Коли б обвинувачений був особою понад усякі закиди, а особа оскаржуюча така, якій можна дещо закинути, тоді треба залишити даліше слідство. Коли ж особа оскаржуюча є найдостовірнішою, а провини не можна іншим способом доказати, тоді Єпископ повинен суспендувати сповідника з уряду, і навіть перенести його на інший уряд, в якому справування тайни Сповіді не пов'язане з ним.

Що ж до розрешення спілняка в нечистому грісі, то таке розрешення, крім випадку смерті, є неважне, а сам священник, що хочби лише вдавав розрешати, попадає у більшу екскомуніку, особливішим способом задержану Римському Архидієцезі (196).

В українському законодавстві в справі порушення печаті тайнственності св. Сповіді маємо постанову Замойського синоду, який приказує священникам держати таємницю зі сповіді з абсолютною мовчанкою. Хто б зломив секрет сповіді, буде позбавлений священничого уряду і має бути замкнений до строгого монастиря на досмертну покуту. Тому сповідати вірних можуть тільки священники для того спеціально уповноважені, а саме: священники, що займають уряд парохів, або ті, що одержали окремий дозвіл від Ординарія. Хто б не придержувався цього припису, має бути екскомунікований. Єпископи-Ординарії можуть зарезервувати собі розрешення від деяких гріхів, якщо вважають це конечно для добра душ. Священники сповідники повинні мати список тих гріхів зарезервованих, щоб не забувати і не розрешати таких гріхів, до яких не мають юрисдикції. Отож «якщо б котрийсь священник відважився виявити сповідь чи то словами, чи то знаками, умови, місце, час або обставини, або яким іншим способом важився виявити, не тільки має бути зложений із священничого уряду, але також замкнений в якомусь строгому монастирі, щоб там чинив вічну покуту. Священники мають також вистерігатися, під карою найостріших кар, за рішенням Ординарія, щоб не приймати багато нараз сповідей, але кожного поокремо хай слу-

(196) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 48.

хають у сповіді, щоб один одного не підслухував, а через те нарушилася б печать сповіді, і щоб не наносилося неслави ближньому з соблазну присутніх. Ті, що не одержали парафіяльної церкви, хоч би були монахами, не можуть слухати сповідей, без дозволу Єпископа. Хто б противно ділав, як рішає синод, самим вчинком підпадає карі виключення » (197).

За рішенням папи Венедикта XIV, священник, який з нагоди сповіді будь-яким способом намовляв каянника до гріха нечистого, підпадає самим вчинком більшому викляттю, задержаному особливішим способом Римському Архисреєві. Всі інші сповідники, до яких спокушуваний каянник прийшов би опісля до сповіді, не сміють такого каянника розрішати, доки він не донесе спокусника до компетентних церковних властей, або бодай доки не присягне, що при найближчій нагоді це зробить (198).

Той же Вселенський Архисреєй, Венедикт XIV, тим же Декретом про св. Тайну Покути, відбирає священникові власть розрішати свого спільника в грісі нечистому, крім випадку смерті і коли нема присутнього іншого священника. Коли б такий священник удавав розрішати, тим самим попадає в екскомуніку, від якої може розрішити тільки Вселенський Архисреєй (199).

(197) ЗАМОЙСЬКИЙ СИНОД 1720 р., тит. III, § 5; гл. ПЕЛЕСЬ Ю., *Пастирськов Богословіє*. Перемишль 1885, ст. 815-817.

(198) BENEDICTUS XIV, Decretum « *Sacramentum Paenitentiae* », 1. jun. 1741. Cf. GASPARRI P., *Codicis Juris Canonici Fontes*, vol. I, n. 309.

(199) BENEDICTUS XIV, Decretum « *Sacramentum paenitentiae* », 1. jun. 1741. Cf. *ibidem*, n. 597.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

ПРО ПООДИНОКІ КАРИ

Розділ 1 – Окреслення і поділ кар

а) Окреслення кари

Подати систематичний виклад про кари в українській католицькій Церкві досить важко, а це з огляду на те, що дотепер ніколи в українській Церкві, як і взагалі в східних Церквах, не було зготовлено повного кодексу карного права. В різних часах і при різних нагодах були справді видані окремі карні закони, які тепер потрібно звести до якоїсь певної системи. З браку систематичної кодифікації цілого права в українській Церкві, бракує також і окреслення кари в загальному її понятті, як теж бракує окреслення поодиноких кар, як напр. викляття, завішення, зложення, заборона та ін. Провідною ідеєю розсипаних тут і там карних законів можна вважати основні принципи візантійського законодавства і західньо-римського з пристосуванням до умов українського церковного життя і побуту.

Українська Церква в першому періоді свого існування, тобто від прийняття християнства аж до Унії в 1596 р., користувалась у більшості візантійським законодавством (1), отже, приймала візантійське поняття злочину, провини, переступу і кари. Після Унії з Римською Церквою українське законодавство орієнтувалося радше на законодавство латинської Церкви, зокрема на постановах Тридентійського собору (2). Все ж таки ті поняття, східні й західні, не були між собою зовсім відрубні чи то у візантійському чи то у латинському оформленні. І мабуть тому

(1) Лотоцький О., *Українські джерела церковного права*. Варшава 1931, ст. 77-101; Огієнко І., *Українська Церква*. Прага 1942, том I, ст. 124; MICHIELS G., *Normae Generales Juris Canonici*, vol. I, p. 15; HERMAN A., *De ritu in iure canonico*, in: *Orientalia Christiana*, 1933, p. 124-126.

(2) BILANYCH J., *Synodus Zamostiana a. 1720*. Romae 1960, p. 31.

український законодавець не вважав за кінечне подавати своїх окреслених понять, бо вони були б злишні, а зрештою і неможливо було щось нового ще видумати, коли впродовж історії право вже досягло свої докладно визначені й устійнені поняття і форми. Отож, з огляду на ціль, задля якої апліковано кари, можемо прийняти й в українському карному законодавстві окреслення кари, як « позбавлення якогось добра або наложення діла правною владою, щоб винуватого поправити і покарати за порушення правопорядку » (3).

Карою позбавляється винуватого добра духовного, відбирається якесь право, або накладається якесь діло. Накладається діло для того, щоб захоронити спільноту від більшої шкоди, що її міг би спричинити злочинець, і щоб сам злочинець спам'ятався та не робив більшого зла для себе самого. Спільнота має право відістити на одиницях їхній злочин, хочби накладаючи на них кари (4).

Хоч головною ціллю кар церковних є поправа винуватих, то однак покарання провини, надолуження за порушений лад і відступлення та відстрашення від проступків також наміряється Церквою в накладанні кар (5). Кожний непослух і переступ законів є правним злочином, і тому кара, це правдива відплата за доконаний злочин. Але церковна кара передусім повинна мати лікувальну ціль (*finis medicinalis*), тобто відвернення від злого і поліпшення. Крім того, кара має також відстрашаючу мету — відвернути страхом перед будучою карою самого злочинця, як також інших, щоб не важилися поповнити таких переступів закону (6).

б) Поділ кар

1) З огляду на ціль: Хоч у накладанні кар не можна виключити інших цілей, то однак в них завжди якусь одну ціль понад інші наміряється. Отож к а р а л ь н і (*vindicativae*) передусім мають на меті покарання провини, і тому, якщо винуватий дав докази своєї поправи і задовольнив наложеним приказам, має бути увільнений від кари лікувальної, але не від к а р а л ь н о ї, яку має відбутися навіть після

(3) Бачинський А., *Право Церковне*. Львів 1900, ст. 733; Суворов Н., *О церковних наказаниях*. С. Петербург 1876, ст. 20.

(4) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 1; WERNZ F., *Jus Decretalium*, VI, p. 79-80; SOLE J., *De delictis et poenis*, p. 49; ROBERTI F., *De delictis et poenis*, I, I, p. 245; CORONATA M.C.A., *Institutiones Iuris Canonici*, IV, p. 74.

(5) SERISKI P., *Poenae in iure byzantino ecclesiastico ab initiis ad s. XI (1054)*. Romae, p. 16; Суворов Н., *ц.мв.*, ст. 37-45.

(6) MICHELIS G., *o.c.*, p. 19-20.

поправи і надолуження, і яку може зменшити чи вкоротити або цілком подарувати тільки ласкаве розрішення настоятеля чи судді (7). Ліквалі (medicinales) кари або цензури мають головно цілющу праву блудячого, і тому ніколи не накладаються на визначений реченець, лише доки той, що провинився, не поправиться.

2) З огляду на *предмет* кари, поділяються на: *духовні*, якими відбирається якесь добро або право духовне; і *дочасні*, коли накладається діло, або відбирається добро чи право дочасне.

3) З огляду на *спосіб*, яким кари накладаються, маємо кари *виданого вироку* (latae sententiae), або *вироку*, що його *треба видати* (ferendae sententiae), відповідно до того, чи потрібний є засуджуючий вирок судді, щоб їм підпасти, або таким карам підпадається самим поповненням провини, тобто самим вчинком злочину.

В карному праві властиво можна говорити тільки про кари вироку, що має бути виданий бо завданням судді є прослідити доконання проступку, у висліді чого має видати вирок (8), і тому ця остання кара діє не від дня доконання провини, як це буває з карою виданого вироку, але шойно від дня оголошення судового вироку. Отак Кодекс латинської Церкви зазначає, що в ньому говориться про кари вироку, що має бути виданий (9), хіба виразно в кожному випадку зазначається, що в кару попадається «самим вчинком», «самочинно» і т.п.

Часто однак буває таке, що та сама кара, в яку хтось попадає сейчас по здійсненню провини, і тому вона називається *виданого вироку*, але її ще треба оголосити виразним *вироком судді*. В цьому останньому випадку кара набуває характеру *правної відомости* (notorietatem iuris) (10).

На Сході кари тільки тоді були *виданого вироку*, коли виразно так було сказано, коли ж не було зазначено, тоді треба було розуміти як кару, яку мав накладати *судовий вирок*. Загал авторів каноністів є тої думки, що в східньому праві взагалі не були знані кари *виданого вироку*. Інші знову, хоч їх є мало, кажуть, що бодай деякі кари були *виданого вироку*. Отак Серіскі наводить кілька прикладів екскомуніки *виданого вироку* (11), два приклади про *зложення* (12) і один про *супензу* (13), і каже, що

(7) Бачинський А., *ц.тв.*, ст. 734; Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 37-45.

(8) VI.5.11.1.

(9) C.I.C., can. 2217, § 17.

(10) VERING F., *Lehrbuch des kathol. orientalischen und protestantischen Kirchenrecht*. Freiburg 1893, p. 710.

(11) *Сфес. соб.*, кан. 1.

(12) *Антиох. соб.*, кан. 1 і 3.

(13) *Анжир. соб.*, кан. 1.

кари виданого вироку в східньому праві, це виїмки, тому й не мають в джерелах окремої назви. Від самих початків християнства, апостатів-відступників від віри та єретиків, задля того, що вони відрікались правдивої віри, вважалось виключеними з Церкви, але не задля карного виключення (14). Цей же автор вважає карами виданого вироку деякі окремі кари (15), видані синодами, але інші каноністи це заперечують.

4) З огляду на *особи*, які підлягають карі, маємо кари *загалльні*, які можуть бути наложені на клириків і на мирян; і *партикулярні*, коли їх можна накладати або тільки на мирян, або тільки на клириків.

5) З огляду на *міру* кари, яку саме право визначає на деякі провини, і тому суддя має їх лише наложити, і вони називаються *визначені*. Але дуже часто буває таке, що закон не установляє кари на деякі провини, щоб не вичисляти всіх можливих провин і кар, або з огляду на те, що не є вказане поступати згідно з усією строгістю закону, і тому визначення кари залишається второпності судді, який може в тому також послуговуватися аналогією-схожістю подібних випадків (16). Однак і кари визначені в праві незмінно, в аплікації суддею ще можуть залежати від конкретних обставин і розположення винуватого, і тому можуть бути більші або менші. В карному законодавстві зустрічаємо переважно кари визначені, але й невизначених не бракує, які окреслюються словами: « по думці Ординарія », « за розсудком судді », « відповідно до провини хай буде покараний », і т.п. Вимірюючи кару, закон звичайно встановляє максимальну або мінімальну міру кари, залишаючи, щоб Ординарій чи суддя, відповідно до привинности переступника міг зменшувати чи збільшувати кару, чи й взагалі її вимірювати за вільним своїм розсудком (17).

Кара позбавлення свободи виступає у двох видах: *в'язниця*, тобто замкнення у звичайній в'язниці, що була найсуворішою в тому роді кар; і *арешт*, тобто тимчасове позбавлення свободи через примусове затримання в окремому помешканні або звичайно в строгому якомусь монастирі на означений час або й до смерти (18).

Кара *вигнання* і *заслання*: перша, це видворення з

(14) SERISKI P., *о.с.*, р. 17-18.

(15) *Антиох. соб.*, кан. 13; *Василій В.*, кан. 88; *Картаг. соб.*, кан. 13 і 19; *Єфес. соб.*, кан. 1, 5, 6, 7, 8; *Трулл. соб.*, кан. 3, 26; *А-Б соб.*, кан. 12, 14, 15.

(16) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 12.

(17) МҮРСНА М., *о.с.*, р. 140-146.

(18) МҮРСНА М., *о.с.*, р. 100-108.

міста або села без права на поворот; друга – це видворення з місця постійного перебування у віддалене місце з позбавленням в одному чи в другому випадку права справувати священничі функції (19).

Грошові або маєткові кари, часто застосовувані, були знані у формі оподаткування на церкву чи на інші благодійні цілі. Розмір, тобто кількість грошового штрафу звичайно точно визначається законом, напр. 50 золотих, або залишається Ординарієві чи судові вимірювати велич грошового штрафу, відповідно до обставин й тяжкості заподіяної шкоди або тяжкості вини (20).

При визначуванні кар дуже часто закони лучать кілька видів кар, як напр. суспенза і грошовий штраф.

в) Деякі загальні принципи в накладанні кар

1) Щоб накладати кару, проступок має бути тяжкий, як: єресь, відступництво, схизма, святокупство і т.п. Цього принципу завжди придержувалися в Церкві, і тому настоятель чи суддя також був караний, якщо цієї норми не придержувався (21).

2) Злочин чи проступок має бути зовнішній, і щоб міг бути доказаний свідцтвом свідків (22), бо Церква внутрішні провини судить у тайні Сповіді, а для зовнішніх має судейську владу. Кожний злочин, провина чи переступ закону має характер публічності, становить антисоціяльний акт, і тому офіціали, декани, інстигатори (23) мали обов'язок наглядати, доносити та жадати покарання переступників закону, щоб так надолужити за порушення громадсько-церковного ладу.

3) Щоб заслужити на кару, потрібно щоб був відповідний підступ (dolus) привинність, гріх (24), як це видно зо слів: якби посмів, не відступав від упертости. Повторення злочину завжди збільшує кару або загострує її, тому при накладуванні кари береться під увагу доконання того самого злочинного вчинку вдруге, втретє, а іноді й вчетверте. « При розсуджуванні провин і при накладанні кар, — читаємо в „Інструкції” — суддя повинен докладно узгляднити обставини обтяжуючі й зменшуючі або ізвиняючі, як також інші обставини, які можуть суддю скло-

(19) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 23; Суворов Н., *ц.мв.*, ст. 212-225.

(20) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 21.

(21) Замойський синод 1720 р., тит. VII; Лакота Гр., *ц.мв.*, ст. 39, 42.

(22) М.Р. «*Sollicitudinem Nostram*», 6.I.1940, кан. 1, § 3.

(23) Лакота Гр., *ц.мв.*, ст. 17-18, 65, 70-71, 78.

(24) *Трул. соб.*, кан. 93; *Василій В.*, кан. 46.

нити, щоб особливо при каральних видах суворіший або лагідніший вирок » (25).

Отож кара має відповідати провині (26), очевидно оскільки це можливе. Хоч деколи суддя чи настоятель може кару зменшити чи збільшити або лише частину застосувати, або й цілу подарувати. Давніше законодавство хилилось радше до більшої свободи, яку залишалося судді або настоятелеві. Коли ж з того поставали надужиття, тоді писане право мусіло точніше визначувати кари. Тяжкість кари залежить від волі порушника закону, від підступу, свідомости, отже, від суб'єктивного елементу, але також від об'єктивного, як спричинена шкода злочинним вчинком, згіршення, вік і стать переступника і т.д. Тому в « Інструкції » сказано: « Багато законів церковних самі вже визначають, якими карами якийсь переступ має бути покараний, в котрих то випадках повинен суд ті кари, наложені законом, примінити. Не рідко однак трапляється, що за якийсь проступок, або при окремих обставинах, закон не встановив певної кари, або деколи тому, що не годиться заховати точно існуючий закон та поступати згідно зі строгістю закону. Тоді оставляється визначення кари мудрому судові судді, і оскільки бути може, узглядняється схожість (аналогія) подібних випадків, определених точно законами » (27).

4) Хоч звичайно вимагається, щоб злочин з відповідною карою був передвиджений законом, бодай загальним способом (28), то однак в українській Церкві цієї норми мабуть найменше придержувалися, а це тому, що не було власного карного кодексу. Ось тому в « Інструкції » знову сказано: « При інших провинах, тут не наведених, суддя церковний поступить собі згідно з своїм розсудком » (29), і далі: « Вичисляти ті обов'язки було б занадто довго й безхосенно. Суд церковний і його асесори можуть про них довідатися із законів канонічних взагалі та з природи й спеціальних приписів приходства або уряду. Залишення обов'язків, які лежать на тому, хто посідає приходство або уряд, і недбальство в захованню приписів, треба карати найперше упімненням із загрозою покарання, потім карою грошевою, відтак завішенням, а якщо ті заходи будуть безуспішні, то утратою приходства або уряду » (30).

5) Хоч у накладанні кари не виключається її різних цілей, то однак в конкретному застосуванні звичайно мається перед очима якусь одну

(25) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 29.

(26) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 39.

(27) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 12.

(28) SERISKI P., *о.с.*, р. 21.

(29) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 29.

(30) Там же, тит. V, § 47.

ціль, напр. лікувальну, або каральну, або відстрашуючу. Звідти й походить поділ кар з огляду на їхню ціль.

б) В церковно-карному законодавстві, хоч не виключно, проте особливою способом мається на увазі духовних осіб, як сказано в «Інструкції»: «Особливо проти духовних осіб, які провиняються, не належить ніколи залишати дійства потрібного для заховання карности, і якщо який духовний відмовляється явитися в суді і підкоритися приказам трибуналу, то проти нього, як проти впертого, треба поступати, і процес карний навіть в його неприсутності до кінця допровадити. Однак проти мирян, які провиняються, не слід поступати з подібною строгістю. Найчастіше їхні провини треба оплакувати, і щоб уникнути більшого зла, як відступництва й богохульства, треба їх терпіти та залишити парохам, щоб їх, за своєю второпністю, упоминали. Лише коли обставини місця і вимоги карности вимагають, треба проти мирян поступати без поблажливості і без огляду на особу. В сумніві чи карний процес мається провести проти мирянина, треба порадитися Єпископа» (31).

7) В задержуванні розрішення від деяких кар необхідно керуватись великою обережністю: «Тому, що немає сумніву, що задержання випадків впоєє в умах вірних більший страх перед злочинами, і їх від поповнення тих же злочинів відстрашує, тому крім тих, котрі задержані Найвищому Архисереві, задержують собі Ординарії, і оголошують кожного року, особливо якщо інші в своїй второпності або додали, або опустили. Все ж таки мають вистерігатися, щоб задержання не намножилися так, що через їх помноження зменшилася б їхня повага, і щоб власті їх розрешати так не звужалися, що ті, які попали в тяжкі злочини, від спасенного засобу Сповіді чи то із-за недостачі священників, які мають власть, чи то із-за далекої дороги, або з браку засобів, могли б від неї усуватися» (32).

г) Запобігаючі засоби

Обов'язком Єпископа є дбати про лад і карність в своїй єпархії і над повіреним собі стадом. Для того він повинен уживати всіх потрібних засобів, а в тому застосовувати захороняючих ліків, щоб не допустити до порушення правопорядку і до переступлення законів (33).

Запобігаючі заходи напрямлені для того, щоб не допустити до злого, усунути нагоди згіршення та добровільні нагоди до провини.

(31) Там же, тит. V, § 6.

(32) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 5 і 7.

(33) Там же, тит. VI.

Запобігаючі засоби є: упізнання, догана, приказ і нагляд. Їх застосовує сам Ординарій або його Консисторія після сумаричного пізнання справи (34). Називаються вони запобігаючими засобами, бо мають на цілі радше запобігти поповненню провини, ніж її спокутувати. Однак і вони подібні до кар, бо спричиняють біль і сором, і тому можуть бути наложені тільки тоді, коли була об'єктивна й суб'єктивна провинна назовні, про яку треба довідатися через слідство. Деколи їх застосовується як кару, а то щоб саму кару заступити, або збільшити, зокрема для не-поправних (35).

— Коли і як уживаються запобігаючі засоби?

— Тоді, коли чиясь поведінка викликає в настоятеля поважне підозріння, що підданий знаходиться в ближчій нагоді поповнити провинну, або коли з пороблених заходів видається дуже правдоподібно, хоч вповні ще не доказано, що дана особа таки злочин поповнила. Тоді настоятель має упізнати підданого (36). Коли ж поширюється ще й згіршення, тоді треба дати ще догану (37).

Як упізнання, так і догану має дати Ординарій особисто або іншою довіреною особою, або писемно листом (38), однак завжди так, щоб підчинений знав про що йдеться та які закиди йому робиться (39). Ординарій, подаючи упізнання чи догану, має водночас долучити спасенні вказівки й заохоту, щоб запідозрений поправився. При тому маєтись йому дати змогу оправдатися чи оборонитися.

Упізнання і догана можуть бути повторені, за розсудком Ординарія. Упізнання і догана можуть бути публічні або таємні. Публічне упізнання робиться при нотареві або двох свідках, або листом, якого копія залишається, і щоб було доказано про доручення письма і чи винуватий прийняв чи відкинув. Таємне упізнання робиться в чотири очі, але й тоді має бути зроблений документ, про дане упізнання, і захований в архіві. Упізнання таємне називається також батьківське, а публічне-легальне, канонічне, однак одне й друге не можна змішувати з приятельською пересторогою, яку Єпископ дає не силою своєї судовласти, тільки як приятель.

Упізнання чи догану може давати також суддя, після сумаричного пізнання доносу, і воно тоді називається суддейське упізнання.

(34) Там же, тит. VI.

(35) LEGA M., *De iudicis ecclesiasticis*, IV, n. 278.

(36) WERNZ F., *Ius Decretalium*, VI, n. 246.

(37) SOLE J., *o.c.*, p. 49.

(38) Василій В., кан. 90.

(39) VI.5.11.9.

В українському законодавстві про упіщення і догану зустрічаємо постанови в «Інструкції» та в рішеннях синодів. В «Інструкції» читаємо: «Канонічне упіщення належить до засобів захороняючих. Його має попередити сумаричне пізнання факту Ординарієм або його відпоручником, і який має про це повідомити трибунал. Канонічне упіщення може бути дане в різній формі: батьківській, таємній, листовно, через третю особу, або у формі законній при свідках та з погрозою кари у випадку непослуху» (40).

Упіщення дається в тій цілі, щоб винуватий залишив протизаконні вчинки або виконав те, що йому було наложено.

Упіщення попереджають кари лікувальні. Якщо винуватий послушався упіщення, тоді треба заперестати в дальшій судовій процедурі. Коли ж не послушався, тоді, після третього упіщення, продовжується судове слідство.

Кари відплатні накладається для того, щоб, по доконанім злочині, надолужити публічній справедливості й нарушеній карності. В цьому випадку не потрібні упіщення (41). Упіщення дається за менші провини, і то радше як лік, ніж як відплату за провину (42).

Львівський собор подає вказівки парохів, як він має наглядати та упоминати свого сотрудника, в разі потреби: «Має парох уважати на життя і поведінку свого сотрудника так вдома, як і поза домом, однак не повинен сейчас проти блудів його строго, а тим менше прилюдно, виступати, тільки приватно в чотири очі по-батьківськи упіснути, і тільки непоправного донести до Декана або до Ординарія» (43).

В Перемиській єпархії був установлений наглядач, якого називали «інстигатор», а його завданням було упоминати в кожному деканаті священників, які негідно поводитись: «Силою цього синоду постановляємо, щоб у кожному намісництві був осібний духовний наставник (інстигатор), що перестерігав би, під обтяженням сумління, на кожному кроці, а найбільше на прилюдному місці, тверезости духовенства й приличної одежі, записував так п'яних, як і неналежно одягнених, заподавав їх на письмі своєму намісникові, і наставляв на належне покарання. Якщо вони після церковних цензур були б непоправними, постарайтесь намісники в Пастиря, щоб таких усунено на стало з уряду і церковної бенефіції за їх непоправність» (44).

(40) Інструкція А.І.Ц.С., тит. V, § 9-10.

(41) Там же, тит. II, § 23.

(42) RALWOODA M., *o.c.*, p. 428.

(43) Львівський собор 1891 р., тит. VII, гл. VI, ч. 2, ст. 206.

(44) ЛАКОТА Гр., *ц.тв.*, ст. 18.

Однак Декани та спархіяльні Офіціяли, вже силою свого уряду були обов'язані наглядати та упоминати. Вони мали відбувати канонічні візитації по парафіях, де мали докладно переглянути матеріальний стан церкви, обстановку, ризи, легати, фонди та всю душпастирську працю парохів, зокрема ж відправу богослужень, уділювання св. тайн, голошення Божого слова і додержування резиденції. Тому Офіціяли мали нагляд над самими Деканами в тих всіх справах, як Декан над парафіями свого деканату: « Якщо (Офіціял) спостеріг би якийсь блуд у намісника, який поступав би невідповідно в повіреному йому уряді, або чинив би якісь надужиття проти справедливости й правди, або давав би в своєму деканаті згіршення замість прикладу, тоді Офіціял обов'язаний, під обтяженням сумління і свого уряду, донести вірно до Ординарія і просити справедливости. Якщо з якого намісництва донеслася б справа більшої або меншої ваги до Офіціяла, щоб зараз він не давав поединчого й нерозібраного доносу до вищої інстанції, поки добре не розбере через слідство й інші доказові документи. По розсліді, справу малої ваги залагодить декретом, а справу більшої ваги відішле разом з інформацією до кого належить » (45). Десятоначальники « будуть записувати також звичаї, життя і порядок у церквах свого деканату, а зле й небажане доноситимуть до намісника й жадати справедливости. Інстигатор буде перестерігати всяких хиб пресвітерів, а спостережені донесе своєму намісникові, і буде жадати покарання відповідно до проступку » (46).

Подібно постановляє Львівський обласний синод з 1891 р.: « Обов'язки Деканів є слідуєчі: чувати над наукою віри, обичаями і святою карністю... і коли б дізналися, що дещо противиться правилі святих канонів і розпорядженням Єпископа, хай стараються сейчас самі від себе цьому зарадити, а якщо б їм видавалось трудним, хай цілу справу без проволочки донесуть своєму Ординарієві » (47).

З того бачимо, що в українському законодавстві, з-поміж усіх запобігаючих засобів, найчастіше застосовувалось упімення і донос до Ординарія. Однак майже не відрізняється упімення від догани, бо догана була радше суворішим упіменням.

Треба також звернути увагу на те, що в українському карному праві дуже підкреслюється донос нижчих церковних урядників до вищих в цілі інформації для дальших заходів. Донос звичайно попереджав упімення, догану, а чи й саме покарання. Коли ж упімення і догана не

^{*} (45) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 33.

(46) Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 42.

(47) Львівський собор 1891 р., тит. VII, гл. V, ч. 1, ст. 200.

вистачали, щоб здержати винуватого в його легкодушному порушенні ладу і закону, тоді наступав приказ, яким вказувалося винуватому, що він має зробити і що уникати, з додатком погрози кари на випадок непослуху. Приказ також вимагав попереднього прослідження справи, доказів та певности про непоправність, бо приказ мав силу судового вироку, хоч із завішенням вироку, який був умовний і ставав дійсним по впливі визначеного речення на поправу, якщо поправи не було.

Вкінці застосовувано нагляд, як вище було сказано в наведених постановах «Інструкції» і синодів (48).

Розділ 2 – Кари лікувальні

а) Відлучення (Екскомуніка)

В українському карному законодавстві з-поміж усіх кар найчастіше зустрічаємо відлучення (екскомуніку), чи як її також називали: виключення, викляття, анатема. Але, якщо найчастіше її застосовувано, то однак в цілому законодавстві української Церкви не знаходимо систематичного викладу поняття екскомуніки. З того, отже, треба заключити, що український законодавець, застосовуючи цю кару, брав її в такому розумінні, в якому вона була відома у візантійському законодавстві, звідки українська Церква прийняла церковні закони, і яких застосовувано в першому періоді історії укр. Церкви, тобто від прийняття християнства аж до Унії. Після Унії, силою обставин, українське законодавство мусіло орієнтуватися і ґрунтуватися на католицькому праві Західньої Церкви, бо східне право заперестало, з хвилиною схизми, в своєму дотеперішньому розвитку; його хіба доповняли декрети чи рішення патріархів чи синодів поодиноких церков, а й українська Церква потребувала зарадити багатьом справам для віднови церковного правопорядку, в чому самочинно користувалась західним католицьким законодавством, а в першу чергу постановами Тридентійського собору (49).

Яке було панівне поняття екскомуніки в українській католицькій Церкві в другій половині XIX століття, очевидно під впливом західного права, подає Інструкція Австрійського Єпископату, яку прийняв і застосував також український католицький Єпископат в Галичині на Львівському синоді 1891 р. Ось постанова Львівського обласного синоду:

(48) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 7-8.

(49) ВІЛАНУСН J., *о.с.*, р. 31; КОРОЛЕВСКИ С., *о.с.*, р. 9-14; ГЛИНКА Л., *Кодифікація східного церковного права*. Богословія Львів 1938, том XVI, кан. 1-4, ст. 76-77.

« Відлучення (екскомуніка), це кара, якою чоловікові хрещеному і винуватому та непоправному, відбирається зовсім або вчасті злуку з Церквою. Може бути подвійне: більше і менше. Більше віддаляє від усякого приставання церковного з вірними, отже, співжиття, товариство, поздоровлення і розмову: (os, orale, vale, communicio, mensa negatur); крім того віддаляє від священодійств і всіх духовних дібр Церкви, тобто справування і прийняття святих тайн, благословенств та інших церковних чинів, служення Літургії, прийняття св. причастя і спільної молитви; робить неспосібним одержувати приходства, а священників крім того позбавляє привілею суду, всіх же інших церковного погребу.

Відлучення менше виключає тільки від прийняття святих тайн і пасивного вибору на достоїнства й церковні приходства.

Приставання й товариство, не тільки в справах церковних, але також і громадських, забороняється з тими, які через вирок судді стали відлучені, і як такі проголошені. Тому з еретиками, які лише самим правом стали відлучені, приставання в справах громадських не є заборонене, якщо того вимагає значна власна або когось іншого, духовна або тілесна користь, супружжя або підвладність, або вимагає потреба відлученого або когось іншого або хто не знає, що був виданий вирок судді про відлучення, згідно зі сказаним: *utile, lex, humile, res ignorata, necesse.*

Хто б без достатньої причини свідомо приставав з відлученим, від якого треба ухилятися, той попадає у відлучення менше » (50).

Екскомуніка-виключення чи викляття — це найдавніша церковна кара. Вже в Старому Завіті вона була знана (51), звідки, через Ісуса Христа (52) і Апостолів (53) перейшла до відома перших християн, і в перших трьох віках християнства була одинокою церковною карою (54). Тому й Святі Отці Церкви, як Василій Великий (55), Григорій Нісійський (56), Іван Золотоустий (57), Кипріян (58), Августин (59), Єро-

(50) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 13.

(51) Чс. 12, 3; 21, 3; Ісус Навин 1, 17; Див.: Суворов Н., *О церковних наказа-
ніях*. С. Петербург 1876, ст. 48-51.

(52) Мт. 18, 17; Ів. 16, 2; 12, 42.

(53) 1 Кор. 5, 5; 1 Тим. 1, 20; 2 Сол. 3, 6.14.

(54) РОБЕРТІ F., *De delictis et poenis*. Vol. I, p. 11.

D.I.31.8.

(55) *Василій В.*, кан. 88, 93; *Канони Ап.*, кан. 5, 22, 72.

(56) *Григорій Ніс.*, кан. 2, 5, 7.

(57) Ів. Золотоуст., *Лист до Корнилія*, гл. 55.

(58) Кипріян, *Аполог.*, гл. 39; Лист 62.

(59) Августин, *Про напоумлення і ласку*, гл. 15.

нім (60), Амвросій (61), Тертуліян (62) та інші про неї говорять як про найтяжчу кару. Також собори, загальні й помісні цю кару накладають або визначають її змісл та спосіб застосування (63).

Викляття-екскомуніка, це духовна кара, якою вірний, клирик чи монах, стає виключений від спільноти вірних взагалі, або тільки від приймання Євхаристії (64).

Екскомуніка, як кара духовна, накладалась також для відплати і покарання провини, а не тільки як лікувальний засіб, яким є цензура (65).

Виключеним міг бути кожний вірний, клирик чи монах, отже, екскомуніка була карою загальною, а не тільки для якоїсь одної кляси людей у Церкві, як напр. суспенза була тільки для клириків (66).

Коли екскомуніка виключала тільки від причастя та від інших святих тайн, то так виключений ще залишався в церковній спільноті, хоч з обмеженими правами (67). Тільки більша екскомуніка виключала від церковної спільноти, роблячи екскомунікованого чужим для церковного тіла (68). Отож виключення могло бути цілковите або частинне. Перше виключало від церковної спільноти взагалі, друге тільки від св. причастя або інших св. тайн, або на якийсь час (69).

Виключення було визначене або невизначене, в залежності від того, чи в церковних постановах говорилось про цілковите або частинне виключення. Отак коли було сказано: « Має бути виклятий » — то це було

(60) Бронім, *До Епіфанія єрет.*, гл. 42.

(61) Амвросій, *Про покаяння*, гл. 13.

(62) Тертуліян, *Гом. IV на Лист до Євр.*

(63) *Новокесар. синод*, кан. 2; *Антіох. синод*, кан. 1, 2, 11; *Нікейськ. синод*, кан. 5; *Ляодик. синод*, кан. 9, 29, 34; *Констант. синод I*, кан. 6; *Єфес. синод*, кан. 1; *Халкед. синод*, кан. 2, 4, 16; *Трулл. синод*, кан. 18, 51, 63; *Констант. синод IV*, кан. 3.

(64) *Нікейськ. синод*, кан. 1; *Констант. синод IV*, кан. 10, 17; *Картаг. синод*, кан. 32; *Гантр. синод*, кан. 89; *Василій В.*, кан. 88; Пор.: Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 162.

(65) *Постанови Апостолів*, кан. 24; *Трулл. синод*, кан. 27, 58, 64.

(66) *Новокесар. синод*, кан. 1; *Нікейськ. синод I*, кан. 5.

(67) *Антіох. синод*, кан. 11.

(68) *Постанови Апостолів*, кан. 5, 10, 12, 28, 29; *Трулл. синод*, кан. 4, 5, 11, 61; *Василій В.*, кан. 93.

(69) *Ляодик. синод*, кан. 9; Пор.: Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 50-54. На визначений час: *Ляодик. синод*, кан. 9; *Констант. синод IV*, кан. 20, 23; доки не послухає: *Картаг. синод*, кан. 87; на тиждень: *Трулл. синод*, кан. 27, 58; на один рік: *Трулл. синод*, кан. 68; на два роки: *Констант. синод IV*, кан. 14; на три роки: *Постанови Ап.*, кан. 24; до кінця життя: св. *Василій В.*, кан. 5. Перед покаянням і наверненням ніхто не смів приймати виключеного: *Нікейськ. синод I*, кан. 5; і то навіть до приватного дому: *Постанови Апостолів*, кан. 10; а тим більше до дієцезії: *Постанови Апостолів*, кан. 12, 13; *Антіох. синод*, кан. 2; *Картаг. синод*, кан. 9, 29, 76, 105.

невизначене, бо не було сказано на який час; якщо ж було сказано: « Виключити з Церкви » — то це була визначена екскомуніка, цілковита (70).

Щодо розршення виключення було задержане і незадержане. Колись кожне виключення було задержане, бо тільки той, хто виключив, або його наслідник чи настоятель міг розрішити (71).

Виключення могло бути виданого вироку (*latae sententiae*), що, як ми вже бачили вище, загал авторів каноністів заперечує, і виключення вироку, що має бути виданий (*ferendae sententiae*) (72).

Виключення було звичайне — цілковите чи частинне, або урочисте, яке називається анатема (73). Анатемою карали єретиків (74), як напр. пелагіян (75), тих християн, які практикували юдейство (76); хто спілкував з єретиками (77), доконував симонію (78), продавав церковні речі (79), викрадав жінок (80).

У відношенні до виклятих, виключення поділяються на:

1) Визначений час, напр. на тиждень, місяць, рік, і тоді таке виключення вже не є цензурою, лише каральною чи відплатною карою (81).

2) Невизначений час, тобто доки винуватий не поправиться (82), і тоді таке виключення є цензурою, тобто лікувальною карою (83).

3) Виклятих поіменно, або безіменно (84).

4) Виклятих, яких треба уникати (*vitandi*) (85) і виклятих терпимих

(70) *Постанови Апостолів*, кан. 29.

(71) *Постанови Апостолів*, кан. 1;

(72) SERISKI P., *о.с.*, р. 87.

(73) *Ляодик. синод*, кан. 9, 29, 34, 36; *Констант синод I*, кан. 1; *Василій В.*, кан. 89; *Трулл. синод*, кан. 63, 92; *Нікейськ. синод II*, кан. 1; *Халкед. синод*, кан. 2; *Картаг. синод*, кан. 2.

(74) *Ляодик. синод*, кан. 7; *Гантр. синод*, кан. 1; *Картаг. синод*, кан. 109-116.

(75) *Трулл. синод*, кан. 1, 63, 81; *Нікейськ. синод*, кан. 1.

(76) *Ляодик. синод*, кан. 28.

(77) *Ляодик. синод*, кан. 34, 35.

(78) *Халкед. синод*, кан. 2, 7, 15.

(79) *Констант. синод*, кан. 15.

(80) *Констант. синод*, кан. 27.

(81) *Новокесар. синод*, кан. 2.

(82) *Констант. синод IV*, кан. 7: « *Ikonoclastas anathemizatos ab hac sancta et universali synodo definimus ac promulgamus, usquequo a propria seductione ac malitia convertantur* ».

(83) SERISKI P., *о.с.*, р. 89.

(84) VIRGILIUS *Papa Iustiniano imper.*: 17.IX.540. MPL. 69, 21.

(85) *Постанови Ап.*, кан. 10; *Картаг. синод*, кан. 9; *Антіох. синод*, кан. 2.

(tolerandi), тобто такі, з якими можна приставати заради терпимости Церкви до них (86).

5) Терпимі, одні є таємні, інші загально відомі (notorii), а ці останні, одні є відомі вчинком, інші правом після суду (notorietate facti, iuris) (87).

Наслідки виключення:

1) Якщо виключення було частинне, тоді екскомунікований не смів приступати до св. причастя та інших святих тайн (88). Коли ж виключення було цілковите, тоді екскомунікований не смів взагалі брати участі в церковних богослуженнях (89).

2) Виключений не смів брати участі в публічних церковних моліннях, як також у моліннях спільних по домах (90).

3) Якщо виключений був оголошений таким, що його треба уникати, тоді навіть приставання з ним у громадських справах було заборонене, хіба тільки найближча родина (91). Найчастіше такими були виключені задля ересі (92).

4) Виключений не смів приймати свячень, а коли б прийняв, тоді його виключення від церковної спільноти продовжалося та збільшалося (93).

5) Клирик виклятий не смів виконувати чину, ні уділяти святих тайн, і жодний Єпископ не смів його прийняти, доки винуватець не був розрішений (94), а коли б умер нерозрішений, то якщо був Єпископом, має бути викреслений з диптихів (95).

6) Виключений не смів бути свідком на суді (96).

7) За виключеного було заборонено публічно молитись у церкві, як також було заборонено хоронити з церковними обрядами (97).

(86) SERISKI P., *о.с.*, р. 89.

(87) Ibidem.

(88) *Людик. синод*, кан. 9; *Картаг. синод*, кан. 19.

(89) Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 50.

(90) *Постанови Ап.*, кан. 10; *Антіох. синод*, кан. 2; *Картаг. синод*, кан. 9.

(91) *Х.5.39.30*.

(92) Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 51.

(93) *Постанови Ап.*, кан. 13; *Х.5.39.32*; *Єфес. синод*, кан. 1; *Картаг. синод*, кан. 87, 122, 133; *Констант синод IV*, кан. 10.

(94) *Постанови Ап.*, кан. 10; *Антіох. синод*, кан. 2; *Картаг. синод*, кан. 9; *Констант. синод I*, кан. 6.

(95) *Картаг. синод*, кан. 81.

(96) *Постанови Ап.*, кан. 75; *Констант синод I*, кан. 6.

(97) Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 275-277.

Отож українська Церква, застосовуючи виключення (екскомуніку), застосовувала його так, як його прийняла з Візантії разом з християнством, церковним законодавством та всім тим, що відноситься до церковного життя. Свого відокремного поняття про викляття українське законодавство не витворило, бо й не було потрібно. Однак після Берестейської Унії з Римом українська Церква щораз то більше піддавалася впливам західньо-католицької науки та церковного законодавства. Ці впливи особливо помітні на постановах Замоїського синоду, який перепровадив доосновну реформу в українській католицькій Церкві, взоруючись на постановах Тридентійського Собору. Але не тільки від Тридентійського собору українська Церква запозичила церковно правні норми для свого власного життя, бо й пізніше українська Церква користувалась здобутками західньо-католицької церковної науки й правопорядку, а вже може найбільше Кодексом Канонічного Права, хоч ніколи не було урядового акту, яким українська Церква приймає цей Кодекс, як напр. це зробила маронітська Церква на своєму синоді в 1736 і в 1818 рр., або вірменська Церква в 1911 р. (98). Не маючи іншого пристосованого до вимог життя карного права, як тільки латинський, хоч чужий, українська Церква ним послуговувалася без ніяких накидувань із-зовні, і тому свобідно та відповідно до потреб і вимог обставин (99).

В українському законодавстві, як це можна було бачити в попередній частині нашої праці, коли накладається кару виключення, тоді вжи-

(98) HERMAN A., *Conspectus Iuris Canonici Orientalis*, p. 61-62; REZAC I., *Institutiones Iuris Canonici Orientalis*. Romae 1954, p. 71-74; *Disciplina Antiochena*. Maroniti. Cf. *Codificazione Orientale Canonica*. Fonti, vol. VIII, p. 89-91.

(99) Для навітлення, як в українській католицькій Церкві застосовувано Кодекс Канонічного Права латинської Церкви, може послужити слідуючий приклад, який очевидно не був одиноком: Урядовий Вісник Ап. Візитатора Українців у Західній Європі, за січень 1949 р., в ч. 1, ст. 55, таке помістив: « АНАТЕМА. Ч.: 2907/В/Ц.С./48: Подається до відома Всеч. Духовенства жалюгідний факт, що бувший священник Матірньої Єпархії Станиславівської і душпастир у Ляндсгуті (Баварія), Микола Угорчак, уродж. в Тисьмениці 1901 р., а рукоположений 1928 р., відступив від Святої Католицької Церкви і через це стягнув на себе кару екскомуніки по думці Кодексу Канонічного Права, канон 2314, § 1, точка 1 враз із неславою та іншими в тому каноні §§ 1 та 2 передбаченими карами. Обов'язком священників і вірних є перепинити з відступником будь-які зв'язки ».

В цій справі проголосив наш Церковний Суд декларативний присуд дня 7. жовтня 1948 р.

З Ординаріяту Ап. Візитатора Укр. у Західній Європі.

Рим, 1. січня 1949 р.

о. Михайло Левенець (канцлер)

† Іван Єп. Ап. Візитатор

вається різних висказів, як: « Хай буде виключений », « Хай буде відлучений », « Хай буде екскомунікований », « Хай буде анатема » і т.п.

Ці вискази вживається вже то для визначення більшої, цілковитої екскомуніки, вже то для визначення меншої, частинної екскомуніки. Отак деколи йдеться про цілковите виключення, як про відплатну і каральну кару, тобто про заборону причащатися чи приймати інші св. тайни за кару за злочин і для відпокутування якоїсь провини. В такому зміслі Замойський синод, за побиття клирика, погрожує викляттям і священник побивач не сміє відправляти Служби Божої поки не одержить розршення (100); хто б одружився після свячень, той « має бути усунений від спільноти і від престолу » (101); хто б спродав церковні добра, підпадає клятві самим вчинком, задержаній Папі Римському (102); подібна кара спадає також на святокупників-симонію (103).

Іншим разом мабуть ідеться про частинне виключення, бо провинна, за яку спадає кара, не є аж така велика, щоб заслугувала на цілковите виключення від Церкви. Отак священник, що вінчає без оповідей, попадає викляття задержаному Римському Архиреєві (104); опущення великодної сповіди карається викляттям (105); коли миряни перешкоджують виконуванию судовласті, підпадають викляття (106); порушники монашої клявзури попадають в екскомуніку (107); надужиття візитаторів парафій карається екскомунікою (108). Але коли йдеться про більші провини, тоді напевно означає цілковите виключення від Церкви (109).

Щодо накладання кари виключення, « Інструкція » подає слідуючі практичні вказівки: Треба відрізнати мирян від духовних осіб. Для мирян, з огляду на те, що більше відлучення становить найтяжчу кару, треба її накладати тільки за найтяжчі провини і коли злучені з вели-

(100) Замойський синод 1720 р., тит. X, ст. 106.

(101) Там же, тит. III, ст. 91.

(102) Там же, тит. XIII, ст. 113.

(103) Там же, тит. XIV, ст. 115.

(104) Там же, тит. III, ст. 90.

(105) Там же, тит. III, X, ст. 105; Львівський синод 1891 р., тит. II, гл. 3, ч. 7-8, ст. 96; Перемиський синод 1740 р., гл. IV.

(106) Замойський синод 1720 р., тит. VI, ст. 95.

(107) Там же, тит. XII, ч. 1, ст. 111.

(108) Там же, тит. VII, ст. 98.

(109) Там же, тит. I, ст. 56 проти пилипівців: « Їх не тільки хай виключать від спільноти інших вірних, але також іншими карами... здержують і відстрашують »; і взагаліному проти еретиків і схизматиків цей синод кидає екскомуніку, і тому « ніхто з тих іновірців не може бути допущений до священодійств, доки не відречеться схизми і не зложить визнання віри ».

кою неоправністю і коли вже всі інші засоби показалися безуспішні, або коли не застосування тяжчих кар, викликало б більше згіршення або й погорду церковної карности. Для духовних осіб екскомуніку треба застосовувати тоді, коли наложення меншої кари, як напр. грошевий штраф, ув'язнення, відправа реколекцій, суспенза або інша того роду, була безуспішна, або, якщо б закон за спеціальну якусь провину приписував більше відлучення. Однак вирок про виключення має попередити потрійне упіщення, а в більших випадках бодай одне упіщення (110).

б) Заборона (Інтердикт)

Інтердикт, подібно як екскомуніка, добре знаний в українському карному законодавстві, хоч багато менше був накладуваний, як інші цензури. Тому й не знаходимо в українському законодавстві окреслення, поділу та наслідків інтердикту, бо карні постанови обмежувались до самого вжиття слова: « попадає в інтердикт », чи в перекладі: заборону, припускаючи як добре знане його поняття чи то з візантійського права, чи то із західньо-латинського права. Отож, навівши коротко те, що про інтердикт подає « Інструкція », пригадаємо дещо із східнього законодавства про цю кару, бо східнє в цій справі не відрізнялось від західнього права.

За « Інструкцією » (111), інтердикт (заборона), це заперечення чи пак заборона деяких священних речей, або деяким членам Церкви, або на якомусь місці чи просторі-території Церкви. Звідти походить поділ інтердикту на: *особистий*, якщо відноситься до заборони виконання священних чинів деяким особам; *місцевий*, якщо заборонялось ті чини виконувати на якомусь місці, без огляду на особу. Один і другий рід інтердикту міг бути або *загальний*, якщо заборонялось усім особам, напр. усім священикам якоїсь дієцезії, або заборонялось відправу по всіх церквах якогось міста; або був лише *частинний*, якщо заборонялось одній особі чи в одній церкві відправляти богослуження. Отож, загальний особистий інтердикт відноситься до особи моральної або товариства; проте загальний місцевий інтердикт відноситься до загального місця, напр. цілої держави, міста, де є більше церков, або провінції, де є більше міст. Частинний інтердикт відноситься до одної тільки особи, або одної тільки церкви в місті (112).

(110) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 14.

(111) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 15.

(112) Суворов Н., *О церковних наказаніях*. С. Петербург 1876, ст. 84-86; VI.2.7.8; X.5.40.18; VI.5.11.17.

Інтердикт місцевий забороняє справування св. тайн, за винятком хрещення, миропомазання, покаяння і напуття для вмираючих, які можуть бути подані особам, що не дали причини до інтердикту. Однак стає заборонене публічне відправлення богослужб, за винятком головніших празників, або хто має особливий привілей. Також забороняється церковний похорон (113).

В Східній Церкві, за твердженням деяких авторів, інтердикт появляється досить пізно, бо щойно в четвертому столітті (114); інші знову твердять, що аж у восьмому чи навіть десятому столітті, і дуже рідко був уживаний (115). З небагатьох випадків знаних в східньому законодавстві, інтердикт можна окреслити: духовна лікувальна кара, якою вірному, повстаючи в злуці з Церквою, забороняється входити до церкви, або забороняється відправляти богослуження в церкві або на якомусь місці (116). З того виходить, що інтердикт може бути особистий і місцевий, частинний і загальний, у залежності чи охоплював якусь церковну цілість місця або осіб, чи лише якусь її частину (117).

Наслідки інтердикту такі: 1) Заборона входити до церкви; 2) Заборона брати участь у богослуженнях; 3) Заборона приймати св. причастя; 4) Заборона відправляти богослуження публічно чи приватно (118).

Інтердикт у східньому праві був цензурою, тобто лікувальною карою, але також уживався як карально-відплатна за провини (119).

В українському законодавстві інтердикт, хоч не рідко був уживаний, проте він мало задокументований. Неначе загальну норму як і коли накладати інтердикт подає Перемиський єпархіальний синод у 1740 р.: « Задля приватної і легкої причини (крім нанесеного св. місцю насилля, в якому випадку наказується церкву самочинно — *interdicatur ecclesia ipso facto*), не можуть (Декани) замикати церков, здержуючи богослуження, бо через те наносять велику шкоду в спасенних засобах душам, що їх тіла спочивають на цьому місці, але якщо церква терпітиме якусь кривду, мають перше донести до Ординарія » (120).

Приклад місцевого інтердикту подає Замойський синод, який по-

(113) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 15.

(114) *Постанови Апостолів*, кан. 36; Василій В., Лист 270; *Картаг. соб.*, кан. 94. Cf. DEVOTI I., *Institutionum Can. Libri IV*. Bassani, p. 159.

(115) *Нікейськ. соб.*, кан. 4; *Констант. соб.*, кан. 7; SERISKI P., *о.с.*, р. 106.

(116) SERISKI P., *о.с.*, р. 107.

(117) СУВОРОВ Н., *ц.тв.*, ст. 85.

(118) *Констант. соб. IV*, кан. 7; *Нікейськ. соб. II*, кан. 5.

(119) SERISKI P., *о.с.*, р. 105-108.

(120) Перемиський синод 1740 р., гл. IV; див.: ЛАКОТА ГР., *ц.тв.*, ст. 42.

грожує інтердиктом монастирям, які не побирали б св. мира від Ординарія: « Всі монастирі, в котрих виконується душпастирство, мають побирати св. миро від місцевого Ординарія, в противнім випадку їхні церкви підпадають забороні-інтердиктові » (121).

Той же синод також погрожує особистим інтердиктом для Єпископів, які надуживали б своєї власти поза своєю територією: « Ті, кому дозволено вживати архиерейських відзнак, хай не важаться їх вживати без дозволу місцевого Ординарія поза своєю церквою, бо в противнім випадку мають бути заборонені-інтердиктовані вступати до церкви впродовж трьох місяців » (122).

Інтердиктові, за постановою Замойського синоду, підпадає парафіяльна церква, якщо парафіяни не подбали б про конечні засоби на удержання пароха, через що він мусів би менш чесним способом ці засоби здобувати (123).

Подібно наказує Перемиський єпархіяльний синод з 1693 р., щоб кинути інтердикт на церкву, в якій бракувало б чогонебудь для відправи, або було б невідповідне чи брудне (124).

в) Завіщення (Суспенза)

З-поміж усіх цензур, суспенза (завіщення) була найчастіш уживана в українському карному законодавстві й в практиці, а це з огляду на те, що карне право передусім, хоч не виключно, було звернене на духовенство (125). Однак, як про виклиття та інтердикт, в українському законодавстві не маємо окреслення і наслідків суспензи, бо ці поняття були взяті із візантійського законодавства та доповнювані західньолатинським. Отож з браку власної кодифікації кар, українська католицька Церква була змушена користуватись в практиці запозиченим чи прийнятим чужим, хоч без офіційного акту такого прийняття.

В « Інструкції » суспензу окреслюється, як заборону церковному служителю сповняти доручені йому обов'язки і побирати доходи, які походять з виконання тих же церковних обов'язків (126).

Суспенза може бути наложена як кара лікувальна або відплатна. Як лікувальна має бути наложена на неозначений час, тобто доки вину-

(121) Замойський синод 1720 р., тит. XI.

(122) Там же, тит. XI.

(123) Там же.

(124) Перемиський синод 1693 р.; див.: Лакота Гр., *ц.тв.*, ст. 19.

(125) Бачинський А., *Право Церковне*. Львів 1900, ст. 741.

(126) Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 229; *Халкед. соб.*, кан. 6.

ватий не виявить поправи. Отак клирик був суспендований доки перебував в чужій єпархії без дозволу свого Ординарія (127); а якщо це був єпископ, священник або диякон, то був суспендований, доки синод не повернув прав (128); священник або диякон, коли попав у схизму, доти був суспендований, доки не підкорився єпископові (129); якщо клирик, з нижчими свяченнями від піддиякона, перед шлюбом згрішив тілесно, був суспендований на один рік (130), а коли таку провину поповнив клирик з вищими свяченнями, або коли взяв шлюб, то був суспендований, доки не покинув жінки (131); в таку ж кару підпадав священник, якщо другий раз женився (132).

Поки накладати суспензу, треба було наперед упімнути, і щойно по безуспішнім упімненні, можна було суспендувати (133).

Суспензу можна накладати також як саму пересторогу для клирика, коли на нього паде підозріння про поповнення якогось переступу цивільних законів і знаходиться під властю цивільного суду чи навіть самого ув'язнення. За весь той час клирик стає завішений, і суспенза паде по скінченні процесу чи по звільненні, хіба що церковний трибунал уважає, що задля неслави або проступку вчиненого також проти церковних законів, його треба ще поставити перед церковний суд (134).

Коли когось суспендовано, то суспендований мусів одержати на письмі чи усно при свідках повідомлення про засяг, причину і час тривання завішення, хіба що її дає Єпископ позасудовим порядком з поінформованої совісти (135).

Поділ: З огляду на спосіб, яким суспенза накладається, може бути *виданого вироку* (*latae sententiae*), або *вироку, що його треба видати* (*ferendae sententiae*).

З огляду на об'єкт, може бути *частинна* — завішення від чинів прийнятих через свячення, або завішення від уряду, приходства (бенефіція) або судовласти, юрисдикції; *загальна* і *цілковита* — завішення від чинів, уряду і приходства.

(127) *Постанови Апостолів*, кан. 15.

(128) *Антіох. синод*, кан. 4.

(129) *Антіох. синод*, кан. 5.

(130) *Василій В.*, кан. 69.

(131) *Трулл. синод*, кан. 3.

(132) *Трулл. синод*, кан. 3.

(133) *Суворов Н., ц.тв.*, ст. 233.

(134) *Картаг. синод*, кан. 28, 38; *Сардик. синод*, кан. 14; *Суворов Н., ц.тв.*, ст. 233; *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 17.

(135) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 18.

З огляду на час тривання, суспенза може бути *визначена* або *невизначена*, і від того залежало чи суспенза була каральною чи лікувальною карою, бо відомо, що цензура може бути накладувана тільки на неозначений час, тобто до навернення винуватого (136).

З того пізнати які є наслідки суспензи: частинна забороняє виконувати прийнятий через свячення чин, або забороняє виконувати судовласть, напр. єпископ не міг екскомунікувати, депонувати, інтердикт кидати (137). Загальна, цілковита суспенза забороняє одне й друге. Однак суспендований залишається ще клириком і може користуватись деякими привілеями, зокрема має право на все те, що необхідне до життя (138).

Коли суспенза була дана абсолютно, тобто без визначення матерії і часу, тоді вона забороняє всі дієства чина й судовласти, і тому так суспендований не може відправляти Служби Божої, уділяти св. тайн, одержувати відпусту, вибирати, ні бути вибраним. Отак священик, що по свяченнях женився, мав бути зложений із священства (139), хорєпископ, що без дозволу свого єпископа висвятив священика або диякона, також мав бути зложений (140); єпископ чи священик, що рекурував до імператора або до цивільного трибуналу в справах церковних, мав бути зложений (141); хто діяв проти постанов синоду, був суспендований від свого чину (142); єпископ чи митрополит, коли попадав у схизму, тратив свій єпископський чин (143); коли священика підвищувано до єпископської гідности, а він не послухався, тоді тратив свій чин, не міг служити як священик (144); коли єпископ висвячував за платню, також тратив свій єпископський чин (145); коли єпископ перебирав судовласть рівночасно в двох єпархіях, тратив свій сан (146); коли єпископ старався за митрополитство за допомогою імператора, був суспендований від свого чину (147); ті, що вписувалися до таємних товариств, загарбували добра померлого єпископа, що похищали або допомагали в похищенні жінок

(136) Бачинський А., *ц.тв.*, ст. 741; Суворов Н., *ц.тв.*, ст. 231.

(137) Бачинський А., *ц.тв.*, ст. 742; *Конст. соб. I*, кан. 1.

(138) *Василій В.*, кан. 70; *Трул. синод*, кан. 3.

(139) *Новокесар. синод*, кан. 1.

(140) *Антіох. синод*, кан. 10.

(141) *Картаг. синод*, кан. 104; *Антіох. синод*, кан. 1.

(142) *Єфес. синод*, кан. 6; *Сард. синод*, кан. 20.

(143) *Єфес. синод*, кан. 3.

(144) *Картаг. синод*, кан. 3.

(145) *Халкед. синод*, кан. 2.

(146) *Халкед. синод*, кан. 10.

(147) *Халкед. синод*, кан. 12.

ки (148); ті, що, без огляду на злочин, були підвищені до єпископської гідності, були завішені в цьому сані (149); ті, що до трисвятого додавали слова: « що задля нас був розп'ятий — помилуй нас », були завішені в священницькому чині (150); священник чи диякон, що не спогадував свого єпископа в Літургії, і хто це одобрював, або єпископ, що не заховував припису про резиденцію, або клирик, що покидав свого єпископа без дозволу і без відпустки, або єпископ, що приймав чернече постриження — були суспендовані в своєму чині (151).

Завішення, суспенза від приходства, бенефіція, не позбавляє самого приходства, тільки плодів його, хіба вирок судді визначив би інакше (152).

Якщо суспендований не зважав на завішення і виконував далі свій чин, то не тільки грішив, але дійства чина стягали на нього неправильність, а дійства судовласти ставали неважними, якщо їх ставили після вироку, але перед вироком були важні, якщо виконувані на просьбу вірних (153).

Щодо завішення, суспензи з поінформованої совісті « Інструкція » постановляє: « Рішенням Тридентійського собору, вільно Єпископові з будь-якої причини, також за таємну провину, суспендувати духовних осіб позасудово від чинів або ступенів церковних достоїнств. Проти цієї суспензи можна апелювати до Ап. Престолу, тобто до Конгрегації Собору » (154).

Коли тепер, у світлі згаданих понять про суспензу в східньому законодавстві, приглянемося як цю кару застосовувано в українському законодавстві, то стане нам ясно, що вона мала найширшу аплікацію в усіх своїх формах.

Отак суспенза, завішення, була накладувана як кара відплатна (*vindicativa*), бо накладувано її на визначений час: якщо єпископ висвятив негідного, або чужого підданого, має бути завішений на один рік висвячувати (155); якщо душпастир звінчав без оповідей, має бути завішений у виконванні уряду на три роки (156); висвячений іновірцем

(148) *Трулл. синод*, кан. 92; *Халкед. синод*, кан. 12.

(149) *Трулл. синод*, кан. 92.

(150) *Трулл. синод*, кан. 81.

(151) *Констант. синод IV*, кан. 17; *А-В синод*, кан. 13, 16.

(152) Бачинський А., *ц.тв.*, ст. 742.

(153) RALWOODA M., *о.с.*, р. 419-421.

(154) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 18.

(155) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7.

(156) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7.

або схизматиком, має бути завішений назавжди у виконванні прийнятого чину (157); приймати до парафії тих, які самовільно змінили обряд, каралось суспензою на три роки (158); висвячений без титулу ставав завішений назавжди (159).

Однак найчастіше суспензу накладалось як цензуру, то значить, вона була лікувальною карою, і тому не було визначення часу її тривання, як от за: спродаж церковних дібр (160), вимагання оплати за сповідь, за негідну поведінку священників (161), нездібність до слухання сповідей (162), брак книжок відповідних у бібліотеці пароха (163), засідати в коршмі на п'ятику (164), незаховання церковних законів щодо подружжя (165), опущення парафіяльної резиденції (166), недбальство в катехизації (167), самовільні обрядові нововведення (168). В цих випадках суспензу накладалось до часу навернення.

Дуже часто суспенза була загальна, бо не визначувалось чи вона відноситься до чинів, уряду, приходства, лише загальниково говорилося, що треба суспендувати (169). Іншими разами завішення стосується священодійств (170), або уряду чи приходства (171). Гідним уваги є те, що Замойський синод установив суспензу на єпископа самим правом і самим учинком, хоч така постанова противилася загально прийнятому праву (172).

г) Інші лікувальні кари

Крім вище вчислених цензур — екскомуніки, інтердикту і сунпензи — вживано ще й інші лікувальні кари, особливо грошеві штрафи,

(157) Там же.

(158) *Конкордія з 1863 р.*

(159) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 10.

(160) *Відомості Львівсько-Архиспархіяльні*, VIII/1909.25.IX., ч. 105.

(161) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 7, ч. 4.

(162) Замойський синод 1720 р., тит. X; Перемиський синод 1740 р.

(163) Перемиський синод 1765 р., § 4.

(164) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 1.

(165) Замойський синод 1720 р., тит. X; Перемиський синод 1740 р.

(166) Там же, тит. II, § 8.

(167) Там же, тит. II.

(168) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, § 25; Рішення і Зарядження Єп. Ординаріату в Станиславові від 1904-1931, ч. 8.

(169) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 4; тит. X; тит. XII, § 10.

(170) Там же.

(171) Там же, тит. I, § 1.

(172) Замойський синод 1720 р., постановляє, що за висвячення свого підданого в чужій єпархії, єпископ стає завішений в архиєрейських чинах самим правом і вчинком. Див., тит. III, § 3.

реколекції, ув'язнення. Але їх треба було застосовувати з дуже великою обережністю та второпністю, щоб радше не відпихати від поправи, замість до неї склонювати. Тому в «Інструкції» подається дуже корисні вказівки в цій справі: «Хоч Церква має незаперечне право карати винуватих і непослушних мирян хрещених усякими лікувальними карами, як напр. грошовими штрафами, ув'язненням, однак з огляду на те, що Церкві нерав недостає виконуючої влади «pro fero publico», тому в практиці вона здержується від накладування таких кар. Також і проти клириків ці кари тільки тоді можна накладати, якщо в спеціальних обставинах і без трудности та без помочі цивільної влади, якийсь грошевий довг з непокірливого священика можна стягнути, або хіба коли священик сам піддається грошевій карі, в'язниці й іншим подібним карам, щоб уникнути більшої кари» (173).

Грошевий штраф, ув'язнення, реколекції та інші подібні кари були також застосовувані як карально-відплатні, і про них говоритимемо на своєму місці.

Розділ 3 – Кари відплатні (poenae vindicativae)

Якщо головною ціллю кари є покарання винуватого за поповнений переступ закону, тоді ця кара називається відплатно-каральною, бо суспільність відплачується одиниці за порушення публічного ладу. При тому очевидно не виключається інших цілей, як вилікування переступника та відстрашення його й інших від подібних переступів закону.

Відплатні кари були такі, що їх однаково можна було застосовувати до клириків чи до мирян, або такі, що їх можна було накладати тільки на клириків. В українському карному законодавстві були знані відплатні кари, спільні мирянам і духовним особам, особливо такі: екскомуніка, інтердикт (які були вживані також як лікувальні, і про які вже була мова), відмова церковного похорону та грошеві кари. З відплатних кар, властивих тільки клирикам, були знані такі: реколекції, ув'язнення, суспенза, неправильності, усунення чи перенесення з уряду або парафії, зложення і деградація.

(173) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 16.

I) Відплатні карі спільні клирикам і мирянам

а) Відмова церковного похорону

Відплатна кара відмови церковного похорону може бути радикальна, коли забороняється все, що належить до церковного похорону, або тільки відмовляється торжественність похоронних обрядів.

З огляду на те, що з похороном не можна довго чекати, через що немає часу вдаватися до церковного трибуналу та ждати на його рішення, сам парох має рішити кому відмовити церковного похорону, а саме, скоро тільки він матиме певність, що дана особа поповнила проступок, за який церковний закон карає відмовою церковного похорону. Тільки в сумнівах, або коли б родина померлого апелювала, треба віддати справу церковному трибуналові, який у сумаричній формі переведе процес і видасть вирок, хіба що Єпископ сам вирішив би своїм особистим вирокком (174).

Церковного похорону, як кару, відмовляється: 1) Відступникам від віри, єретикам, схизматикам; 2) Самогубцям, хіба були не при здоровому розумові; 3) Які згинули в двобою або внаслідок одержаних у ньому ран; 4) Злодій убитий на горячому вчинку; 5) Явні лихварі; 6) Хто не сповнив припису про річну сповідь; 7) На кому тяжить цензура: екскомуніка, інтердикт, суспенза; 8) Публічні грішники, якщо перед смертю не розкаялися.

Отак Львівський обласний синод у 1891 р. постановляє: « Коли християни завжди вважали місце свого похоронення, як місце призначене для ісповідників правдивої віри, тому ніхто, хто б за свого життя перебував поза великою родиною Церкви Божої, і поза нею умер, не має права по смерті разом з вірними мати спільне місце відпочинку. З того слідує, що крім невірних, єретиків, схизматиків, не мають права до церковного похорону також викляті, явні грішники, умираючі у виклятті, в подинку; тому тих усіх нехай священники не важаться похороняти на цвинтарях, але для таких треба означити місце з-зовні цвинтаря, або щонайменше, задля конечної потреби, в якомусь особному місці католицького цвинтаря, де треба також похороняти тіла дітей, що померли без хрещення. Спеціально в справі тих, які добровільно завдали собі смерть, парохі мають бути осторожними, щоб таких, хіба перед смертю ще дали якісь познаки покаяння, не важилися похороняти на священнім цвинтарі та з церковними обрядами. Коли б парохіві безсумнівно було відомо, що самогубець терпів слабість помішання розуму, має такому

(174) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 20.

уділити церковного похорону в звичайний спосіб. Коли б парох, ведений важливими причинами, вагався б погодитися на суд лікарів і цивільних урядників, треба тоді справу віднести до Ординаріату, а тим часом задля наглядчої потреби має похоронити тіло умерлого без церковного обряду поза цвинтарем. Якщо сумнів ще позістане, чи самогубець був відповідальний чи невідповідальний, має бути похоронений згідно з церковним обрядом, але щоб уникнути згіршення, що могло б прийти, має бути похоронений без звичайних урочистостей. Вкінці, якщо заходить сумнів чи хто сам себе вбив, чи помер випадково, треба справу вирішити в користь умерлого, тому що сумнів про так тяжкий злочин без доказу нікому не можна приписувати » (175).

В цій же справі « Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді » постановляють: « Церковного похорону треба відмовити: 1) Дітям, що померли без хрещення...; 2) Всім єретикам, схизматикам, відступникам, виклятим поіменно й явно; тим, що свідомо з розмислу поповнили самогубство, якщо вони не дали ніяких знаків каєння перед смертю; тим, котрі прилюдно т. є при свідках відмовилися прийняти св. тайни в недугі й померли нерозкаяні; вкінці тим, що вели явно гіршаче життя й умерли без розкаяння; 3) Всім тим, що належали до товариств осуджених і заборонених Церквою, і то навіть тоді, коли вони вправді прийняли св. тайни перед смертю, але члени товариства офіційно їх з своїми відзнаками беруть участь у похороні; 4) Церква наказує рівнож відмовити церковного похорону тим, про котрих люди знають, що вони не відправили раз у рік великодної сповіди і померли без ніякого знаку каєння. В цім випадку однак треба поступити обережно, а якщо час дозволить, то засягнути ради Єпископа, якщо ж ні, то розсудити так, як краще буде на славу Божу і спасіння душ » (176).

В Сполучених Штатах Америки Єпархіяльний Статут подібно постановляє: « Відступника від католицької Церкви, який не покався перед смертю, не можна похоронити на католицькому цвинтарі. Вірним, що померли нерозкаяними, як публічні грішники, самогубці, і інші, та нехрещеним дітям, можна дозволити, щоб родина сама, без участі католицького священика чи представника некатолицької релігійної організації похоронила їх на неосвяченій частині цвинтаря. Не дозволяється хоронити на нашому цвинтарі поцелу спалених тіл, навіть тоді, коли сам покійник бажав християнського похорону в землі » (177). « За

(175) Львівський синод 1891 р., тит. XII, гл. 2.

(176) *Правила Русько-Католицької Церкви в Канаді*, ст. 27-28.

(177) Тимчасові Єпархіяльні Статути Філядельфійського Ап. Екзархату Візантійського обряду в ЗДА. Том I. Філядельфія 1953 р., ч. 18-20, ст. 97.

приписами канонічного права не дозволяється на християнський похорон публічних грішників. Кого вважати за публічного грішника, вчить моральна теологія. Таким особам навіть місцевий єрарх не може дозволити на похорон, тому їй не треба присилати в тій справі прохання до Єпископського Ординаріату. Хто не жив у Христовому стаді впродовж життя, той не може по смерті мати почестей зарезервованих добрим і розкаяним християнам. Не додержуватися тих засад, означало б ставити Церкву нарівні з похоронним заведенням » (178).

б) Грошові кари

Грошові кари були знані вже вдавнину. Отак митрополит, який пограбував свого суфрагана, мав віддати почвірно (179); хто забрав з церкви віск або оливу, мав віддати вп'ятеро (180); щонебудь набуте крадіжжю треба було віддати вбогим, коли ж не мав, то працею (181).

Грошові кари накладаються за різні менші провини, особливо за порушення церковної дисципліни (182). Їх можна накладати однаково на клириків і на мирян, однак на цих останніх з дуже великою обережністю, бо якщо миряни відкажуться заплатити кару, тоді Церква не має інших засобів їх примусити, як чисто духовні кари, щоб вимогти заплата матеріальної кари (183). Все ж таки Замоїський синод має дуже багато постанов, де говориться про грошові кари.

Щоб не стягати підозріння закланного зиску, наказується, щоб тих грошей не брав Єпископ, але щоб їх призначувано на церкву чи бідних (184).

II) *Кари властиві клирикам*

а) Реколекції

Реколекції можуть бути наложені як лікувальна і як відплатна кара. Якщо накладаються на певне число днів і у визначенім місці, тоді вони є карально-відплатною карою. Якщо ж лишається довільне місце до вибору, тобто реколекційний дім чи монастир чернечий, де ченці пе-

(178) Там же, ч. 66, ст. 114; STATUTES of the Archeparchy of Philadelphia, 1959, cap. 485.

(179) *Нікейськ. синод II*, кан. 6.

(180) *Постанови Апостолів*, кан. 72.

(181) *Григорій Ніс.*, кан. 6.

(182) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 21.

(183) Там же, § 16.

(184) Там же, § 21.

ребувають не для самої покути, але для виконання апостольської праці, тоді це лагідніша форма покути. Якщо ж визначається місце на реколекції в якомусь домі поправи, спеціально для тої ціли побудованим, або монастир суворого життя, тоді це строгіша форма покути (185).

Українське карне законодавство знало і застосовувало реколекції в лагіднішому і строгішому виді, від кількох до більше днів, одно чи багаторазово (186).

б) Ув'язнення

Як вище вже було згадано, ув'язнення — це кара, якою позбавляється свободи винуватого, чи то на якийсь час коротший перебування в домі поправи, в монастирі чи й у в'язниці, що було лагіднішою формою покарання, чи то замкненням у звичайній в'язниці або монастирі на досмертну покуту, що було найсуворішою карою (187). Цю кару зокрема приписують Перемиські синоди і Замойський за деякі злочини духовенства (188).

Замкнення в строгім монастирі для повсякчасної покути, це одна з найтяжчих кар за провини проти церковних законів.

Якщо церковний трибунал не має змоги зовнішньою силою примусити клирика до такої кари, тоді може до того його примусити відібранням йому матеріальних засобів необхідних на удержання життя, які йому лише тоді подадуться, коли він добровільно вступить до монастиря і там позістане. Трибунал також визначить спосіб покути, яку в монастирі він виконуватиме, маючи перед очима не тільки відплатну кару, але також вилікування винуватого та його поправу (189).

в) Суспенза й Інтердикт

Суспенза (завішення) та інтердикт (заборона) часто, може навіть найчастіше були вживані як каральні, ніж як лікувальні кари.

Суспенза, як карально-відплатна кара могла бути цілковита, тобто від чинів, уряду і бенефіція, або частинна — від чинів, або від уряду чи від бенефіція, але завжди на якийсь визначений час (190). В « Інструкції » кажесться, що « якщо клирика треба було б покарати суспензою від

(185) Там же, § 22.

(186) *Конкордія з 1863 р.*

(187) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 28.

(188) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 8; тит. VII, X; Перемиський синод 1740 р., гл. IV; Перемиський синод 1818 р.

(189) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 28.

(190) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7, 10; *Конкордія з 1863 р.*

приходів приходства (бенефіція) чи то всіх чи то лише якоїсь частини, а той відмовлявся б піддатися, тоді церковний трибунал зажадає помочі цивільної влади » (191).

Суспенза від доходів на клирика може бути видана також на такого, що не має приходства, але має зате уряд або священицький чин, від яких може бути суспендований і до чого не потрібно цивільної помочі (192).

Також інтердикт, як було вище згадано, часто був застосовуваний радше як відплатно-каральна кара, ніж як лікувальна, і то чи місцевий загальний інтердикт, чи частинний, чи особистий також у двох видах (193).

г) Неправильність

Неправильність, як канонічна кара, становить перепону, задля якої хтось стає неспосібним впрост до прийняття церковних чинів або їх виконання, або до одержання приходства (бенефіція), яке вимагає виконання священицьких чинів. Цю кару стягається самим вчинком, тобто поповненням проступку, або вироком судді, в залежності як постановлено законодавцем (194). В українському законодавстві часто зустрічаємо застосування цієї кари (195).

г) Усунення з уряду

Відібрання приходства (бенефіція) — це кара, яку накладається за тяжчі провини, і то лише після попереднього канонічного процесу і вироку судді. Може мати строгіший характер або лагідніший. Перший буває тоді, коли посідателеві відбирається приходство, без надання іншого, а деколи в злуці з неправильністю, тобто проголошенням такого неспосібним одержати на якийсь час чи й назавжди інше приходство. Другий буває тоді, коли замінюється одне приходство іншим, однаковим або гіршим. Подібне буває з усуненням від уряду (196).

д) Зложення (депозиція) і Деградація

Зложення (депозиція) було відоме від перших віків християнства. Його застосовувалось як засіб, щоб усунути негідних і непоправних з церковної спільноти, щоб не псували і не гіршили інших. Тому депозиція відбувалась при певних обрядах, а опісля зложеного віддавали в

(191) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 24.

(192) Там же.

(193) Замойський синод 1720 р., тит. VI, X, XI, XII, XIII і XIV.

(194) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 25.

(195) Замойський синод 1720 р., тит. III, § 7; тит. XII і XIV.

(196) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 26.

руки цивільної влади або замикали до монастиря на покуту (197). Від XII століття починають відрізняти зложення від деградації з огляду на те, що в середньовіччі навіть депоновані клирики втішались привілеєм церковного суду, отож, щоб також цивільна влада могла наложити за більші злочини ще й свої кари, то Церква зложених ще й деградувала, чим клирик переставав бути клириком (198).

Українські джерела не подають окреслення депозиції-зложення і деградації, хоч і ці кари були досить часто накладувані.

Зложення — це кара духовна, відплатна за порушення церковного ладу, якою клирик був позбавлений уряду, бенефіція і свого чину назавжди (199). Отож зложення було карою передусім відплатною, хоч не виключалось лікувальної цілі, а саме, щоб бодай такою карою схаменути переступника.

Словами « позбавлення клирика уряду, бенефіція і чинів » визначається суб'єкт, тобто клирик, і об'єкт — дібр і прав, яких він ставав позбавлений. « Назавжди » — це питоменність зложення і деградації, хоч не виключалось можливості, що напр. єретик, відступник чи схизматик, після навернення і поправи міг би бути прийнятий назад у чин.

Зложення — це кара духовна, бо тільки церковна власть могла її накладати — Папа, Митрополит, Синод або Єпископ (200). Її накладувано на клириків, бо вона позбавляє винуватого всіх клирицьких прав і привілеїв, за виїмком священницького характеру, який є незатертий (201).

На Сході відрізняли зложення більше від меншого, на Заході, більше називали депозицією, менше деградацією (202).

Наслідки зложення більшого такі: 1) Клирики втрачають усі властивості чину й судовласті (203), а саме: Єпископ втрачає властивості єпископського чину й судовласті; пресвітер втрачає власть чину священства, тобто священницьке служіння і уряд; диякон втрачає право на дияконське служіння (204). Отож зложені не можуть виконувати священодійств, уділяти св. тайн, благословити, проповідати, висвячувати, екскомуніку-

(197) *D.V.37.6; D.2.1.10.*

(198) CHELODI I., *о.с.*, р. 62.

(199) SERISKI P., *о.с.*, р. 73.

(200) *Картаг. синод*, кан. 11; *Гіпонськ. синод*, кан. 8.

(201) *Трулл. синод*, кан. 21.

(202) SERISKI P., *о.с.*, р. 61-66; WERNZ-VIDAL, *о.с.*, р. 375-377.

(203) *Василій В.*, кан. 27; *Анкір. синод*, кан. 1-2; *Постанови Апостолів*, кан. 51; *Трулл. синод*, кан. 20, 29; *Антіох. синод*, кан. 13; *Картаг. синод*, кан. 88.

(204) *Трулл. синод*, кан. 7; *Новокесар. синод*, кан. 10; *Василій В.*, кан. 3.

вати (205); 2) Тратять бенефіції і мають бути вигнані з приходства (206); 3) Тратять свій уряд, тому їхнє місце опорожнюється та назначається іншого, хіба що зложений апелює до вищої інстанції, бо тоді ці наслідки завішуються до часу вирішення апеляції (207); 4) Тратять своє місце між клиром, бо доки були клириками їм належало спеціальне місце, т.зв. пресвітерка, отож з цього місця мають випасти та ставати між мирянами (208); 5) Можуть причащатися за способом мирян, а не як клирики (209); 6) Зложеного виписується із списку клириків і диптихів (210); 7) Тратять право носити клирицьку одягу (211); 8) Єпископ тратить право носити архиерейські відзнаки (212).

Наслідки меншого або частинного зложення такі: 1) Єпископ тратить судейську власть, але залишається власть єпископського чину (213); 2) Деколи зложення позбавляло єпископського ступня, але залишало священницьку власть і чин, отже, деградація на один ступінь (214); 3) Священик тратить якусь частину своїх властей, напр. правити Службу Божу, або проповідати, або сповідати, а диякон подавати св. причастя (215); отже, частинно зложені остаються ще в клирицькій клясі, але не можуть виконувати всіх священодійств, а яких саме, то це вже залежить від декрету, яким кару зложення накладається. Головна, отже, різниця між більшим і меншим зложенням знаходиться у тому, що більшим клирик цілковито перестає бути клириком, а меншим не позбавляється клирицької кляси (216).

Зложений може бути водночас екскомунікований, а тоді вірні не можуть з ним приставати, ні молитись разом, ні до церкви заходити, ані він, зложений, не може бути прийнятий іншим єрархом, а якби на-смівився б справувати св. тайни, то хто від нього їх приймає, той стає підозрілим у схизмі (217).

(205) *Постанови Ап.*, кан. 15, 28, 55, 69; *Новокесар. синод*, кан. 1; *Картаг. синод*, кан. 11, 23; *Нікейськ. синод*, кан. 18; *Василій В.*, кан. 3, 17.

(206) *Постанови Ап.*, кан. 51; *Антіох. синод*, кан. 16.

(207) *Антіох. синод*, кан. 15; *Трулл. синод*, кан. 2; *Сард. синод*, кан. 3-4.

(208) *Трулл. синод*, кан. 26; *Анжир. синод*, кан. 1-2; *Василій В.*, кан. 27.

(209) *Постанови Ап.*, кан. 25; *Трулл. синод*, кан. 21; *Ляодик. синод*, кан. 19.

(210) *Постанови Ап.*, кан. 15; *Нікейськ. синод I*, кан. 17.

(211) *Трулл. синод*, кан. 21.

(212) *Трулл. синод*, кан. 13, 14, 15; *Сард. синод*, кан. 1.

(213) *Анжир. синод*, кан. 18; *Нікейськ. синод I*, кан. 8.

(214) *Трулл. синод*, кан. 20; *Новокесар. синод*, кан. 10.

(215) *Трулл. синод*, кан. 26; *Василій В.*, кан. 27.

(216) SERISKI P., *о.с.*, р. 65-66.

(217) *Постанови Апостолів*, кан. 12; *Нікейськ. синод I*, кан. 5; *Антіох. синод*, кан. 2.

Зложенний хоч утрачає назавжди всяку клирицьку власть, то однак ще позістає клириком, тому не втрачає питомених клирицьких привілеїв, а тим більше питомених обов'язків, як целібат, проказування часослова, а Ординарій повинен подбати про потрібні засоби до життя (218).

Зложення завжди має бути видане судовим вироком, отже, є публічною карою, бо ж позбавляє власти виконувати публічні чини та звільняє від урядів публічних, тим то виконування тих актів буде неважне, і також недоволене, хіба у випадку смерті (219).

Зложення є тяжчою карою від суспензи, бо позбавляє винуватого самого титулу власности уряду і бенефіції.

Деградація — це цілковите виключення з клирицького стану, отже, є більшим зложенням, позбавленням назавжди клирицької носі та редукація до стану мирського. Деградація є найтяжчою карою, тому тільки за злочини виразно вичислені в праві може бути на когось наложена, або коли клирик зложенний далі провиняється і дає згіршення. І тільки судовим вироком накладається (220).

Деградацію накладається окремим торжественним обрядом, хоч сам обряд не належить до кари, але є тільки зовнішньою і додатковою формою, якою збільшається неславу винуватого та відстрашується інших від таких злочинів. Обряд цей полягає на роздяганні всіх тих відзнак, почавши від останньої, які клирик одержав під час рукоположення. Ось як цей обряд відбувався: Єпископ убраний у всі архиерейські ризи та з жезлом у руках, сідає перед престолом на місці, де сідав при висвячуванні священика. Тоді «достойний ізверження», супроводжений дияконом, стає на коліна перед царськими воротами, будучи вбраним у всі священичі ризи, з чашою і дискосом у руках. Єпископ проголошує усім присутнім провину, за яку даний священик засуджений. Вирок подається у такій формі: «Ми (ім'я) Божою милістю архиепископ (ім'я), після достовірного й старанного прослідження, від достовірних свідків, судом нашим уважаємо пресвитера (ім'я) законопереступником і сана пресвитерського недостойного, заради його провин, дуже тяжких, які Бога ображають і людей гіршать. Тому властю Бога всемогутнього засудивши його згідно з правилами Святих Апостолів і Святих богоносних Отців, із священицького його сана виключаємо навіки і від священодійства церковного відлучаємо його, і як непотрібного раба від престолу

(218) SERISKI P., *о.с.*, р. 66.

(219) *Новокесар. синод*, кан. 9; *Халкед. синод*, кан. 29.

(220) *Інструкція А.І.Ц.С.*, тит. V, § 27.

Божого жезлом нашим пастирським відкидаємо і віддаляємо, а це не тільки словом, але й ділом робимо ». Після тих слів Єпископ встає з трону, як також винуватий священик, який клячав, і за чергою Єпископ відбирає від священика чашу, дискос, кажучи: « Відбираю від тебе власть приносити пречисті жертви Богові за живих і мертвих тому, що ти показався того недостойний ». Опісля Єпископ здимає з священика виклятого священичі ризи: фелон, епітрахиль, нарукавниці, та за кожним разом проказує: « Анаксіос » — недостойний. Здимаючи стихар, Єпископ промовляє: « Роздягаю тебе з усієї священичої одежі, в якій, ради твоїх лукавих діл, ти недостойний стояти перед Господом ». Тоді Єпископ чинить обряд розстриження, промовляючи: « Лице його сповнилось безчестям, бо він не розумів ». Решту волосся остригає диякон під звуки слів пісні: « Юда днесь оставляєть Учителя і пріємлет диявола »; а під спів стихири: « Днесь ученик Христов отчужується чести єго к благодати », з розстриженого здимають побутову священичу одягу та одягають його в мирську одягу, проказуючи: « Да облечешися во срам, і да одягнешися, яко одягнеш, студом своїм ». Після цього обряду, Єпископ знову сідає на свій трон в царських воротах, і держачи жезл в руці, промовляє: « Понежи недостойн явился еси степени пресвитерського, ни предстояти жертвеннику Божію, ниже священодійствовати слова єго істини і приносити єму дари же і жертви і іно что священодійствовати можеши к тому, вин ради нанесних на тя лукавством твоїм, сего ради аз властію от Христа Бога мні данною, яко неключимаго раба, от святого престола і олтаря Господня отлучаю, отметаю і до конца сим жезлом пастирським во віки отриваю ». Скінчивши так промовляти, Єпископ відпихає виклятого і деградованого від царських воріт (221).

Коли деградацію переводиться за вище описаним обрядом, тоді вона називається реальна або актуальна, щоб відрізнити від мовної, яка полягає на самому виданні судового вироку. Різниця між деградацією мовною і реальною потрійна: 1) Деградація мовна не позбавляє клірика привілею канона і суду, а реальна позбавляє; 2) Деградацію мовну може довершити Єпископ лише номінований, або його вікарій, а реальну тільки консекрований Єпископ; 3) Реально деградований може бути реабілітований тільки Вселенським Архисреєм, а мовно — Єпископом (222).

Якщо має бути деградований Єпископ, то тільки Папа може це довершити виданням вироку, а реалізацію довершує Митрополит з 12 ін-

(221) Лотоцький О., *Українські джерела церковного права*. Варшава 1931, ст. 64-65.

(222) SERISKI P., *о.с.*, р. 75.

шими Єпископами; священника деградує Єпископ в присутності 6 інших Єпископів; диякона чи піддиякона Єпископ в присутності 3 Єпископів, а інших клириків деградує сам один Єпископ з своєю Капітулою. Тридентійський Собор багато упростив ці обряди (223).

Як це було в українському законодавстві підсумовує « Інструкція » такими словами: « Зложення і деградація — це найтяжчі кари на духовних, якими їх усувається назавжди від виконання чинів і робиться неспосібними до всіх приходств. Зложеному ще зіставляється право залишитися в стані духовному і привілей канону. Деградованому відбирається і ті права, і він переходить до стану мирського. В обидвох випадках позістає духовним ще характер тайнственний.

Деградація буває мовно-словна, коли проголошується вироком судді, або реальна, коли в додатку відбувається при певних обрядах приписаних в Архисратику. Ця остання однак дуже рідко буває в ужитку.

Зложення різняться від виключення більшого, яке також усуває духовного від виконання чина і від одержання приходства, однак відлучення, як кара лікувальна, накладається тільки на якийсь час, то значить як довго винуватий позістає непоправним і не хоче надолужити Церкві; коли ж покається, тоді може бути звільнений; а зложений, обтяжений карою відплатною, позістає назавжди усуненим від виконання чина і від приходства. Зложений може учацати до св. тайн і приставати з мирянами, а відлучений ні » (224).

(223) CHELODI I., *o.c.*, p. 58.

(224) PALIWODA M., *o.c.*, p. 430-432.

КІНЦЕВІ ВИСНОВКИ

1) Перший висновок, який треба зробити, це визнання цілковитого браку систематичної кодифікації в українській Церкві партикулярного церковного права взагалі, а карного й суддейського особливим способом. Карне право повинно бути лиш завершенням загальної кодифікації церковного права. Тому годі забиратися до кодифікації Карного права, якщо перше цього не зробиться із загальним партикулярним правом, а зокрема суддейським.

2) Цей брак систематичної кодифікації Карного права в українській Церкві свідчить радше про людяність українського законодавства, а не про розгнузданість чи лясизм. Видавати подрібні карні постанови не дуже буває вказано, а це тому, що годі передбачити всі можливі переступи, а навіть коли б в даному часі їх визначено, то з бігом часу і зміною обставин такі приписи виявилися б перестарілими, отже, недійсними. Отож краще було залишити розсудкові пастирів і церковних суддів, щоб вони самі застосовували кари, якщо було конечно потрібно на користь вірних і добро Церкви.

3) Якщо в українському законодавстві відчувається брак карних законів у стислому значенні, і хоч цей брак не є аж абсолютний, то однак наказових законів у різних справах церковного життя є доволі багато, і на які Єпископ міг відкликатися, щоб покарати тих, які ті закони переступали, бо переступ завжди є провинною каригідною, і тому, після упізнання, міг покарати не тільки адміністративно, але також судово кожного законопорушника.

4) У формуванні Карного права української католицької Церкви треба признати певного роду еволюцію. В першому періоді, тобто від прийняття християнства до Унії, українська Церква не мала свого спеціального законодавства, його вона прийняла разом з христинством що прийшло приодіте у візантійському обряді. Тому наші княжі церковні Устави, встановляючи церковне судівництво, навіть не згадують в який спосіб воно має відбуватися, які кари мають визначуватися за провини, бо було очевидним, що тут будуть застосовані постанови візантійського

права. Однак не живцем, лише було припасоване до потреб і обставин життя. З бігом часу українське церковне законодавство щораз побільшувалося, бо до нього входили грамоти князів, ханські ярлики, грамоти литовських князів і королів. Відтак збагачувалося впливами германського, римського, австрійського, румунського та іншого права. Тому не спостерігаємо в українському законодавстві якогось періоду завершення правотворчої діяльності, лише впродовж цілої історії воно доповнялось і виправлялось. Натомість зустрічаємо в укр. законодавстві часто-густо поодинокі явища юридичного характеру, найчастіше випадково та мимоходом переданим. З цих поодиноких юридичних фактів треба вивести загальну обов'язуючу тоді правну норму. Це якраз можна зробити тепер, коли неначе одним поглядом можемо охопити цілість карного законодавства.

5) Багато дечого знаходимо в українському карному законодавстві, що стало неактуальним, отже й необов'язуючим, особливо коли йдеться про постанови єпархіяльних синодів. Отож потрібно його не тільки доповнити, але також на основі минулого встановити норми для сучасних і майбутніх потреб. На майбутнє безперечно Карне право української католицької Церкви мусітиме узгляднити різні соціальні умовини життя своїх вірних на Україні та по всіх місцях поселення. На основі давніх карних норм, треба зладити новий Карний Кодекс, пам'ятаючи, що « можна вносити зміни тільки з рацій властивого й органічного поступу ». Це завдання не одиниць, лише Синоду всієї Єрархії Української Католицької Церкви, згідно з правом.

6) Хоч у минулому українське законодавство часто находилось під впливами чужого права, так що сьогодні важко визначити точні межі тих впливів, все ж таки потрібно його очистити від усіх чужих елементів, бо Ватиканський II Собор виразно наказує цінити й зберігати свій правопорядок, а « якщо невмісно відступили, з-за невзгодин часів чи осіб, нехай стараються повернутися до прадідних передань ».

7) Та не тільки зберегти й очистити історичну спадщину наказує Собор, але також внести зміни й здосконалення з рацій органічного поступу, бо багато є таких справ, яких колись не було, тож не маємо на них розв'язки. Але як тоді авторитетні чанники могли творити норми для потреб життя, так і тепер їх треба витворити, тим більше що загальне право Вселенської Церкви залишає кожній партикулярній Церкві власть доповнити те, чого загальне право не могло рішити.

8) Накінець хотілося б подати проєкт партикулярного Карного Права Української Католицької Церкви. Це можна б зробити на основі історичних даних, які ми розглядали в нашій праці. Треба однак пам'ята-

ти, що партикулярне право кожної східньої Церкви, отже, й української, можна укладати тільки в рамках загального східнього церковного права, бо партикулярне право має знаходитися в межах загального, отже, не сміє йому супротивитися чи виноситися понад нього, лише може визначувати точніше й подрібніше те, що не було визначене загальним правом. Отож, доки не вийде Кодекс Східнього Церковного Права, зокрема ж частина про провини і кари, т.зв. Карне Право, доти неможливо укладати партикулярного карного права української Церкви.

Крім того, треба мати на увазі, що партикулярне право одної східньої Церкви не сміє суперечити праву іншої чи інших східніх Церков, які співіснують на тій самій території. Отже, партикулярні церкви різних обрядів мусять укладати своє партикулярне право в порозумінні з іншими східніми Церквами.

9) Загальне право, говорячи про кари, звичайно не визначає всіх кар на поокремі провини, лише на деякі, і то головніші. Подрібно визначування кар — це компетенція партикулярного права. Отак наприклад загальне право наказує, що тих, які не згадують під час богослужень своїх правних церковних настоятелів, треба покарати, але не каже якою карою. Це залишає для партикулярного права. Подібно кажеться про: святотаство, симонію, кривоприсягу, побиття клирика чи ченця, непослух наказам настоятелів, бунт, читання і поширювання злих писъм, кривди, знеславлювання, конкубінат, фальшиві доноси, надужиття властей, перетягування на інший обряд, лихварство, тощо.

На деякі кари загальне право вказує чи наказує хто може їх накладати, і яких партикулярне право не сміє вже окремо приписувати, лише застосовувати із загального. Про кари на деякі провини загальне право не згадує навіть, а лишає їх до розсудку Єпископа чи судді. Отож ті прогалини має виповнити партикулярне право.

10) Маючи перед очима історію Карного Права Української Католицької Церкви з одної сторони, і Карне Право Східніх Церков з другої, можна буде укласти Карний Кодекс Української Католицької Церкви на найближче майбутнє. Це може зробити тільки Найвища Влада Української Католицької Церкви, тобто Синод за апробатою Папи Римського.

11) Отож Карний Кодекс Української Католицької Церкви повинен найперше вказати на провини, на які визначає кари, а відтак визначити самі кари на поодинокі провини.

Каригідні провини могли б бути такі:

І) Провини спільні суховним і мирянам:

1) Провини проти віри і релігії: віступництво, єресь, схизма, не поминання правних церковних настоятелів під час богослужень, читання

і поширювання злих письм, святотатство, клятво-перетупництво, забобони, ворожбицтво, симонія.

2) Провини проти життя: побиття клирика чи ченця, чоловіків-бивство, аборт, поєдинок, самогубство.

3) Провини проти добрих обичаїв: чужоложство, перелюбодійство, чисто цивільний шлюб, розвід, страх і насилля.

II) Провини властиві мирянам: не відбуття річної сповіди і пасхального причастя, заключення подружжя із забороняючою перешкодою, перешкоджування у виконванні церковної влади, відмова матеріальної безпеки служителям і домах культу, самовільна зміна обряду.

III) Провини властиві клирикам:

1) Провини проти клирицького стану: занеаяння клирицького строю, заключення подружжя після свячень, брак питоменного знання, негідна поведінка, захланність на матеріальні добра, непослух правній церковній владі.

2) Провини проти душпастирських обов'язків: опущення резиденції без слушної причини, самовільне вандрування-волокидство, занедбання чи неоправдана відмова вірним святих тайн, зокрема хрещення, сповіди, відвідування хворих, занедбання змінити св. миро, Євхаристії, не дбати про чистоту домів і речей культу, надужиття юрисдикції, недотримання визначених такс.

Кари на ці чи інші провини могли б бути: екскомуніка, суспенза чи інтердикт, грошові штрафи, відмова церковного похорону, усунення з уряду, покутничі діла, реколекції, чи інші.

Маючи отак впорядковане власне церковне законодавство, Українська Католицька Церква матиме ще одну притаманну черту свого тисячолітнього існування.

ПОАЗБУЧНИЙ ПОКАЗЧИК РЕЧЕЙ

(Числа відносяться до сторінок)

- АБОРТ – 56
АПОСТАЗІЯ – 31, 41, 49
АРЕШТ – 109
- ВИГНАННЯ – 109
ВИДАНОГО ВИРОКУ – 108
ВИЗНАЧЕНІ КАРИ – 109
ВИКИДЕНЬ – 56
ВИКЛЯТТЯ – 117-122
ВИХОЛОЩЕННЯ – 55
ВІДЛУЧЕННЯ – 116, 117
ВІДПІЛАНІ КАРИ – 130
ВІДСТУПНИЦТВО:
 від віри – 31, 49
 дух. стану – 70
 черн. стану – 71
ВІДЬМАЦТВО – 49
ВІЗИТАЦІЯ – 83, 84
ВОЛОКИДСТВО – 74, 76, 90, 92
ВОРОЖБИЦТВО – 49
ВРОКИ – 49
- ГАБІТ – 71
ГІПНОТИЗМ – 49
ГОЛОШЕННЯ ЄВАН. – 79
ГРОШОВІ КАРИ – 133
- ДВОБІЙ – 56
ДВОЖЕНСТВО – 59
ДЕГРАДАЦІЯ – 130, 135
ДЕПОЗИЦІЯ – 135
ДЕКАН – 95, 115
ДИСЦИПЛІНА – 84
ДОЧАСНІ КАРИ – 108
ДОГАНА – 113, 114
ДОНОС – 115
ДУХОВНІ КАРИ – 103
ДУШОГУБЦІ – 55
- ЕКСКОМУНІКА – 52, 116
- ЄРЕСЬ – 32
ЄВХАРИСТІЯ – 45, 46
- ЗАБОБОНИ – 49
ЗАБОРОНА – 123-125
ЗАВІШЕННЯ – 125-129
ЗАГАЛЬНІ КАРИ – 109
ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ – 110
ЗАНЕДБАННЯ:
 обов'язків душп. – 92
 обов'язків офіц. – 95
 обов'язків декан. – 95
ЗАНЕХАЯННЯ ІСПОВІД. – 34
ЗАПЕРЕЧЕННЯ ПЕРШЕН. – 37
ЗАПОБІГАЮЧІ ЗАСОБИ – 112
ЗАСЛАННЯ – 109
ЗАХЛАННІСТЬ – 76, 82
ЗВІЗДОЧЕСТВО – 49
ЗІЛЬНИЦТВО – 49
ЗЛОЖЕННЯ – 135
ЗЛОЧИНСТВО – 49
- ІДОЛОПОКЛОНСТВО – 49
ІНТЕРДИКТ – 123, 134
ІНТЕРСТІЦІЯ – 96
І СИНА – 35
ІСПОВІДЬ ВІРИ – 34
- КАРАЛЬНІ КАРИ – 107
КЛЯТВОПЕРЕСТУПНИЦТВО – 48
КЛЯВЗУРА – 74, 75
КНИЖКИ ЗЛІ – 43
КОНКУБІНАТ – 58
КРАДІЖ СВ. РЕЧЕЙ – 47
КРОВОЗМІШАННЯ – 58, 63

ЛІКУВАЛЬНІ КАРИ – 107, 116

МАГІЯ ЧОРНА – 49

МИРО СВЯТЕ – 46, 94

МНОГОЖЕНСТВО – 59, 63

НАГЛЯД – 113, 114

НАДУЖИТТЯ:

власей – 96, 102

власей архиер. – 97, 98

власей декана – 99

сповіди – 103, 104

НАКАЗ – 113

НАЛОЖНИЦТВО – 58, 63

НАМОВА ДО ГРІХА – 63, 105

НАСЛІДКИ:

виключення – 120

зложення – 136, 137

НАСИЛЛЯ – 61

НЕВИЗНАЧЕНІ КАРИ – 109

НЕГІДНА ПОВЕДІНКА – 79

НЕМОРАЛЬНА ПОВЕДІНКА – 79

НЕПОСЛУХ – 65

НЕПРАВИЛЬНІСТЬ – 54, 60, 72, 135

НЕУЦТВО – 76-79

ОБЕЗСЛАВЛЕННЯ – 60

ОБРЯД (зміна) – 67, 68

ОКРЕСЛЕННЯ КАРИ – 106

ОПОВІДІ (голошення) – 62

ОНУЩЕННЯ РЕЗИДЕНЦІЇ – 76, 88,
89, 90

ОФІЦІЯЛ – 95, 115

ПАРАФІЯЛЬНІ КНИГИ – 94

ПАРАФІЯЛЬНІ ВКЛАДКИ – 67

ПАРТИКУЛЯРНІ КАРИ – 109

ПАСХАЛЬНЕ ПРИЧАСТЯ – 63

ПЕРЕЛЮБОДІЙСТВО – 55, 58, 63

ПЕРЕНЕСЕННЯ – 130

ПЕРЕСТУПЛЕННЯ ВЛАСТЕЙ – 100

ПЕРЕТЯГУВАННЯ (ін. обряд) – 96,
103

ПЕРШЕНСТВО ПАПИ – 37

ПИЛИПОВА ЄРЕСЬ – 36, 37

ПІЯТИКА – 81

ПІДОЗРІЛІ (схизмі, єресі) – 39, 60

ПОБИТТЯ КЛИРИКА – 54, 55

ПОДІЛ КАР – 107

ПОДІЛ ПРОВИН – 29

ПОДРУЖЖЯ (після свячень-обітів) –
71, 72, 73, 74

ПОЄДИНОК – 56

ПОРИВАННЯ – 58, 61

ПОРУЧНІ ПИСЬМА – 91, 92, 102

ПОСЛУХ – 84

ПОХОРОН ЦЕРКОВНИЙ – 136

ПРИВІЛЕЙ КАНОНА – 54

ПРИКАЗ – 113

ПРИЛИЧНІСТЬ – 63

ПРИСТАВАННЯ З ПІДОЗР. – 76

ПРОВИНА (окреслення) – 29

ПРОВИНИ:

віри – 30, 31

життя – 30

добрих звичаїв – 30

духов. осіб – 30

мирян – 30

ченців – 73

ПРОПУСКАННЯ «і Сина» – 35

РЕКОЛЕКЦІЇ – 130, 133

РЯСА – 71

САМОГУБСТВО – 57

СВЯТОКУПСТВО – 50

СВЯТОТАТСТВО – 44, 45

СИМОНІЯ – 50, 51, 52

СОДОМСЬКИЙ ГРІХ – 58

СКОТОЛОЖСТВО – 58

СПИРИТИЗМ – 49

СПІЛКУВАННЯ (з єретиками) – 40, 41

СПОВІДЬ ВЕЛИКОДНА – 63, 64, 65

СПОМИНАННЯ ПАПИ – 39

СТРАХ – 61

СУСПЕНЗА – 125, 134

СХИЗМА – 33

ТАЄМНІ ОРГАНІЗ. – 42, 43

ТАЄМНИЙ ШЛЮБ – 60

ТОРГІВЛЯ – 47, 83

УВ'ЯЗНЕННЯ – 130, 134

УПІМНЕННЯ – 113, 114

УСУНЕННЯ З УРЯДУ – 135

ЦИВІЛЬНИЙ ШЛЮБ – 60, 63

ЦЕРКОВНІ РЕЧІ – 45, 46

ЧАРОДІЙСТВО – 49

ЧЕНЦІ (провини) – 73

ЧЕСТЬ СУПРУЖА – 63

ЧИТАННЯ ЗЛИХ КНИЖОК – 43, 44

ЧОЛОВІКОВБИВСТВО – 35

ЧУЖОЛОЖСТВО – 58, 80

ШТРАФИ ГРОШОВІ – 110, 129

21. МУХАЛЬСЬКИЙ А., «*Liber de Fide*» Pseudo-Nathanaëlis. Fontes et Analysis. Rome 1967, pp. 150 » \$ 5.00
22. ПЕКАР А., *Нариси історії Церкви Закарпаття*, т. I. Рим 1967, стор. 242. (*Outline of Church History in Transcarpathia*) » \$ 6.00
23. СІМІУСЬКИЙ J., *De figura iuridica Archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*. Rome 1967, pp. 224 » \$ 6.00
24. ГАЄСЬКИЙ G.—БАРАН А., *The Cossacks in the Thirty Years War*, vol. I. Rome 1969, pp. 140 » \$ 5.00
25. ДУХНОВИЧ А., *The History of the Eparchy of Prjašev*. Rome 1971, pp. VIII+102 » \$ 5.00
26. МУДРИЙ С., *De Transitu ad Alium Ritum*. (A Byz.-Ucraino ad Latinum). Roma 1973, pp. XXIV+182 » \$ 6.00
27. ВЛАЖЕЖОВСЬКИЙ D., *De Potestate Metropolitanarum Kioviensium in Clerum Regularem (1595-1805)*. Rome, 1973, pp. 196 » \$ 6.00
28. ТРЕМВІЦЬКИЙ В., *Український Державний Гімн та укр. патріотичні пісні*. Н. Йорк-Рим 1973, стор. 120+11. (*Ukrainian Anthem and other Patriotic Songs*) » \$ 4.00
29. ВЛАЖЕЖОВСЬКИЙ D., *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminary of Lviv 1665-1784*. Rome 1975, pp. XXVII+280 » \$ 10.00
30. ГЛІНКА А., *Metr. di Lviv Gr. Jachymovuč ed il suo tempo*. Roma 1974, pp. XXXVII+368 » \$ 10.00
31. КУПРАНЕЦЬ О., *Православна Церква в міжвоєнній Польщі 1918-1939*. Рим 1974, стор. XXI+234. (*The Orthodox Church in Poland in the Period between the Wars 1918-1939*) » \$ 8.00
32. КУПРАНЕЦЬ О., *Духовне Воєнище на Скитальщині (Українська Католицька Духовна Семінарія Гіришберт-Кулемборг)*. Торонто 1975, стор. 206. (*A Hearth Away From Home: The Ukrainian Catholic Seminary in Hirschberg-Culemburg*) » \$ 8.00
33. ПАТРИЛО І., *Джерела і Бібліографія Історії Української Церкви*. Рим 1975, стор. XII+376. (*Fontes et Bibliographia Historiae Ecclesiae Ucrainae*) » \$ 10.00
34. ГЛІНКА L., *Diocesi Ucraino-Cattolica di Cholm (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa)*. Romae 1975, pp. 274 » \$ 7.00
35. КУПРАНЕЦЬ О., *Походження назви «Русь» у Хроніці Руської Землі Іванінуса з 1611 р.* Торонто 1978, стор. 296 (*The origin of the name «Rus'» in «The cronicle of the land of «Rus» by A. Gwagninus of 1611.*) » \$ 10.00
- 36-37. СОЛОВІЙ М.М., *Мелетій Смотрицький — як письменник*, т. I-II, Торонто 1977-78 (*Meletius Smotryckij - and his writings*) » \$ 24.00
38. БАЛИК Б., *Інокентій I. Винницький, єпископ Перемиський, Самбірський і Сяноцький (1680-1700)*. Рим 1978, стор. XXIV + 385 (*I. Vynnyckij, episcopus Premisliensis... 1680-1700*) » \$ 10.00
39. ФЕДЮК Л. Й., *Святий Василій Великий і Християнське Аскетичне Життя*, Рим-Торонто 1978, стор. 230. (*St. Basil the Great and the Christian Ascetic Life*) » \$ 6.00
40. ВАВРИК М.М., *Нарис розвитку і стану Василіянського Чина XVII-XX ст.* Рим 1979, стор. XXIV+218, + мапа. (*Evolutionis Ordinis Basiliani s. XVII-XX delineatio*) » \$ 6.00
41. КОРЧАГІН К., *Карне право Української Католицької Церкви*. Історично-юридичний нарис. Рим 1981, стор. XVIII 148 (*Jus poenale Ecclesiae Ucraino Catholicae*) » \$ 8.00

